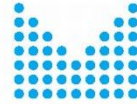

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

Sociálně-právní ochrana dětí

Praktický průvodce a rádce úředníka

Zpracováno v rámci projektu

„Implementační jednotka Strategického rámce rozvoje veřejné správy České republiky pro období 2014 – 2020“, reg. č. CZ.03.4.74/0.0/0.0/15_019/0000125

Ministerstvo vnitra České republiky

Praha, 2021

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

Zpracováno v rámci projektu „Implementační jednotka Strategického rámce rozvoje veřejné správy České republiky pro období 2014 –2020“, reg. č. CZ.03.4.74/0.0/0.0/15_019/0000125. Projekt je spolufinancován z prostředků Evropské unie, Evropského sociálního fondu.

Vydalo Ministerstvo vnitra v roce 2021.

Obsah

1	LEGISLATIVA	7
1.1	Česká a mezinárodní legislativa.....	7
1.2	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí	7
1.3	Ostatní vnitrostátní předpisy dopadající na oblast sociálně-právní ochrany dětí.....	8
1.4	Úmluva o právech dítěte a její opční protokoly	10
1.5	Ostatní mezinárodní smlouvy upravující ochranu dětí	13
1.6	Právní předpisy Evropské unie	14
2	SYSTÉM SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	15
2.1	Definice pojmu sociálně-právní ochrana dětí.....	15
2.2	Osobní působnost zákona o SPO, poskytování sociálně-právní ochrany v plném a zúženém rozsahu	15
2.3	Okruh poskytovatelů sociálně-právní ochrany dětí	18
2.4	Věcná, funkční a místní příslušnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí.....	20
2.5	Financování nákladů na výkon agendy sociálně-právní ochrany dětí, způsob a rozsah financování ze strany státu.....	23
3	ZÁKLADNÍ PRINCIPY POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY	25
3.1	Přední hledisko nejlepšího zájmu dítěte; nejlepší zájem dítěte jako hmotné právo, interpretační vodítka a procesní záruka.....	26
3.2	Právo dítěte požádat o pomoc při ochraně života a dalších svých práv, právo dítěte vyjadřovat názory při poskytování sociálně-právní ochrany a právo dítěte na informace	28
3.3	Princip posloupnosti (subsidiarity) a přiměřenosti opatření sociálně-právní ochrany	31
3.4	Standardy poskytování sociálně-právní ochrany: kritéria, rozsah uplatnění a způsob naplňování	32
4	PREVENTIVNÍ A PORADENSKÁ ČINNOST ORGÁNŮ SPOD.....	35
4.1	Vyhledávání dětí, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrany, prevence a sociální šetření.....	35
4.2	Oznamovací povinnosti vůči orgánům SPOD	37
4.3	Povinnost sdělovat údaje na výzvu orgánů SPOD	40
4.4	Vyhodnocení situace dítěte a rodiny, zařazení dítěte do evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí.....	44
4.5	Individuální plán ochrany dítěte, jeho aktualizace a sledování naplňování.....	45
4.6	Případové konference	46
4.7	Sociálně-právní poradenství, uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc.....	46
4.8	Výchovná opatření správní a výchovná opatření soudní	49
5	ROLE OSPOD VE VZTAHU K SOUDNÍ ÚPRAVĚ POMĚRŮ DÍTĚTE.....	52
5.1	Povinnost obecního úřadu a obecního úřadu obce s rozšířenou působností zajistit neodkladnou péči o dítě.....	52

5.2	Návrhová oprávnění orgánu SPOD na vydání rozhodnutí soudu ve věcech výchovy a výživy dítěte.....	53
5.3	Povinnost orgánu SPOD poskytovat součinnost při výkonu rozhodnutí soudu	56
5.4	Povinnosti a oprávnění obecního úřadu obce s rozšířenou působností při podávání návrhů soudu na vydání předběžného opatření	57
5.5	Orgán SPOD jako opatrovník dítěte a jako veřejný poručník dítěte	61
6	ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	66
6.1	Okruh dětí, pro které se zprostředkovává náhradní péče ve vhodném rodinném prostředí, žadatelé o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, podmínky zprostředkování	66
6.2	Spisová dokumentace o dětech a o žadatelích pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče.....	67
6.3	Odborné posuzování dětí a žadatelů, výběr žadatele jako vhodného osvojitele nebo pěstouna pro konkrétní dítě, přerušení vedení v evidenci a vyřazení z evidence	69
6.4	Evidence dětí a žadatelů pro účely zprostředkování osvojení dítěte z České republiky do ciziny nebo z ciziny do České republiky.....	72
6.5	Evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, podmínky a způsob svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu	72
7	SLEDOVÁNÍ VÝKONU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, DOHODY O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE	73
7.1	Práva osob pečujících a osob v evidenci	73
7.2	Proces uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče.....	77
7.3	Správní rozhodnutí nahrazující dohodu o výkonu pěstounské péče	79
7.4	Státní příspěvek na výkon pěstounské péče	80
8	SLEDOVÁNÍ DODRŽOVÁNÍ PRÁV DĚTÍ V ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVĚ	83
8.1	Povinnosti a oprávnění orgánů sociálně-právní ochrany dětí při sledování výkonu ústavní výchovy, ochranné výchovy a ochranného léčení ústavního	83
8.2	Povinnosti ústavních zařízení při spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí	84
8.3	Podmínky nařízení ústavní výchovy dítěte podle občanského zákoníku	84
8.4	Úprava zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči: soustava školských zařízení, práva a povinnosti dětí a rodičů, práva a povinnosti ředitele ústavního zařízení	87
9	VÝKON SOCIÁLNÍ KURATELY PRO DĚTI A MLÁDEŽ	91
9.1	Zaměření sociální kurately pro děti a mládež	91
9.2	Role obecního úřadu obce s rozšířenou působností v systému soudnictví ve věcech mládeže.....	92
9.3	Role obecního úřadu obce s rozšířenou působností v řízení s mladistvým pachatelem přestupku	97
9.4	Spolupráce obecního úřadu obce s rozšířenou působností s věznicemi.....	101
9.5	Formy týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte.....	105
10	ZAJIŠŤOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ VE VZTAHU K CIZINĚ	108

10.1	Působnost Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, mezinárodních smluv a právních předpisů EU	108
10.2	Zajišťování návratu dítěte bez doprovodu zákonných zástupců z ciziny do České republiky.....	110
10.3	Pravidla řešení protiprávního přemístění dítěte podle haagské Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí	112
11	DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE: DRUHY DÁVEK, OKRUH OPRÁVNĚNÝCH OSOB, ŘÍZENÍ O DÁVKÁCH.....	115
12	POVĚŘENÍ K VÝKONU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	121
12.1	Rozsah činnosti pověřených osob	121
12.2	Podmínky pro vydání pověření.....	121
12.3	Zařízení sociálně-právní ochrany dětí. Podmínky poskytování ochrany a pomoci dětem v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc.....	123
12.4	Ostatní zařízení sociálně-právní ochrany dětí	125
13	VEDENÍ EVIDENCE A SPISOVÉ DOKUMENTACE PŘI POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	127
13.1	Evidence dětí	127
13.2	Spisová dokumentace o dětech	130
14	PŘESTUPKY NA ÚSEKU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ.....	136
15	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	138

ÚVOD

Studijní příručka s názvem „Sociálně-právní ochrana dětí“ je určena úředníkům územních samosprávných celků (dále jen ÚSC). Cílem je, aby tato příručka byla pro úředníky užitečnou pomůckou k výkonu správní činnosti při sociálně-právní ochraně dětí. Dále má poskytnout úředníkům obcí všech typů ucelený přehled a možnost se zorientovat prostřednictvím základního výkladu právních předpisů a příkladů z praxe v základních otázkách dané správní činnosti.

1 LEGISLATIVA

Přehled právních předpisů k problematice sociálně-právní ochrany dětí

1.1 Česká a mezinárodní legislativa

Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly. Tvoří tak předmět činnosti celé řady orgánů, právnických a fyzických osob, a to v závislosti na jejich působnosti. Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se promítá do právních předpisů v oblasti rodinněprávní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod., a z toho také vyplývá okruh subjektů, které ji realizují. Z této skutečnosti je zřejmé, že právní úpravu ochrany dítěte nelze zahrnout do jediného právního předpisu.

Deklarace práv dítěte, přijatá Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1959 a Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989, deklarují rodinu jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, která musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla plnit svou úlohu. Dítě tak ve smyslu těchto mezinárodních dokumentů potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením a po něm. Listina základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky (dále jen "Listina"), věnuje pozornost dětem a rodině zejména v článku 32 tak, že dává rodičovství a rodinu pod ochranu zákona a dětem a mladistvým zaručuje zvláštní ochranu. Zákony proto také respektují jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba, požadovat pomoc. Jakékoliv zasahování do soukromí a rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dětí o to požádají, anebo se o děti nemohou nebo nechtějí starat.

Vedle těchto zmíněných významných dokumentů nalezneme ochranu dětí upravenou i v dalších mezinárodních smlouvách a v právních předpisech níže uvedených.

1.2 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Základním právním předpisem, který upravuje výkon veřejné správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí i podmínky činnosti jiných osob než správních orgánů v této oblasti, je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPO“), který nabyl účinností od 1. dubna 2000.

Od 1. ledna 2013 je k zákonu o SPO v účinnosti prováděcí vyhláška Ministerstva práce a sociálních věcí č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „prováděcí vyhláška č. 473/2012 Sb.“), která stanoví podrobnou úpravu:

- zaměření a rozsahu vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny,
- obsahu individuálního plánu ochrany dítěte,
- obsahu a rozsahu odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny,
- minimálního rozsahu poradenství, které je osobě pečující nebo osobě v evidenci trvale nebo dočasně poskytováno při zajištění osobní péče o dítě svěřené do péče,
- obsahu, zaměření a způsobu zajištění zvyšování znalostí a dovedností v oblasti výchovy a péče o dítě pro osoby pečující a osoby v evidenci,
- způsob hodnocení plnění standardů kvality sociálně-právní ochrany.

V přílohách prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb. jsou pak zakotveny standardy kvality pro poskytování sociálně-právní ochrany orgány sociálně-právní ochrany dětí (příloha č. 1), pověřenými osobami vykonávajícími činnosti v oblasti náhradní rodinné péče (příloha č. 2) a zařízeními pro děti vyžadující okamžitou pomoc (příloha č. 3).

V souladu s § 61 odst. 2 písm. b) bod 1 zákona č. 128/2000 Sb., obecní zřízení, jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí na úrovni obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností povinny se při výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí řídit vedle zákona o SPO, prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb. a dalších právních předpisů rovněž směrnicí Ministerstva práce a sociálních věcí č. j. 2013/26780-21 ze dne 19. září 2013, která byla publikována ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí č. 5/2013. Tato tzv. spisová směrnice stanoví rozsah evidence dětí a obsah spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a dále stanoví rozsah evidence a obsah spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče.

1.3 Ostatní vnitrostátní předpisy dopadající na oblast sociálně-právní ochrany dětí

V zákoně o SPO jsou upravena jen některá opatření směřující k ochraně dětí, další jsou obsažena v řadě jiných vnitrostátních právních předpisů, které se vždy věnují specifické oblasti. Těmi předpisy jsou zejména:

- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (zejména část druhá – rodinné právo)
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 500/2004 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění pozdějších předpisů,
- Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění zákona č. 178/2018 Sb.
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství České republiky), ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 186/2011 Sb., o poskytování součinnosti pro účely řízení před některými mezinárodními soudy a jinými mezinárodními kontrolními orgány
- Zákon č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů

1.4 Úmluva o právech dítěte a její opční protokoly

Základní úprava vzájemného poměru mezinárodních smluv a vnitrostátního práva je stanovena v čl. 10 Ústavy České republiky (č. 1/1993 Sb.), který stanoví: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“

V souladu s citovaným čl. 10 Ústavy ČR jsou mezinárodní smlouvy součástí právního řádu České republiky při splnění následujících podmínek:

1. schválení smlouvy Parlamentem ČR nebo vládou ČR,
2. ratifikace mezinárodní smlouvy,
3. nabytí platnosti mezinárodní smlouvy,
4. vyhlášení mezinárodní smlouvy ve Sbírce mezinárodních smluv (od 1. 1. 2022 ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv).

Z článku 10 Ústavy ČR vyplývá aplikační přednost mezinárodních smluv před vnitrostátními zákony, pokud mezinárodní smlouva obsahuje jinou úpravu než zákon nebo pokud se jedná o otázku, která není vnitrostátními zákony upravena. Mezinárodní smlouva nemá vyšší právní sílu než vnitrostátní předpisy, neboť se jedná o prameny dvou různých právních systémů. Mezinárodní smlouvy nejsou pramenem vnitrostátního práva, a to ani smlouvy přímo použitelné (self-executing). Mezinárodní smlouva zůstává vždy pramenem mezinárodního práva, avšak může přímo působit na právní vztahy vnitrostátních subjektů práva a může mít přednost před vnitrostátními předpisy.

Nejvýznamnější mnohostrannou mezinárodní smlouvou na poli ochrany práv dětí, která je součástí právního řádu České republiky, je **Úmluva o právech dítěte** (*Convention on the Rights of the Child*). Úmluva o právech dítěte byla přijata Valným shromážděním OSN jednomyslně dne 20. 11. 1989, k podpisu byla otevřena dne 26. 1. 1990 a v platnost vstoupila dne 2. 9. 1990 (třicet dnů po ratifikaci 20. státem). Bývalá ČSFR podepsala Úmluvu o právech dítěte dne 30. 9. 1990, Úmluva o právech dítěte vstoupila pro ČSFR v platnost dne 6. 2. 1991 a od 1. 1. 1993 je závazná pro Českou republiku. Úmluva o právech dítěte byla vyhlášena pod číslem 104/1991 Sb. Aktuálně má 193 smluvních stran, což z ní činí mezinárodní smlouvu s nejvyšším počtem smluvních stran.

Za účelem prohloubení práv garantovaných dětem v Úmluvě o právech dítěte byly vypracovány a schváleny také tři **Opční protokoly k Úmluvě o právech dítěte**, konkrétně Opční protokol o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů z května 2000 (*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict*), který vstoupil v platnost v únoru 2002 (vyhlášen pod č. 45/2003 Sb.m.s.), Opční protokol o obchodování s dětmi, dětské prostituci a dětské pornografii z února 2000 (*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography*), který vstoupil v platnost v lednu 2002 (vyhlášen pod č. 74/2013 Sb.m.s.) a Opční protokol zavádějící postup předkládání oznámení (*Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*), který vstoupil v platnost v dubnu 2014 (vyhlášen pod č. 28/2016 Sb.m.s.). Česká republika postupně ratifikovala všechny tři uvedené opční protokoly k Úmluvě o právech dítěte.

Mezi základní principy Úmluvy o právech dítěte patří:

- Vymezení pojmu „dítě“ – viz článek 1 Úmluvy o právech dítěte:
„Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.“
Ve vnitrostátní úpravě je toto vymezení promítnuto v § 2 odst. 1 zákona o SPO.
- Zákaz diskriminace – viz článek 2 Úmluvy o právech dítěte:
*„1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, se zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená touto úmluvou každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoli diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu a jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů nebo zákonných zástupců.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, učiní všechna potřebná opatření k tomu, aby dítě bylo chráněno před všemi formami diskriminace nebo trestání, které vyplývají z postavení, činnosti, vyjádřených názorů nebo přesvědčení jeho rodičů, zákonných zástupců anebo členů rodiny.“*
Ve vnitrostátní úpravě je tento článek promítnut v § 2 odst. 2 a 3 zákona o SPO.
- Princip ochrany nejlepšího zájmu a blaha dítěte – viz čl. 3 odst. 1, 2 Úmluvy o právech dítěte:
*„1. Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.“*
V zákoně o SPO je tento princip promítnut zejména v § 5.
- Ochrana rodiny jako přirozeného prostředí pro výchovu dítěte – viz preambule Úmluvy o právech dítěte:
„...rodina, jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti,... v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění...“

Práva dítěte zakotvená v Úmluvě o právech dítěte je možné členit podle různých hledisek:

A) Práva dítěte:

- občanská,
- politická,
- hospodářská,
- sociální,
- kulturní.

B) Práva:

- všech dětí bez rozdílu,
- zvláštní práva dětí ve specifických situacích (děti-uprchlíci, zdravotně postižené děti, děti náležející k etnickým, náboženským nebo jazykovým menšinám, děti v trestním řízení apod.).

C) Práva dítěte týkající se:

- **přežití** (*survival rights*): zejména právo na život a na zachování života (čl. 6), právo na jméno a státní příslušnost (čl. 7), právo na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně zdravotní stavu (čl. 24)
- **rozvoje** (*development rights*): zejména právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství (čl. 14), právo dítěte na přístup k informacím (čl. 17), právo dítěte na vzdělání (čl. 28), právo dítěte na odpočinek a volný čas (čl. 31)
- **ochrany** (*protection rights*): zejména právo dítěte na ochranu před nezákonným oddělením od svých rodičů (čl. 9), právo na ochranu soukromého a rodinného života (čl. 16), právo na ochranu před jakýmkoliv násilím, zneužíváním nebo zanedbáváním (čl. 19), právo dítěte zbaveného rodinného prostředí na zajištění náhradní výchovy (čl. 20), ochrana dítěte v postavení uprchlíka (čl. 22), ochrana zdravotně postižených dětí (čl. 23), ochrana dítěte před hospodářským vykořisťováním (čl. 32), ochrana před užíváním návykových látek (čl. 33), ochrana dítěte před sexuálním vykořisťováním a zneužíváním (čl. 34), ochrana dítěte v trestním řízení (čl. 37, 40)
- **účasti** (*participation rights*): zejména právo dítěte na svobodné vyjádření názoru (čl. 12), právo dítěte vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky (čl. 13), právo dítěte na svobodu sdružování a shromažďování (čl. 15), právo účasti na umělecké a kulturní činnosti (čl. 31).

Úprava Úmluvy OSN o právech dítěte je členěna v následující systematice:

- Preambule
- Základní principy: čl. 1 až 5
- Právo na život: čl. 6
- Občanská práva a svobody: čl. 7, 8, 12 a 17
- Ochrana rodiny: čl. 9, 10, 18, 20 a 21
- Obecná ochrana dětí: čl. 11, 19, 25, 32 až 36
- Základní zdravotní a sociální práva: čl. 24, 26, 27
- Právo na vzdělání: čl. 28
- Výchova a rozvoj, volný čas: čl. 29, 31
- Zvláštní ochrana
 - uprchlíci: čl. 22
 - zdravotně postižené děti: čl. 23

- příslušníci menšin: čl. 30
- děti v trestním řízení: čl. 37 a 40
- ochrana dětí v ozbrojených konfliktech: čl. 38 a 39
- Uskutečňování a monitoring: čl. 42 až 45
- Závěrečná ustanovení (přístup, změny, platnost, depozitář, originální znění): čl. 46 až 54

Dohled nad dodržováním Úmluvy o právech dítěte ze strany jednotlivých smluvních států zajišťuje **Výbor OSN pro práva dítěte** se sídlem v Ženevě. Výbor je složen z deseti odborníků, kteří jsou voleni na dobu 4 let zpravidla z řad mezivládních i nevládních organizací. Při volbě členů Výboru je brán ohled na spravedlivé zeměpisné rozdělení a na zastoupení hlavních právních systémů. Výbor pro práva dítěte se schází 3x ročně a každé dva roky předkládá Valnému shromáždění OSN zprávu o své činnosti prostřednictvím Hospodářské a sociální rady OSN.

Smluvní státy předkládají Výboru pro práva dítěte každých 5 let pravidelné **zprávy o opatřeních**, která přijaly při vnitrostátním provádění Úmluvy o právech dítěte, a o pokroku, kterého bylo dosaženo při naplňování závazků vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte.

Vedle tzv. **periodického přezkumu** zavedl třetí Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte možnost podávání individuálních stížností k Výboru OSN pro práva dítěte na porušení práv dítěte, která jsou zaručena Úmluvou nebo opčními protokoly k Úmluvě. Podmínkou podání stížnosti k Výboru OSN pro práva dítěte je předchozí vyčerpání všech dostupných vnitrostátních opravných prostředků a dále skutečnost, že k tvrzenému porušení práv dítěte došlo poté, kdy Třetí opční protokol vstoupil v platnost ve vztahu k dotčenému státu. Příslušným orgánem, který je za Českou republiku pověřen předkládat Výboru OSN pro práva dítěte vyjádření k podaným stížnostem, je Ministerstvo spravedlnosti.

1.5 Ostatní mezinárodní smlouvy upravující ochranu dětí

Kromě Úmluvy OSN o právech dítěte se ochrany dětí a jejich práv dotýká celá řada dalších zejména mnohostranných mezinárodních smluv, jejichž smluvní stranou je Česká republika a které jsou součástí našeho právního řádu. Jedná se o mezinárodní smlouvy připravené na půdě nejdůležitějších mezinárodních organizací, ve kterých je Česká republika členem a mezi které náleží především Organizace spojených národů, Haagská konference mezinárodního práva soukromého, Rada Evropy a Mezinárodní organizace práce. Jedná se přitom nejen o přímo aplikovatelné mezinárodní smlouvy zakládající konkrétní hmotná a procesní práva dětí, ale také o významnou skupinu procedurálních smluv upravujících mechanismus spolupráce mezi příslušnými orgány smluvních států.

Mezi ostatní mezinárodní smlouvy týkající se práv dětí a spolupráce při zajišťování ochrany dětí patří zejména následující:

- Sdělení MZV č. 38/1998 Sb., o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů
- Sdělení MZV č. 43/2000 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Sdělení MZV č. 132/2000 Sb.m. s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí
- Sdělení MZV č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

- Sdělení MZV č. 141/2001 Sb.m. s., o přijetí Úmluvy o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí
- Sdělení MZV č. 91/2005 Sb.m.s., o sjednání Úmluvy o styku s dětmi
- Vyhláška MZV č. 33/1959 Sb., o Úmluvě o vymáhání výživného v cizině
- Úmluva o mezinárodním vymáhání výživného na děti a dalších druhů vyživovacích povinností vyplývajících z rodinných vztahů (publikována v *Úředním věstníku EU L 192, 22/07/2011*) a Protokol o právu rozhodném pro vyživovací povinnosti, které byly sjednány v Haagu dne 23. 11. 2007.
- Sdělení MZV č. 47/2001 Sb.m.s., o přistoupení České republiky k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství
- Sdělení MZV č. 90/2002 Sb.m.s., o přijetí Úmluvy o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce (Úmluvy č. 182)
- Sdělení MZV č. 59/2016 Sb.m.s., o sjednání Úmluvy Rady Evropy o ochraně dětí proti sexuálnímu vykořisťování a pohlavnímu zneužívání

1.6 Právní předpisy Evropské unie

Z hlediska právních předpisů Evropské unie se oblastí regulovaných zákonem o SPO týkají zejména vybraná nařízení jako přímo aplikovatelné právní předpisy. Jedná se o **nařízení Evropské unie upravující koordinaci poskytování rodinných dávek** (včetně dávek pěstounské péče) a **nařízení upravující pravomoc, rozhodné právo, uznávání a výkon soudních rozhodnutí a spolupráci v oblasti rodičovské odpovědnosti, mezinárodních únosů dětí a vyživovacích povinností**. Evropská legislativa je dále zásadní rovněž v souvislosti se zpracováním osobních údajů na úseku sociálně-právní ochrany dětí.

Konkrétně jde o následující právní předpisy:

- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004 ze dne 29. dubna 2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009 ze dne 16. září 2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení
- Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozsudků ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000
- Nařízení Rady (EU) č. 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí (*poznámka: toto nařízení s účinností od 1. 8. 2022 nahradí úpravu nařízení č. 2201/2003, které se k tomuto datu ruší*)
- Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů)

2 Systém sociálně-právní ochrany dětí

2.1 Definice pojmu sociálně-právní ochrana dětí

Co se rozumí sociálně-právní ochranou dětí, vyjadřuje zákon o SPO, který **vymezuje sociálně-právní ochranu dětí** v § 1 jako:

- a) ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochranu oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění a
- c) působení směřující k obnově narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

přičemž zdůrazňuje, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.

Tato definice v sobě zahrnuje sociálně právní ochranu v širokém slova smyslu, což je vyjádřeno slovy, že nedotčeny zůstávají zvláštní právní předpisy, které též upravují ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte.

2.2 Osobní působnost zákona o SPO, poskytování sociálně-právní ochrany v plném a zúženém rozsahu

Nejprve je nutné vymezit, co se pro potřeby sociálně právní ochrany míní pod pojmem „dítě“. Zákon o SPO definuje v souladu s Úmluvou o právech dítěte pojem dítě tak, že dítětem je osoba nezletilá. Podle čl. 1 Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve. Podle § 30 občanského zákoníku se zletilosti vždy nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plné svéprávnosti nabývá přiznáním svéprávnosti rozhodnutím soudu, nebo uzavřením manželství. Svéprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné.

V případě nezletilých dětí, které již nabyly plné svéprávnosti, se sociálně-právní ochrana podle § 2 odst. 1 zákona o SPO poskytuje pouze v zúženém rozsahu stanoveném v:

- § 8 odst. 1 (poskytnutí pomoci na žádost samotného dítěte),
- § 10 odst. 1 písm. e) (sledování dodržování zákazů, které se vztahují na všechny osoby mladší 18 – zejména zákaz podávání alkoholu a jiných návykových látek, prodeje tabákových výrobků, zákaz hraní na výherních hracích přístrojích, zákaz vstupu do heren apod.),
- § 10 odst. 3 písm. a), b) (povinnost monitorovat nepříznivé vlivy působící na děti a předcházet jejich vzniku),
- § 29 (sledování dodržování práv dětí s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou nebo v ústavním ochranném léčení),
- § 32 odst. 4, § 33 a 34 (zajišťování sociální kurately pro děti a mládež, včetně účasti v trestním či přestupkovém řízení s mladistvými pachateli a spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí s věznicemi).

Při poskytování sociálně-právní ochrany v těchto případech je příslušný orgán sociálně-právní ochrany povinen plně respektovat vůli dítěte, které nabylo plné svéprávnosti. To znamená, že pokud plně svéprávné nezletilé dítě odmítne pomoc orgánu sociálně-právní ochrany dětí např. v rámci návštěv dítěte v ústavním zařízení, je třeba toto rozhodnutí dítěte respektovat a další kontakty s takovým dítětem ukončit.

Sociálně-právní ochrana náleží bez ohledu na státní občanství všem dětem, které se nacházejí na území České republiky. Rozdíl spočívá pouze v rozsahu, v jakém se sociálně právní ochrana poskytuje.

Podle § 2 odst. 2 zákona o SPO náleží sociálně-právní ochrana dítěti, které:

- má na území ČR trvalý pobyt,
- podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, má povolen trvalý pobyt nebo přechodný pobyt na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů,
- podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR (tzn. o udělení azylu nebo doplňkové ochrany podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o azylu“),
- je oprávněno na území ČR trvale pobývat, nebo
- pobývá na území ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které již pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České republiky podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů.

To odpovídá výše citovanému znění čl. 2 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého se smluvní státy zavazují respektovat a zabezpečit práva stanovená v této Úmluvě každému dítěti nacházejícímu se pod jejich jurisdikcí bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu. Vedle dítěte s trvalým pobytem je to i dítě s přechodným pobytem, které bude na území České republiky pobývat ode dne hlášení alespoň po dobu 90 dnů, ale i dítě, které podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany ve smyslu zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, a také dítě, které je oprávněno na území České republiky trvale pobývat ve smyslu § 87 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tímto ustanovením se řeší situace dětí cizinců, svěřených do náhradní výchovy určené fyzické osoby nebo zařízení pravomocným rozsudkem soudu za předpokladu, že alespoň jedna fyzická osoba, jíž je dítě svěřeno, je přihlášena k trvalému pobytu na území České republiky, nebo se na území České republiky nachází ústav, ve kterém je dítě umístěno. Vedle těchto forem pobytu je to i pobyt na základě uděleného oprávnění k pobytu na základě dočasné ochrany nebo již jen uplatnění žádosti o udělení oprávnění k pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky.

Zákon o SPO v § 2 odst. 3 ukládá povinnost poskytovat sociálně-právní ochranu i dětem, které výše uvedené podmínky nespĺňují, s tím rozdílem, že sociálně právní ochrana se poskytne jen v nezbytném rozsahu, vymezeném přímo v § 37 zákona o SPO. Poskytnutí sociálně právní ochrany v tomto ustanovení je uloženo obecnímu úřadu i obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností a spočívá

v přijetí opatření k ochraně života a zdraví a zajištění uspokojování základních potřeb v nejnútnejším rozsahu včetně zdravotní péče.

Pro poskytnutí sociálně-právní ochrany je důležitá situace, v jaké se dítě nachází, kdy důvod poskytnutí spočívá v řešení věcného problému. Zákon o SPO tak vymezuje z věcného hlediska okruh dětí, na které se sociálně právní ochrana vztahuje (§ 6), ale pouze příkladným, netaxativním výčtem vzhledem k tomu, že je mnoho situací, do kterých se děti s rodiči dostávají a které nelze taxativním způsobem v zákoně vyjádřit.

Sociálně-právní ochrana dětí se poskytuje zejména v situaci, kdy:

- a) rodiče dětí zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti,
- b) děti byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti plynoucí ze svěřeni dítěte do její výchovy,
- c) děti vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, živí se prostitucí, spáchaly trestný čin nebo, děti mladší 15 let, spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak narušují občanské soužití,
- d) děti se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných fyzických nebo právnických osob odpovědných za výchovu dítěte,
- e) na dítěti byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu,
- f) děti jsou na základě žádostí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících nepřetržitou péči o děti nebo jejich umístění v takových zařízeních trvá déle než 6 měsíců,
- g) děti jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami,
- h) děti jsou žadateli o azyl odloučenými od svých rodičů, popřípadě jiných osob odpovědných za jejich výchovu;

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou anebo mohou být příčinou nepříznivého vývoje dětí.

Zákon o SPO k poskytnutí sociálně-právní ochrany nepředpokládá jednorázovou událost či krátkodobé působení, ale naopak předpokládá, že tyto skutečnosti trvají takovou dobu, že je třeba situaci vhodným způsobem řešit. Pokud by se jednalo o jednorázovou záležitost, musela by být takové intenzity, že by mohla nepříznivě ovlivnit vývoj dítěte.

2.3 Okruh poskytovatelů sociálně-právní ochrany dětí

Další otázkou, na kterou je třeba odpovědět, je, kdo sociálně-právní ochranu dětem poskytuje či jinak zajišťuje její výkon. K tomu je třeba konstatovat, že ve smyslu hlavních principů jsou **obecnými orgány určenými k ochraně dětí soudy a k poskytování sociálně-právní ochrany pak specializované orgány**. Ty určuje zákon o SPO v § 4 odst. 1 a současně dále vymezuje i jejich působnost.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „orgán/orgány SPOD“) jsou:

- a) obecní úřady a na území vojenských újezdů újezdní úřady (ustanovení zákona o SPO o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady),
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských částí, v Praze úřady pověřených městských částí),
- c) krajské úřady a Magistrát hl. města Prahy,
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- e) Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí,
- f) Úřad práce České republiky – krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu.

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují také obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí, poradní sbory pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně právní ochrany pověřeny (§ 4 odst. 2 zákona o SPO), které však nejsou orgány SPOD.

Na základě § 58a zákona o SPO platí, že veškeré působnosti a úkoly svěřeném zákonem o SPO krajskému úřadu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností nebo obecnímu úřadu jsou výkonem státní správy v **přenesené působnosti**. Naproti tomu v **samostatné působnosti** vykonávají obce a kraje v oblasti ochrany ohrožených dětí činnosti, které vyplývají primárně ze zákona o obcích, zákona o krajích a zákona o hl. městě Praze, sekundárně pak např. ze školského zákona, zákona o sociálních službách a dalších předpisů blíže vymezujících samostatnou působnost územních samosprávných celků.

Zákon o SPO výslovně stanoví, že:

- obec v samostatné působnosti a kraj v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí (§ 10 odst. 2),
- obce a kraje v samostatné působnosti mohou zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany dětí na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany (§ 39 odst. 2 ve spojení s § 48 a násl.).

Komise pro sociálně právní ochranu dětí (dále také jen „komise“), která je zřizována starostou obce s rozšířenou působností jako zvláštní orgán obce podle § 106 obecního zřízení a podle § 38 zákona o SPO. Je určena pouze k výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Úkolem komise podle zákona o SPO je například koordinovat výkon sociálně právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, či posuzovat jednotlivé případy provádění sociálně právní ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska, pořádat případové konference.

Účast členů komise a přizvaných osob na jednání komise se považuje za jiný úkon v obecném zájmu podle § 203 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, a podle § 38 odst. 7 zákona o SPO jim náleží náhrada mzdy (platu). Členům komise a přizvaným osobám, kteří nejsou v pracovním poměru ani v poměru obdobném pracovnímu poměru, ale jsou výdělečně činní, náleží náhrada ušlého výdělku za dobu výkonu funkce člena komise v jimi prokázané výši, nejvýše však 120 Kč za hodinu nebo 1020 Kč za jeden den. Členům komise i přizvaným osobám náleží též náhrada jízdních výdajů v prokázané výši. Uvedené náhrady vyplácí obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Poradní sbor kraje a hl. města Prahy pro sociálně-právní ochranu dětí (§ 38a zákona o SPO) má povahu zvláštního orgánu kraje (hl. města Prahy) pro výkon přenesené působnosti ve smyslu § 65 krajského zřízení a § 80 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, kdy povinnost ke zřízení tohoto zvláštního orgánu je hejtmanovi (primátorovi) stanovena zvláštním zákonem (zákonem o SPO). Ačkoliv jde o zvláštní orgán pro výkon přenesené působnosti, tak působnost poradního sboru v oblasti spolupráce při vytváření krajských programů a koncepcí zaměřených na služby pro rodiny s dětmi, náhradní rodinnou péči, využití volného času dětí, vzdělávacích programů a preventivních programů, jakož i posuzování záměru kraje ke zřízení zařízení sociálně-právní ochrany dětí nebo jiného zařízení péče o děti, se vztahuje k výkonu samostatné působnosti kraje.

Naopak k výkonu přenesené působnosti kraje zajišťované krajským úřadem se váže působnost poradního sboru kraje stanovená v § 38a odst. 1 písm. c) a d) zákona o SPO, kdy poradní sbor na žádost krajského úřadu:

- posuzuje žádosti o změnu pověření nebo o vydání nového pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí v případě, že pověřená osoba chce na území kraje zřídit nové zařízení sociálně-právní ochrany nebo nové pracoviště zařízení sociálně-právní ochrany,
- projednává a posuzuje další otázky spojené s plněním úkolů krajského úřadu podle zákona o SPO a s výkonem sociálně-právní ochrany na území kraje.

Hejtman kraje (primátor hl. města Prahy) jmenuje a odvolává předsedu poradního sboru, jeho zástupce a ostatní členy poradního sboru, který musí mít nejméně 5 členů. Tajemníkem poradního sboru, který je zároveň i jeho členem, je obligatorně zaměstnanec kraje zařazený do krajského úřadu, který vykonává činnost na úseku sociálně-právní ochrany dětí. Poradní sbor kraje představuje multidisciplinární tým odborníků, který je složen ze zástupců státní správy, samosprávy, neziskového sektoru a z odborníků působících v různých oborech činnosti. Obdobně jako u komisí pro sociálně-právní ochranu dětí je účast členů poradního sboru na jednání sboru jiným úkonem v obecném zájmu, při němž náleží členům poradního sboru náhrada mzdy. Rovněž i pro náhradu ušlého výdělku a náhradu jízdních výdajů členům poradního sboru platí obdobná pravidla jako pro členy komisí, s tím, že tyto náhrady jim podle zákona vyplácí krajský úřad.

Zákon o SPO dává možnost, aby i nestátní subjekty (spolky, příspěvkové organizace obcí a krajů, zapsané ústavy, obecně prospěšné společnosti, nadace církve, církevní právnické osoby a další právnické a fyzické osoby) na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl. m. Prahy plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48. V případě, že právnická nebo fyzická osoba žádá jen o pověření k provozování letního

rekreačně výchovného tábora, uděluje toto pověření výše uvedená komise pro sociálně-právní ochranu dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Pověřené osoby nemají při své činnosti postavení orgánu sociálně-právní ochrany dětí a sociálně-právní ochranu poskytují mimo rámec výkonu veřejné správy.

2.4 Věcná, funkční a místní příslušnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí

Protože především **obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady** mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí.

Do působnosti **krajských úřadů** vedle výkonu kontrolní a metodické činnosti ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností patří téměř celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí fyzickými a právníckými osobami a rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností plní krajské úřady funkci nadřízeného kontrolního orgánu a funkci odvolacího orgánu příslušného pro přezkum rozhodnutí vydaných obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně (dále jen „ÚMPOD“) je správním úřadem s celostátní působností, jemuž přísluší řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině. ÚMPOD byl zřízen zákonem o SPO a je podřízen MPSV (§ 3).

Ústředním orgánem státní správy, do jehož působnosti patří obecně péče o rodinu a ohrožené děti, je **Ministerstvo práce a sociálních věcí** (dále jen „MPSV“). MPSV pečuje o náležitou právní úpravu v této oblasti a v rámci zákona řídí výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic (§ 92 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích) MPSV rovněž vykonává funkci kontrolního, metodického a odvolacího správního orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, Magistrátu hl. města Prahy, ÚMPOD a Úřadu práce ČR, vede celostátní evidenci fyzických a právníckých osob pověřených výkonem sociálně-právní ochrany dětí a rozhoduje o žádosti o udělení výjimky z nejvýše přípustné kapacity zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Pokud jde o **místní příslušnost orgánů SPOD**, vychází zákon o SPO v § 61 z toho, že rozhodnou skutečností pro stanovení místní příslušnosti obecního úřadu, obecního úřadu obce s rozšířenou působností a krajského úřadu je místo trvalého pobytu dítěte. Výjimky z tohoto pravidla jsou v zákoně taxativně vyjmenovány. V případě dětí se státním občanstvím České republiky se podle § 10 zákona o evidenci obyvatel místem trvalého pobytu rozumí adresa pobytu občana v České republice, kterou si občan zvolí zpravidla v místě, kde má rodinu, rodiče, byt nebo zaměstnání. Občan České republiky může mít jen jedno místo trvalého pobytu. Za místo trvalého pobytu dítěte v době jeho narození nebo ke dni nabytí právní moci rozhodnutí soudu o osvojení nezletilého se ze zákona považuje místo trvalého pobytu matky nebo osvojitelky, pokud zákonní zástupci dítěte neohlásí jinou adresu trvalého pobytu dítěte. Nemá-li matka nebo osvojitelka na území České republiky trvalý pobyt nebo není-li matka nebo osvojitelka občankou České republiky, je místem trvalého pobytu dítěte v době jeho narození nebo

v době jeho osvojení místo trvalého pobytu otce nebo osvojitele. Získá-li dítě státní občanství ČR určením otcovství, je místem jeho trvalého pobytu trvalý pobyt otce v době nabytí státního občanství. Za dítě mladší 15 let mohou změnu místa trvalého pobytu dítěte provést (ohlásit) jeho zákonní zástupci (rodiče), pěstoun nebo jiná fyzická osoba, které bylo dítě svěřeno do péče rozhodnutím soudu.

V případě dětí–cizinců, které nejsou na území České republiky hlášeny k trvalému pobytu podle zákona o evidenci obyvatel, je pro určení místní příslušnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí rozhodující místo pobytu, na kterém dítě pobývá v souladu se svým oprávněním k trvalému nebo přechodnému pobytu na území České republiky.

Úprava obsažená § 61 zákona o SPO představuje speciální úpravu ve vztahu k obecné úpravě určování místní příslušnosti správních orgánů v § 11 odst. 1 správního řádu. Z úpravy správního řádu se však podpůrně použije úprava pravidel pro řešení případných sporů o místní příslušnost.

Je nutné zdůraznit, že vedle zákona o SPO vyplývá věcná a místní příslušnost orgánů SPOD k provádění určitých úkonů rovněž z některých speciálních právních předpisů. Jedná se zejména o následující zvláštní zákonnou úpravu:

- V zákoně č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, se stanovuje v § 68, že „*orgánem sociálně-právní ochrany dětí příslušným k plnění úkolů podle tohoto zákona je obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu se nachází bydliště dítěte*“.
- V § 88m odst. 5 trestního řádu se stanovuje, že „*o rozhodnutí, kterým se ukládá zákaz styku obviněného rodiče s dítětem, je třeba neprodleně vyrozumět orgán sociálně-právní ochrany dětí. V případě, že se rozhodnutím povolí setkání obviněného rodiče s dítětem, předseda senátu nebo v přípravném řízení státní zástupce vyrozumí včas orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby se mohl setkání účastnit*“.
- Podle § 102 trestního řádu platí, že „*je-li jako svědek vyslýchána osoba mladší než osmnáct let ... k výslechu se přibere orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou mládeže*“.
- Ustanovení § 122 odst. 5 písm. c) zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky, stanovuje, že „*police může na žádost cizince vydat nové rozhodnutí, kterým zruší platnost rozhodnutí o správním vyhoštění, nebo zkrátí dobu, po kterou nelze cizinci umožnit vstup na území členských států Evropské unie, uvedenou v rozhodnutí o správním vyhoštění, a to nejméně o jednu třetinu této doby, jestliže se jedná o cizince svěřeného do náhradní výchovy (§ 87), který dosáhl věku 18 let a podle vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí tento cizinec projevuje snahu o integraci na území*“.
- Podle § 16a odst. 2 školského zákona „*škola nebo školské zařízení spolupracuje před přiznáním podpůrného opatření dítěti, žákovi nebo studentovi zejména se školským poradenským zařízením, se zřizovatelem, lékařem a orgánem sociálně-právní ochrany dětí*“.
- Podle § 31 odst. 3, 5 školského zákona „*zvláště hrubé opakované slovní a úmyslné fyzické útoky žáka nebo studenta vůči zaměstnancům školy nebo školského zařízení nebo vůči ostatním žákům nebo studentům se považují za zvláště závažné zaviněné porušení povinností stanovených tímto zákonem... Dopustí-li se žák nebo student (takového) jednání..., oznámí ředitel školy nebo školského zařízení tuto skutečnost orgánu sociálně-právní ochrany dětí,*

jde-li o nezletilého, a státnímu zastupitelství do následujícího pracovního dne poté, co se o tom dozvěděl“.

- *Podle § 29 odst. 4 správního řádu „v řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, postupuje správní orgán tak, aby byl zjištěn názor nezletilého dítěte ve věci. Za tím účelem správní orgán poskytne dítěti možnost, aby bylo vyslyšeno buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí“.*
- *Podle § 28 zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, „při zjišťování možnosti zvýšení příjmu využitím majetku nebo nároků a pohledávek u nezletilých dětí je orgán pomoci v hmotné nouzi povinen spolupracovat s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí“.*
- *Podle § 24 odst. 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, „policie na žádost osoby omezené na svobodě vyrozumí o této skutečnosti osobu jí blízkou nebo jinou osobu, kterou osoba omezená na svobodě určí. Jedná-li se o osobu nezletilou, osobu, jejíž svéprávnost byla omezena, vyrozumí také zákonného zástupce nebo opatrovníka této osoby. Jedná-li se o osobu mladší 15 let, vyrozumí také orgán sociálně právní ochrany dětí“.*
- *Podle § 47 odst. 3 zákona o Policii České republiky platí, že „pokud ve společném obydlí žije nezletilá osoba, zašle kopii úředního záznamu o vykázání v této lhůtě i příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí“.*
- *Podle § 87a zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, „poskytovatel zajišťující ochranné léčení ústavní nezletilého pacienta formou lůžkové péče oznamuje příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti uvedené v § 87 odst. 2 a nadcházející propuštění nezletilého pacienta z ochranného léčení ústavního“.*
- *Podle § 30 odst. 4 zákona č. 17/2012 Sb., o Celní správě České republiky, „po zajištění je celník povinen na žádost zajištěné osoby bez odkladu vyrozumět o této skutečnosti osobu blízkou, popřípadě jinou jí určenou osobu. Jedná-li se o osobu mladší 18 let, je celník povinen bez odkladu vyrozumět zákonného zástupce této osoby a příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí“.*
- *Podle § 474 odst. 3 zákona o zvláštních řízeních soudních „o vhodnosti a účelnosti navržených nebo zamýšlených opatření soud zpravidla zjistí názor orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí, který je obeznámen s poměry“.*
- *Podle § 503 odst. 1 písm. c) zákona o zvláštních řízeních soudních, „je-li to účelné, může soud rozhodnout o uložení povinnosti osobám, mezi kterými má být styk realizován, styk vykonávat pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí“.*
- *Podle § 89d odst. 2 písm. b) zákona č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, „vyšetření a pobyt nezletilé osoby v záchytné stanici oznamuje poskytovatel záchytné služby též orgánu sociálně-právní ochrany dětí“.*

V žádném z výše citovaných právních předpisů není stanovena **funkční příslušnost** orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tj. který orgán ze soustavy orgánů SPOD je příslušný k výkonu zde vymezené působnosti. Přitom tuto příslušnost nelze dovodit ani z úpravy zákona o SPO. Je však zřejmé, že uvedené zvláštní zákony mají ze všech orgánů SPOD na mysli obecní úřady obcí s rozšířenou působností jako nejvýznamnější vykonavatele převážné většiny působnosti v této oblasti v prvním stupni a zejména přímé sociální práce s dětmi a mládeží.

2.5 Financování nákladů na výkon agendy sociálně-právní ochrany dětí, způsob a rozsah financování ze strany státu

V platném znění § 58 odst. 1 zákona o SPO je stanoveno, že **náklady vzniklé v souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany nese stát, s výjimkou nákladů na zřízení a provoz zařízení sociálně-právní ochrany, které nese zřizovatel tohoto zařízení, a s výjimkou nákladů, které vznikly pověřené osobě v souvislosti s výkonem sociálně-právní ochrany.** Citované ustanovení bylo v zákoně o SPO zakotveno od jeho účinnosti (tj. od 1. 4. 2000) s ohledem na skutečnost, že v době schvalování a účinnosti tohoto zákona byly v soustavě orgánů SPOD klíčovými články okresní úřady jako orgány státní správy spolu s MPSV jako jejich nadřízeným a kontrolním orgánem. Tehdy platný zákon proto vlastně jen deklaroval, že náklady spojené s výkonem sociálně-právní ochrany dětí hradí stát, neboť jinak tomu fakticky ani být nemohlo.

Zmíněné ustanovení § 58 odst. 1 však v zákoně o SPO zůstalo zachováno i poté, kdy od 1. 1. 2003 byly okresní úřady v soustavě orgánů SPOD nahrazeny obecními úřady obcí s rozšířenou působností, které výkon sociálně-právní ochrany dětí zajišťují v rámci přeneseného výkonu státní správy. Od roku 2007 byl s odkazem na znění § 58 odst. 1 zákona zakotven do zákona o státním rozpočtu České republiky **samostatný dotační titul** pro obce s rozšířenou působností a hl. město Praha na úhradu nákladů spojených s výkonem sociálně-právní ochrany dětí, který byl poskytován Ministerstvem financí z rozpočtové kapitoly Všeobecná pokladní správa. Od roku 2013 je tento dotační titul zařazen v **rozpočtové kapitole MPSV**, které rozhoduje o přiznání dotace na základě žádosti jednotlivých obcí s rozšířenou působností a hl. města Prahy a obcím s rozšířenou působností poskytuje účelovou neinvestiční dotaci na náklady spojené s výkonem sociálně-právní ochrany dětí prostřednictvím rozpočtu krajů.

Účelová dotace pro obce s rozšířenou působností, která je určena k financování výkonu sociálně-právní ochrany dětí v přenesené působnosti, nemá obdobu ve způsobu financování ostatních agend spadajících do přenesené působnosti obcí, které jsou ze státního rozpočtu kryty všeobecným příspěvkem na výkon státní správy a nad rámec tohoto příspěvku z ostatních příjmů obcí (zejména z podílu na rozpočtovém určení daní, zkráceně RUD). Na zajištění činností sociální práce podle § 92 zákona o sociálních službách poskytuje MPSV účelovou dotaci pro obce s rozšířenou působností podle § 103 zákona o sociálních službách. Na rozdíl od účelové dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí je však účelová dotace na zajištění činností sociální práce koncipována jako příspěvek, který není určen k plnému hrazení veškerých nákladů spojených s plněním povinností obecního úřadu obce s rozšířenou.

Podle **metodiky MPSV** je účelová dotace na výkon sociálně-právní ochrany dětí pro obce s rozšířenou působností primárně určena na úhradu personálních nákladů, tj. na zaměstnance obce s rozšířenou působností zařazené do obecního úřadu jako do orgánu sociálně-právní ochrany dětí, neboť obce s rozšířenou působností jsou povinny dodržovat závazný personální standard počtu zaměstnanců vykonávajících sociálně-právní ochranu dětí podle přílohy č. 1 k vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí (viz kritérium 4b, 8d). Naproti tomu na úhradu provozních nákladů a neinvestičních věcných nákladů lze použít maximálně 20% z částky přiznané dotace.

Setrvalým problémem stávajícího modelu financování výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí se jeví být zásadní disproporce mezi financováním této agendy na straně obcí s rozšířenou působností, kterým je na úhradu těchto nákladů poskytována účelová neinvestiční dotace z rozpočtu MPSV, a na straně krajů, jimž obdobná účelová dotace nenáleží a agendu sociálně-právní ochrany financují z příspěvku na výkon státní správy a z podílu na RUD.

Jsou-li obec, kraj nebo pověřená osoba zřizovateli zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, mají nárok na **státní příspěvek pro zřizovatele** tohoto zařízení podle § 42g a násl. zákona o SPO. Podobně je tomu v případě, kdy tyto subjekty uzavřou dohodu o výkonu pěstounské péče (nebo je obecním úřadem obce s rozšířenou působností vydáno správní rozhodnutí nahrazující dohodu), což zakládá nárok na **státní příspěvek na výkon pěstounské péče** podle § 47d zákona o SPO.

Zákon o SPO stanoví jako zásadu, že **sociálně-právní ochrana se jejím adresátům poskytuje bezplatně**. Z této zásady jsou výslovně stanoveny tři **výjimky**, kterými jsou pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pobyt dítěte ve výchovně rekreačním táboře a výkon správy jmění dítěte. Zatímco u zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je výše úhrady ze strany rodiče, příp. jiné osoby povinné výživou dítěte stanovena přímo v zákoně o SPO v § 42b–42f (srov. výklad k těmto ustanovením), u výchovně rekreačních táborů zákon o SPO odkazuje na § 2 zákona o životním a existenčním minimu, který stanovuje částku životního minima jednotlivce, který není společně posuzován s jinými osobami. V případě, že obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka pro správu jmění dítěte, má podle § 951 občanského zákoníku právo odečíst si z výnosu jmění dítěte náklady spojené se správou jmění a má právo na přiměřenou odměnu z výnosu jmění dítěte, jejíž výši určí soud.

3 ZÁKLADNÍ PRINCIPY POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY

Z Listiny základních práv a svobod, Úmluvy o právech dítěte a zákona o SPO lze dovodit následující klíčové principy poskytování sociálně-právní ochrany dětí:

- Předním hlediskem poskytování sociálně-právní ochrany dětí je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.
- Při poskytování sociálně-právní ochrany se přihlíží k názorům, přáním a pocitům samotných dětí, které mají právo své názory, přání či pocity svobodně vyjadřovat, a to bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu. Dětem, které jsou již schopny pochopit situaci a projednávané záležitosti, musí být poskytovány potřebné informace o všech podstatných záležitostech týkajících se dítěte, které jsou předmětem činnosti orgánu sociálně-právní ochrany nebo předmětem rozhodování soudu.
- Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu.
- Sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně.
- Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem nezletilým dětem mladším 18 let, které se nachází pod jurisdikcí (tj. na území) České republiky.
- Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.
- Vůdčím pravidlem pro činnost orgánů sociálně právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy, jsou-li zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Opatření sociálně-právní ochrany jsou hierarchicky uspořádána ve vnitřně provázaný celek umožňující volbu nástrojů podle konkrétní situace, v níž se dítě nachází, a podle intenzity ohrožení.
- Děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.
- Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.
- V případě osvojení dítěte do ciziny je nezbytné respektovat princip subsidiarity, tj. považovat osvojení dítěte do ciziny za náhradní způsob péče o dítě teprve tehdy, jestliže dítě nemůže být předáno do výchovy v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu. Pro tuto situaci jsou mezinárodními smlouvami a zákonem o SPO uceleně formulována pravidla pro kontakt s cizinou ve věcech sociálně právní ochrany dětí.

- Orgánům SPOD se ukládá povinnost sledovat vývoj dětí svěřených do všech forem náhradní rodinné nebo institucionální péče, dodržování jejich práv, rozvoj duševních a fyzických schopností dětí, jakož i průběžně vyhodnocovat, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v náhradním výchovném prostředí.
- Orgány SPOD, provozovatelé pobytových zařízení sociálně-právní ochrany dětí a pověřené fyzická a právnické osoby vykonávající činnosti v oblasti náhradní rodinné péče jsou povinny se při poskytování sociálně-právní ochrany řídit personálním, provozními a materiálně-technickými standardy kvality.

3.1 Přední hledisko nejlepšího zájmu dítěte; nejlepší zájem dítěte jako hmotné právo, interpretační vodítko a procesní záruka

Podle § 5 zákona o SPO je předním hlediskem sociálně-právní ochrany zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte. Článek 3 odstavec 1 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje právo dítěte na to, aby při všech činnostech nebo rozhodnutích, které se ho týkají, ať už se uskutečňují ve veřejné nebo soukromé sféře, byl nejlepší zájem dítěte posuzován a uplatňován jako přední hledisko. Cílem konceptu nejlepšího zájmu dítěte je zajistit úplný a účinný výkon všech práv obsažených v Úmluvě o právech dítěte a vnitrostátních právních předpisech a všestranný rozvoj dítěte. Neexistuje přitom žádná hierarchie práv zaručených Úmluvou o právech dítěte a žádné právo nelze dítěti odepřít na základě negativního výkladu nejlepšího zájmu dítěte.

V podrobnostech je koncept nejlepšího zájmu dítěte rozebrán a vysvětlen v Obecném komentáři Výboru OSN pro práva dítěte č. 14 (2013) k právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska (čl. 3 odst. 1), CRC/C/GC/14, který je základním vodítkem pro výklad a aplikaci Úmluvy o právech dítěte i základních principů zákona o SPO.

Podle Výboru OSN pro práva dítěte představuje nejlepší zájem dítěte třísloužkový koncept, v němž je třeba na nejlepší zájem dítěte nahlížet jako na:

- Hmotné právo:** Jedná se o právo dítěte na to, aby při zvažování různých zájmů s cílem učinit rozhodnutí o sporných otázkách byl vždy posouzen a jako přední hledisko uplatněn jeho nejlepší zájem, a záruka, že toto právo bude realizováno ve všech případech, kdy má být přijato rozhodnutí týkající se konkrétního dítěte, skupiny blíže určených nebo neurčených dětí nebo dětí obecně. Článek 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte stanoví vnitřní závazek pro všechny smluvní strany, je přímo aplikovatelný a může být uplatněn v soudním řízení.
- Základní zásada interpretace práva:** Pokud určité právní ustanovení umožňuje více výkladů, měl by být zvolen výklad, který účinně naplňuje nejlepší zájem dítěte. Základním interpretačním rámcem jsou práva zakotvená v Úmluvě o právech dítěte a jejích Opčních protokolech.
- Procesní pravidlo:** Kdykoli má být učiněno rozhodnutí, které ovlivní konkrétní dítě, skupinu blíže určených nebo neurčených dětí nebo děti obecně, musí tento rozhodovací proces zahrnovat vyhodnocení možného (pozitivního i negativního) dopadu takového rozhodnutí na toto dítě nebo děti. Posouzení a určení nejlepšího zájmu dítěte vyžaduje procesní záruky.

Z odůvodnění rozhodnutí musí být zřejmé, že právo dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu (jako hmotné právo) bylo vzato v potaz. V tomto ohledu jsou orgány s rozhodovací pravomocí (např. soudy, orgány SPOD, orgány činné v trestním řízení apod.) povinny vysvětlit, jak bylo toto právo při jejich rozhodování v konkrétní věci respektováno, tedy co bylo v daném případě posouzeno jako nejlepší zájem dítěte, na jakých kritériích je rozhodnutí založeno a jak byl nejlepší zájem dítěte poměřen s jinými hledisky.

Výraz „**přední hledisko**“ při uplatňování nejlepšího zájmu dítěte znamená, že nejlepší zájem dítěte nesmí být posuzován na stejné úrovni jako všechna ostatní hlediska. Tato silná pozice je ospravedlněna zvláštní situací

dítěte z hlediska jeho závislosti, zralosti a právního postavení a často i absence hlasu. Děti mají objektivně menší šanci než dospělí, aby přesvědčily o svých zájmech, a osoby zapojené do rozhodování, které se dětí týká, si musí být jejich zájmů výslovně vědomy. Nejlepší zájem dítěte je speciálně posílen ve věcech osvojení dítěte (čl. 21 Úmluvy o právech dítěte), kde nemá být jen „předním hlediskem“, ale „**prvořadým hlediskem**“.

Nejlepší zájem dítěte se poté, co je posouzen a určen, může dostat do střetu s jinými zájmy nebo právy (např. jiných dětí, veřejnosti, rodičů atd.). Případné střety mezi nejlepším zájmem dítěte posouzeným u jednotlivce a zájmem skupiny dětí nebo dětí obecně je třeba řešit případ od případu, pečlivě vyvažovat mezi zájmy všech stran a hledat přijatelný kompromis. Stejně je třeba postupovat, pokud jsou práva jiných osob v rozporu s nejlepším zájmem dítěte. V případě, že sladění není možné, budou muset orgány a osoby s rozhodovací pravomocí analyzovat a zvažovat práva všech zainteresovaných stran, přičemž musí mít na paměti, že právo dítěte na to, aby jeho nejlepší zájem byl uplatněn jako přední hledisko, znamená, že nejlepší zájem dítěte má vysokou prioritu a není tedy jen jedním z mnoha hledisek. **Posuzování zájmu dítěte** je jedinečná činnost, prováděná ve světle konkrétních okolností každého dítěte či skupiny dětí. Tyto okolnosti souvisejí s individuálními vlastnostmi každého dítěte nebo dětí, jako je zejména věk, pohlaví, úroveň vyspělosti, zkušenosti, příslušnost k menšinové skupině, fyzické, smyslové či mentální postižení, stejně jako sociální a kulturní prostředí, ve kterém se dítě či děti nacházejí, přítomnost či absence rodičů, zda s nimi dítě žije; kvalita vztahů mezi dítětem a jeho příbuznými či vychovateli, bezpečnost prostředí, existence jiné kvalitní alternativy dostupné v rodině, širší rodině či u opatrovníků atd.

Podle Výboru OSN pro práva dítěte musí být při posuzování a určování nejlepšího zájmu dítěte zohledněny zejména následující faktory:

1. Názory dítěte
2. Identita dítěte
3. Ochrana rodinného prostředí a udržování vztahů
4. Péče, ochrana a bezpečí dítěte
5. Zranitelné postavení dítěte
6. Právo dítěte na zdraví
7. Právo dítěte na vzdělání

Ohledně tzv. **vyvažování jednotlivých faktorů** při posuzování nejlepšího zájmu je třeba zdůraznit, že význam každého faktoru se bude logicky a nezbytně lišit u každého dítěte a případ od případu, v závislosti na typu rozhodnutí a konkrétních okolnostech, stejně jako se bude lišit stupeň důležitosti každého faktoru v celkovém hodnocení. Při hodnocení konkrétního případu a jeho okolností se může stát, že některé faktory budou při posuzování nejlepšího zájmu ve vzájemném rozporu. Například může být zachování rodinného prostředí v rozporu s potřebou chránit dítě před hrozbou násilí nebo zneužívání ze strany rodičů. V takových situacích se musí faktory vzájemně porovnávat, aby bylo nalezeno řešení, které je v zájmu dítěte nebo skupiny dětí.

Při vyvažování různých faktorů je třeba mít vždy na paměti základní cíl konceptu nejlepšího zájmu dítěte, kterým je zajistit plné a účinné uplatnění práv uznaných v Úmluvě a vnitrostátních předpisech České republiky a také všestranný rozvoj dítěte. Při posuzování nejlepšího zájmu je dále třeba vzít v úvahu, že schopnosti dítěte se postupně rozvíjí. Osoby s rozhodovací pravomocí by proto měly zvážit opatření, která lze následně přepracovat nebo příslušně upravit, namísto toho, aby učinily konečné a nezvratné rozhodnutí. K tomu je zapotřebí, aby posuzovaly nejen fyzické, emocionální, vzdělávací a další potřeby v daném konkrétním okamžiku rozhodnutí, ale měly by také zvážit různé možnosti budoucího vývoje dítěte a analyzovat je v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. V této souvislosti by rozhodnutí měla posuzovat kontinuitu a stabilitu současné i budoucí situace dítěte.

3.2 Právo dítě požádat o pomoc při ochraně života a dalších svých práv, právo dítěte vyjadřovat názory při poskytování sociálně-právní ochrany a právo dítěte na informace

Ustanovení § 8 odst. 1 zákona o SPO zajišťuje dítěti **právo obracet se na příslušné orgány s žádostí o pomoc při ochraně života a dalších svých práv**, a to i bez vědomí svých rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Zároveň se pro tyto orgány stanoví **povinnost poskytnout dítěti pomoc v mezích jejich působnosti a oprávnění**. To znamená, že pokud se dítě na takový orgán samo obrátí, je takový orgán povinen buď sám dítěti pomoci (je-li to v jeho kompetenci), nebo upozornit na tuto situaci např. orgán SPOD, nebo jiný orgán, který může dítěti konkrétní pomoc zajistit (orgán policie, státní zastupitelství atd.). To, že dítě se může obrátit na orgány nebo další subjekty bez vědomí svých zákonných zástupců nebo jiných pečujících osob, má velký význam pro zjištění skutečné situace, v jaké se dítě nachází. Vytváří se tím předpoklad k odhalování skutečností, které mohou znamenat porušení práv dítěte.

Příslušnými orgány, na něž se může dítě s žádostí o pomoc obracet, jsou:

- všechny orgány SPOD uvedené v § 4 odst. 1 (obecními úřady I. stupně počínaje a MPSV konče),
- zařízení sociálně-právní ochrany dětí uvedená v § 39 zákona o SPO,
- státní orgány, které podle zvláštních předpisů přísluší ochrany práv a oprávněných zájmů dětí (zejména soudy, státní zastupitelství, orgány policie, ale např. též Česká školní inspekce apod.),
- fyzické a právnické osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany dětí podle § 48 zákona o SPO,
- školy, a to zejména školy určené pro nezletilé děti (mateřské školy, základní školy, střední školy a základní umělecké školy),
- školská zařízení vyjmenovaná v § 7 odst. 5 školského zákona (školská poradenská zařízení,

školská zařízení pro zájmové vzdělávání, školská účelová zařízení, školská výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování, školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školská zařízení pro preventivně výchovnou péči)

- poskytovatelé zdravotních služeb ve smyslu § 2 odst. 1 zákona o zdravotních službách (např. praktičtí lékaři pro děti a dorost, dětské domovy pro děti do 3 let věku a další zdravotnická zařízení atd.).

Podle čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech **dítěte stát musí zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají**, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (myšleno vyspělosti). Podle druhého odstavce čl. 12 se za tímto účelem **dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení**, které se jej dotýká, a to buď přímo, anebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

V souladu s čl. 12 Úmluvy o právech dítěte zakotvuje § 8 odst. 2 zákona o SPO, že dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Ve vztahu k nejmenším zejména předškolního věku, u nichž zpravidla ještě nelze hovořit o schopnosti formulace vlastních ucelených názorů, že pak zásadní dovětek, že orgány SPOD při své činnosti berou úvahu nejen názory, ale rovněž prokázaná přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje.

Tzv. **participační práva dítěte** jsou dále podrobněji rozvedena v komentářích Výboru OSN pro práva dítěte, judikatuře Evropského soudu pro lidská práva a Ústavního soudu ČR. Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 12 o právu dítěte být slyšen (ze dne 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12) stanoví, že právo být slyšen je jedním ze čtyř obecných principů a jednou ze základních hodnot Úmluvy o právech dítěte (§ 2). Rozsah „záležitostí, které se jej dotýkají,“ je nutno chápat široce, děti by měly být slyšeny vždy, když jejich názor může zlepšit kvalitu rozhodnutí. **Není stanoven žádný minimální věkový limit pro to, kdy už je dítě schopno formulovat své názory.** Naopak všechny státní orgány by vždy měly nejprve předpokládat, že dítě toho schopno je, a tento předpoklad eventuálně teprve poté v konkrétním případě vyvrátit. Rozhodnutí, zda má být dítě slyšeno osobně, nebo prostřednictvím zástupce či příslušného orgánu, je na dítěti samém. Výbor doporučuje, aby dítěti byla dána příležitost k osobnímu slyšení všude, kde je to jen možné. Pokud už je slyšení dítěte provedeno skrze zástupce, je nanejvýš důležité, aby názory dítěte byly zástupcem tlumočeny správně.

Též **Evropský soud pro lidská práva** (dále jen „ESLP“) se opakovaně vyjádřil k právu dítěte být slyšeno, a to zejména v kontextu rozhodování o svěření dětí do ústavní výchovy, do péče pouze jednoho z rodičů či o právu na styk. Podobně jako v rámci Úmluvy o právech dítěte, by i podle ESLP měly být děti slyšeny před soudem s ohledem na svůj věk a vyspělost. Například ve věci Havelka a ostatní proti České republice ESLP shledal nepřipustným, že stěžovatelé, ačkoli již v dané době dosáhli věku třinácti, dvanácti a jedenácti let, nebyli soudy přímo vyslechnuti v řízení o jejich odebrání do ústavní výchovy

(rozsudek ESLP ze dne 21. 6. 2007 č. 23499/06. Naopak k porušení zaručených práv dítěte nedošlo podle ESLP v situaci, kdy před soudem nebylo vyslechnuto pětileté dítě, avšak daný soud se takto rozhodl až po pečlivém uvážení a na základě odborného vyjádření znalce, který se s dítětem několikrát sešel a domníval se, že by jeho osobní slyšení nebylo vhodné.

Práva dětí v soudních řízeních obecně byla rovněž předmětem doporučení Výboru ministrů Rady Evropy formulovaných ve **Směrnici o justici vstřícné k dětem** (Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, ze dne 17. 11. 2010). Dokument nejprve zdůrazňuje pětici základních principů, mezi nimi na prvním místě princip účasti (participace) a dále principy nejlepšího zájmu dítěte, důstojnosti, ochrany před diskriminací a vlády práva.

K otázce přítomnosti rodičů nebo jiných osob při slyšení dítěte před orgány SPOD nebo před soudy se vyjádřil Ústavní soud ČR zejména v nálezu sp. zn. II.ÚS 4247/18, v němž mj. konstatoval:

„Je třeba zdůraznit, že děti by měly být slyšeny – ať před soudem, či u orgánu sociálně-právní ochrany dětí – zásadně bez přítomnosti a bez jakékoli ingerence rodičů či jiných osob s vlastními a potenciálně konfliktními zájmy v dané záležitosti, není-li jejich přítomnost z vážných důvodů nezbytná. Podle čl. 12 Úmluvy o právech dítěte totiž má dítě právo svobodně vyjádřit svůj názor, což znamená, že na ně nesmí být vyvíjen jakýkoli nátlak a nesmí být podrobena jakémukoli manipulování či ovlivňování ohledně toho, zda a jak se vyjádří, a naopak musí vědět, že má právo vyjádřit svůj vlastní názor a nemusí opakovat názory jiných osob. Je zřejmé, že přítomnost další osoby ve věci zainteresované může ohrožovat a znemožňovat svobodné vyjádření dítěte, ať z důvodu jeho strachu, obav, snahy potěšit či nezranit další přítomnou osobu, atd. Děti mají být slyšeny v prostředí, které vnímají jako bezpečné a jim naslouchající bez jakýchkoli předsudků (srov. k tomu obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 k právu dítěte být slyšeno, ze dne 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12, body 22–23).“

V návaznosti na ustanovení § 867 odst. 2 občanského zákoníku je v § 8 odst. 3 zákona o SPOD zakotven věk 12 let dítěte jako nejzazší hranice, při jejímž dosažení je ze strany příslušného orgánu SPOD nezbytné poskytnout dítěti potřebné informace o soudním nebo správním řízení, které se dítěte dotýká, a umožnit dítěti vyjádřit vlastní názor na projednávanou záležitost.

V souvislosti s věkovou hranicí 12 let je nutné zdůraznit, že Ústavní soud ČR ve své judikatuře zastává konstantní názor, že pokud občanský zákoník stanoví v § 867 odst. 2 *in fine*, že „o dítěti starším dvanácti let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit“, je třeba považovat dosažení 12 let věku za **nejzazší možnou hranici**. Dostatečnou rozumovou a emocionální vyspělost, kdy je už dítě schopné uceleně prezentovat bez větší újmy svůj názor před soudem, je nutné posuzovat případ od případu (nelze například vyloučit, že i devítileté dítě bude natolik rozumově a emocionálně vyspělé na to, aby bylo vyslechnuto přímo před soudem), přičemž většina dětí je schopna se vyjádřit ke svému budoucímu výchovnému uspořádání již po dosažení věku 10 let. Po dosažení této věkové hranice je nezbytné, nebrání-li tomu zvláště významné okolnosti, zjistit přání dítěte jeho přímým slyšením před soudem. U dětí mladších 10 let věku zpravidla postačí zjistit jejich názor prostřednictvím orgánu SPOD, jiného opatrovníka nebo prostřednictvím znaleckého posudku. I v těchto případech ale platí, že znalecký posudek ani stanovisko orgánu SPOD není víc než zákon,

a obecné soudy musí při posuzování názoru dítěte provést samostatnou právní úvahu, která bere v potaz všechny relevantní okolnosti.

3.3 Princip posloupnosti (subsidiarity) a přiměřenosti opatření sociálně-právní ochrany

Koncept nejlepšího zájmu dítěte je úzce spjat s dalšími dvěma zásadními požadavky, a to jsou požadavek přístupu založeného na právech dítěte a požadavek proporcionality.

Výbor OSN pro práva dítěte podtrhuje, že přístup založený na právech dítěte „vyžaduje změnu paradigmatu od přístupů založených na ochraně dítěte, v nichž jsou děti vnímány a v němž je s nimi zacházeno jako s „objekty“, které potřebují pomoc, spíše než jako s držiteli práv nadanými právy na ochranu. Přístup založený na právech dítěte je tím, kdo dále posouvá realizaci práv všech dětí, jak jsou zakotvena v Úmluvě, a to tak, že rozvíjí schopnost nositelů povinností dostát svým závazkům respektovat, chránit a naplňovat práva (čl. 4) a schopnost držitelů práv nárokovat si svá práva, veden vždy právem nebyť diskriminován (čl. 2), právem na posouzení nejlepšího zájmu dítěte (čl. 3 odst. 1), právem na život, přežití a rozvoj (čl. 6) a právem na respekt k názorům dítěte (čl. 12). Děti mají rovněž právo být usměrňovány a vedeny při výkonu svých práv svými pečovateli, rodiči a členy komunity, v souladu se svými rozvíjejícími se schopnostmi (čl. 5). Tento přístup založený na právech dítěte je celostní a klade důraz na podporu silných stránek a zdrojů samotného dítěte a všech sociálních systémů, kterých je dítě součástí: rodiny, školy, komunity, institucí, náboženských a kulturních systémů.“¹

Požadavek (princip) proporcionality se skládá z dalších tří dílčích požadavků, které musí být vždy naplněny současně. Těmito požadavky jsou:

1. **vhodnost**, tj. objektivní způsobilost intervence, která je přijímána proti vůli člověka, dítěte, jeho rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, vést k naplnění nějakého sledovaného legitimního cíle;
2. **potřebnost**, tj. zvážení všech prostředků, které jsou objektivně způsobilé vést k naplnění sledovaného legitimního cíle, přičemž z dostupných prostředků, jimiž lze sledovaný legitimní cíl naplnit ve stejné nebo podobné míře, je třeba zvolit ten, který je z hlediska zásahu do osobní i právní sféry člověka nejmírnější a nejméně omezující;
3. **přiměřenost v užším smyslu**, tj. na jedné straně poměrování míry, s jakou zvažovaná intervence zasáhne (omezí či zcela popře) další práva a právem chráněné zájmy dítěte, a míry užítka, který z této intervence dítěti bude plynout, a na druhé straně poměrování ceny, kterou za tento užitek bude dítě muset „zaplatit“ v podobě omezení či úplného popření dalších svých základních práv a oprávněných zájmů; přitom platí, že oběť přinesená právě v podobě omezení jednoho základního práva dítěte (např. práva na výchovu a péči rodičů) se nesmí dostat do nepoměru s užitekem, který toto omezení dítěti přineslo (např. zajištění středního vzdělání).

¹ K tomu viz Obecný komentář Výboru OSN pro práva dítěte č. 13 (2011): Právo dítěte na svobodu od všech forem násilí, CRC/C/GC/13, odst. 59.

3.4 Standardy poskytování sociálně-právní ochrany: kritéria, rozsah uplatnění a způsob naplňování

Ustanovení § 9a odst. 3 zákona o SPO zakládá povinnost orgánům SPOD, zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc a vybraným pověřeným osobám řídit se při své činnosti standardy kvality sociálně-právní ochrany. Standardy kvality jsou nástrojem pro zajištění profesionálního, jednotného, transparentního a předvídatelného poskytování sociálně-právní ochrany všemi aktéry, kteří jsou do systému sociálně-právní ochrany zapojeni.

Kritéria standardů kvality jsou na základě zmocňovacího ustanovení § 58b zákona o SPO podrobně upravena prováděcí vyhláškou č. 473/2012 Sb., konkrétně v přílohách této vyhlášky č. 1 až 3. V zásadě lze rozlišit dva typy standardů:

- a) pro orgány SPOD (příloha č. 1), tj. standardy upravující činnost správního orgánu,
- b) pro pověřené osoby (příloha č. 2) a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (příloha č. 3), které svým charakterem odpovídají standardům kvality poskytování sociálních služeb.

Právní úpravu standardů činnosti orgánů SPOD lze označit za velmi pokrokovou a unikátní, neboť podobná úprava činnosti správního orgánu nemá v českém právním řádu obdobu. Jde o první vlašťovku dlouhodobého záměru postupné standardizace veřejné správy. Standardy kvality sociálně-právní ochrany upravují podmínky, v nichž mají pracovat zaměstnanci zařazení v orgánech SPO. Jde zejména o nastavení **minimálního standardu personálního, technického a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany**, např. stanovením odpovídajícího počtu pracovníků, materiálního a technického zázemí pracovišť, zaškolení pracovníků a podpory jejich dalšího profesního rozvoje atd. Součástí kritérií je tak (v případě obecních úřadů obcí s rozšířenou působností) např. počet pracovních úvazků vycházející z náročnosti sociálně-právní ochrany v příslušném správním obvodu, maximální počet rodin, s nimiž může sociální pracovník současně pracovat atd. Důležitý je **princip klíčového sociálního pracovníka** (koordinátora případu), který zajišťuje kontinuální práci s dítětem a rodinou a řídí (prostřednictvím individuálního plánu ochrany dítěte) průběh výkonu sociálně-právní ochrany u daného případu.

Záležitosti, které jsou v obecné rovině řešeny správním řádem (podávání informací, rovné postavení klientů, stížnostní postupy atd.) rozvádí **standardy kvality sociálně-právní ochrany** do větších podrobností (případně je uložena povinnost rozpracovat je formou vnitřního předpisu). Velký důraz je kladen na oblast komunikace s klientem, především s dětmi, prostřednictvím povinného zveřejňování informací ve formě srozumitelné cílové skupině. Standardy zároveň úžeji vymezují povinnosti vyplývající z dalších právních předpisů, například zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávních celků, nebo zákona o sociálních službách. Jako příklad lze uvést specifikaci způsobu dalšího vzdělávání zaměstnance zařazeného do orgánu sociálně-právní ochrany, kdy povinnost průběžného vzdělávání je upřesněna tak, že toto vzdělávání probíhá ve vzdělávacích kurzech akreditovaných MPSV. Zaměstnanec tak zároveň naplní povinnost dalšího vzdělávání sociálního pracovníka, která mu vyplývá ze zákona o sociálních službách (§ 111).

Otázku **závažnosti standardů** pro územní samosprávné celky řeší § 61 odst. 2 obecního zřízení (a obdobně § 31 odst. 3 zákona č. 131/2000 Sb., o hlavním městě Praze, a § 30 krajského zřízení), podle něhož se obec při výkonu přenesené působnosti řídí zákony a dalšími právními předpisy. **Právní úprava standardů kvality prostřednictvím vyhlášky je proto v tomto případě dostačující.** Kvalitní výkon sociálně-právní ochrany ovlivňují i záležitosti, které lze označit za výhradně samostatnou působnost příslušného územního samosprávného celku. Jde zejména o stanovení počtu pracovníků úřadu, způsob jejich výběru atd. Standardy kvality sociálně-právní ochrany si nečiní ambici do této samostatné působnosti zasahovat nebo ji omezovat. Vychází se z logického předpokladu, že systematická sociální práce vyžaduje odpovídající personální obsazení, přičemž čím je sociální situace v regionu nepříznivější, tím větší je potřeba kvalifikovaných odborníků pro řešení problémů a ochranu práv dětí. Standardy kvality sociálně-právní ochrany jsou tak pro samosprávný orgán formou určité zpětné vazby o dopadech jeho rozhodnutí, tedy např. zprávou o nedostatečném personálním zajištění agendy, což znamená vážné ohrožení kvality jejího výkonu. Je pak na rozhodnutí obce, zda podmínky vytvoří (s finanční podporou státu, viz kapitola 2.5 k financování nákladů) nebo se rozhodne, že výkon této agendy nebo její část přenechá na základě veřejnoprávní smlouvy jinému správnímu úřadu.

Standardy kvality sociálně-právní ochrany jsou závazné nejen pro orgány územních samosprávných celků, ale rovněž pro orgány státní správy, tj. MPSV, ÚMPOD a Úřadu práce ČR. Odlišné postavení jednotlivých orgánů sociálně-právní ochrany je řešeno v rámci prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb., kdy je u některých kritérií stanovena pro příslušný orgán SPOD výjimka (kritérium se u tohoto orgánu nehodnotí). Jako příklad lze uvést oblast personálního zabezpečení, např. kritéria 4b a 8d stanovující počet zaměstnanců orgánu SPOD a maximální počet rodin, s nimiž může tento zaměstnanec současně pracovat. Konkrétně se jedná o standard minimálně 1 pracovníka orgánu SPOD na 800 dětí (osob do 18 let věku), které jsou hlášeny k trvalému pobytu ve správním obvodu orgánu SPOD, a standard maximálně 80 rodin, s nimiž aktuálně pracuje 1 pracovník orgánu SPOD (resp. maximálně 40 rodin v případě kurátora pro děti a mládež a pracovníka náhradní rodinné péče). Tato kritéria jsou závazná pouze pro obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Relevance kritérií vyplývá rovněž z dané situace příslušného orgánu SPOD, kterým je mimo jiné každý obecní úřad I. stupně v České republice. Pokud ale takový obecní úřad nemá žádné pracovní pozice vztahující se k výkonu sociálně-právní ochrany, jsou pro něj kritéria zabývající se otázkou profesního rozvoje zaměstnanců (jejich přijímání, zaškolování atd.) bezpředmětná, ačkoliv tato kategorie orgánů SPOD není z hodnocení kritérií výslovně vyjmuta.

Standardy pro pověřené osoby jsou oproti výše řečenému obdobou standardů kvality, jimiž se řídí poskytovatelé sociálních služeb. U pověřených osob jsou prováděcí vyhláškou upraveny standardy pro pověřené osoby působící v oblasti doprovázení osob pečujících a osob v evidenci [§ 48 odst. 2 písm. d) a f) zákona o SPO], zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení a péčovské péče včetně poskytování odborné pomoci těmto žadatelům [§ 48 odst. 2 písm. e) zákona o SPO] a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zákonná úprava však nevylučuje, aby do budoucna byla upravena podrobná kritéria standardů kvality i pro další skupiny pověřených osob.

Plnění standardů se hodnotí systémem bodů, jde tedy o obdobu systému užívaného v oblasti sociálních služeb. V praktické rovině má však systém bodování smysl pouze u osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde lze při dosažení určitého

počtu bodů prohlásit příslušné kritérium za splněné. Správní orgán však nemůže dodržovat pravidla např. z 80 %, povinnosti vyplývající z právního předpisu (tedy i dodržování standardů sociálně-právní ochrany) musí naplnit beze zbytku. Základní rozdíl mezi oběma typy standardů zdůrazňuje i odlišný způsob kontroly jejich naplňování. Kontrola dodržování standardů kvality u orgánů sociálně-právní ochrany je předmětem kontroly výkonu přenesené působnosti a provádí ji nadřízený správní orgán. Kontrolní orgán může uložit orgánu obce či kraje splnit úkol stanovený zákonem nebo provést nápravu nezákonného postupu či jiných nedostatků zjištěných při kontrole (§ 129b obecního zřízení, podobně § 115 zákona o hlavním městě Praze a § 88 krajského zřízení). Jako naprosto krajní a výjimečné opatření v případě zjištění závažných nedostatků v plnění povinností v rámci přenesené působnosti (tedy i naplňování standardů kvality sociálně-právní ochrany) lze uvést možnost přenesení výkonu této působnosti na jiný správní orgán. U pověřených osob (včetně zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc) je kvalita poskytování sociálně-právní ochrany předmětem inspekce (§ 50a zák. o soc.-práv. ochraně dětí). Pro postup při této inspekci platí obdobně ustanovení zákona o sociálních službách (§ 97–99 zák. o soc. službách). S účinností od 1. 7. 2017 je nedodržování standardů kvality sociálně-právní ochrany pověřenými osobami možno posuzovat jako přestupek [viz § 59f odst. 1 písm. k) zákona o SPO], za jehož spáchání lze uložit správní trest ve formě napomenutí nebo pokuty až do výše 50 000 Kč.

Rámcový obsah standardů kvality sociálně-právní ochrany obsahuje přímo zákon o sociálně-právní ochraně dětí, a to ve čtyřech okruzích (principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, sociální práce s klientem, personální a organizační zajištění, technicko-provozní zajištění). V současné době jsou prováděcí vyhláškou č. 473/2012 Sb. formou jednotlivých kritérií podrobně řešeny všechny tyto okruhy. U způsobu bodového hodnocení prováděcí vyhláška č. 473/2012 Sb. v § 6 stanoví, že za každé splněné kritérium se započte jeden bod.

4 PREVENTIVNÍ A PORADENSKÁ ČINNOST ORGÁNŮ SPOD

4.1 Vyhledávání dětí, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana, prevence a sociální šetření

Jedním ze základních principů sociálně-právní ochrany je **předcházení vzniku problémů nebo jejich narůstání**, jde-li o výchovu dítěte nebo péči o dítě. Proto velmi významnou úlohu v tomto směru bude mít **preventivní a poradenská činnost**. Vyhledávání dětí, u nichž lze určité problémy předpokládat, sledování těchto problémů a poskytování včasné pomoci je cesta k řešení problémů v jejich počátcích, popřípadě takový postup umožní zamezit vzniku problémů.

Vyhledávání dětí, jejichž situaci je nutno hodnotit jako stav ohrožení nebo narušení příznivého vývoje, je uloženo jako povinnost všem obecním úřadům, tedy orgánům SPOD, které z hlediska možnosti sledování problémů v péči o děti a v jejich chování mají k nim nejbližší. Obecní úřady též poskytují rodičům poradenství a pomoc při výchově a v péči o děti a poskytují jim rovněž potřebné informace při uplatňování nároků dítěte nebo nároků rodičů v oblasti sociálního zabezpečení, jako jsou například dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky státní sociální podpory, příspěvek na péči, náhradní výživné a ostatní nepojistné sociální dávky, dávky důchodového a nemocenského pojištění apod. Poskytování sociálně-právního poradenství rodičům a dětem ze strany obecních úřadů je však podmíněno tím, že do daného obecního úřadu je zařazen alespoň jeden zaměstnanec splňující jak podmínky odborné způsobilosti k výkonu povolání sociálního pracovníka,² tak podmínky zvláštní odborné způsobilosti pro výkon správních činností při sociálně-právní ochraně dětí.³

Specifickou povinností obecního úřadu je sledovat, zda je dětem zamezováno v přístupu do prostředí, které je z hlediska jejich vývoje a výchovy ohrožující. Jde především o **herny a kasina**, kam je zakázán vstup osob mladších 18 let⁴. Tato povinnost je spojena také s výkonem kontrolních oprávnění, které vyplývají z jiných právních předpisů, zejména ze zákona č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek.

Obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností se v rámci preventivní činnosti ukládá sledovat působení nepříznivých vlivů na děti a činit potřebná opatření k jejich omezení. Při preventivní činnosti orgánů SPOD se klade důraz na neformální, osobní a diferencované působení na děti.

V souvislosti s výkonem preventivních činností i v souvislosti s plněním dalších úkolů orgánů SPOD upravuje zákon o SPO oprávnění zaměstnanců zařazených v orgánech SPO **zjišťovat poměry dítěte a jeho rodiny a provádět sociální šetření**. Konkrétně § 52 odst. 1 zákona o SPO zakládá zaměstnancům orgánů SPOD v souvislosti s plněním úkolů podle tohoto zákona **oprávnění navštěvovat v obydli dítě a rodinu**,

² Viz § 110 odst. 4 ve spojení s § 1 odst. 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

³ Viz § 21 zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů, a prováděcí vyhláška č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků, ve znění pozdějších předpisů

⁴ Viz § 69 zákona č. 186/2016 Sb., o hazardních hrách

ve které žije, a zjišťovat v místě bydliště dítě nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje (mateřská škola, škola, zaměstnání apod.), **jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování.** S tímto oprávněním zaměstnanec orgánu SPOD koresponduje na druhé straně povinnost rodičů dítěte umožnit návštěvu zaměstnance orgánu SPOD v obydlí nebo v jiném prostředí, kde dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte nebo pro ochranu jeho práv (§ 53 odst. 2 písm. c) zákona o SPOD). Obdobně se tato povinnost vztahuje i na jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu nebo rozhodnutím OSPOD (např. poručníci, pěstouni nebo zájemci o pěstounskou péči). Z citované úpravy vyplývá, že zaměstnanci OSPOD jsou pro účely poskytování sociálně-právní ochrany dětí zmocnění provést šetření v bydlišti dítěte i tehdy, když s tím rodiče dítěte nesouhlasí. Jedná se o jeden z případů omezení nedotknutelnosti obydlí, do kterého mohou být v souladu s čl. 12 odst. 3 Listiny základních práv a svobod dovoleny zásahy, jestliže je to v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu života nebo zdraví osob nebo pro ochranu práv a svobod druhých. Ochrana života, zdraví a práv dítěte je tudíž ústavně legitimním důvodem, pro který zákon č. 359/1999 Sb. dovoluje sociálním pracovníkům provádět šetření v bydlišti dítěte a vstupovat za tím účelem do obydlí rodiny i bez souhlasu rodičů.

Je nutné zdůraznit, že **zákonné zmocnění k provádění návštěv dítěte a jeho rodiny platí pouze pro plnění úkolů, které jsou orgánům SPOD uloženy v zákoně o SPO.** Jedná se především o šetření k prověření oznámení o možném ohrožení dítěte nebo šetření při sledování dodržování výchovných opatření přijatých soudem nebo obecním úřadem obce s rozšířenou působností (zejména výkon dohledu nad výchovou dítěte). Zaměstnanci orgánů SPOD naopak nemohou provádět šetření v rodině pro účely jiných zákonů mimo oblast sociálně-právní ochrany dětí (např. pro potřeby posouzení nároku na dávky státní sociální podpory, k ověření toho, kolik osob obývá domácnost žadatele o dávku nebo příjemce dávky apod.). Jako podmínku k realizaci návštěv dítěte a rodiny zákon o SPO v § 52 odst. 3 stanoví, že zaměstnanci orgánu SPOD musí mít k této činnosti zvláštní oprávnění, v němž je uvedeno jméno a příjmení zaměstnance, titul a zaměstnavatel a vymezena činnost, kterou může dotyčný zaměstnanec vykonávat. Zvláštní oprávnění vydává zaměstnanci vždy ten orgán SPOD, pro který daný zaměstnanec pracuje (např. obecní úřad obce s rozšířenou působností). Zaměstnanci OSPOD se vydaným oprávněním následně prokazují při vlastním provádění šetření v rodině a rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu mají právo žádat předložení tohoto oprávnění. Od ledna 2022 pak bude úprava zvláštního oprávnění nahrazena v zákoně o SPO úpravou jednotného služebního průkazu zaměstnance orgánu SPOD.

S vykonáváním návštěv dítěte a rodiny v bydlišti je spojeno další významné oprávnění zaměstnanců orgánů SPOD, a sice **oprávnění k pořizování obrazových snímků a obrazových a zvukových záznamů dítěte a prostředí, ve kterém se dítě zdržuje,** je-li to třeba k ochraně práv dítěte (§ 52 odst. 2 zákona o SPO). To znamená, že pracovník orgánu SPOD může během šetření v rodině pořídit snímky nebo záznamy dítěte a domácnosti, aniž by k tomu potřeboval souhlas dítěte a jeho rodičů. Zákon zde omezuje právo na ochranu osobnosti v souladu s § 88 odst. 2 občanského zákoníku, podle kterého se svolení člověka nevyžaduje ani v případě, když se podobizna, písemnost osobní povahy nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použijí **na základě zákona k úřednímu účelu** (tzv. zákonná úřední licence). Pořízené snímky a záznamy se stávají součástí spisové dokumentace, kterou o dítěti vede orgán

SPOD, a mohou sloužit také jako důkazní prostředky ve správním nebo soudním řízení týkajícím se výchovy dítěte, případně též v řízení trestním.

O průběhu šetření v rodině jsou zaměstnanci orgánu SPOD povinni zpracovat **písemný záznam, který musí obsahovat čas a místo šetření nebo jednání, označení všech osob zúčastněných šetření, jednání nebo rozhovoru, datum vyhotovení záznamu, jméno, příjmení, funkci nebo služební číslo a podpis úřední osoby, která záznam vyhotovila**⁵. Samotné sociální šetření, při němž jsou zjišťovány podmínky, ve kterých je dítě vychováváno, by zaměstnanci orgánu SPOD měli provádět tak, aby na jedné straně bylo dosaženo účelu sociálního šetření a byly ověřeny všechny potřebné skutečnosti, ale současně aby na druhé straně byly dodrženy rovněž základní principy sociální práce vyjádřené v **Etickém kodexu sociálních pracovníků** schváleném Společností sociálních pracovníků České republiky. Podle tohoto Etického kodexu by měl sociální pracovník jednat tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů a také aby chránil klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Sociální pracovník by měl k šetření přistupovat s respektem k právům rodiče, který je nositelem rodičovské zodpovědnosti k dítěti, a neměl by do soukromí rodiny zasahovat nad míru, která je nezbytná k ochraně práv a zájmů dítěte. Hranici mezi respektováním soukromí rodiny a zájmem a povinností společnosti zajistit účinnou ochranu práv dítěte nemůže paušálně stanovit zákon a její určení záleží z velké části na profesionalitě, citu, zkušenostech a odpovědnosti každého sociálního pracovníka.

4.2 Oznamovací povinnosti vůči orgánům SPOD

Každá fyzická osoba, která se dozví o **porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské odpovědnosti k dítěti**, o tom, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti, nebo o jiných skutečnostech nasvědčujících tomu, že se jedná o dítě, na něž se zaměřuje sociálně-právní ochrana podle § 6 zákona o SPO, **je oprávněna upozornit na tyto skutečnosti kterýkoliv orgán SPOD** (viz § 7 odst. 2 zákona o SPO). Oznámení je možné učinit v jakékoliv formě, to znamená osobně, písemně, telefonicky, e-mailem nebo jinou elektronickou formou. Na základě přijatého oznámení na možné ohrožení dítěte jsou pracovníci orgánu SPOD povinni prověřit situaci dítěte a posoudit, jaká opatření je nezbytné na ochranu dítěte přijmout. **Totožnost oznamovatele nesmí být nikomu sdělena, a to ani rodičům dítěte nebo soudu či jiným orgánům, a nelze ji zjistit ani ze spisové dokumentace vedené o dítěti obecním úřadem obce s rozšířenou působností** (údaje o totožnosti oznamovatele musí být uchovávané odděleně mimo spis v podkladech pro zpracování spisové dokumentace). Pracovníci orgánu SPOD jsou ze zákona povinni zachovávat mlčenlivost o totožnosti osoby, která na ohrožení dítěte upozornila, ledaže je samotný oznamovatel povinnosti mlčenlivosti písemně zproští nebo jsou údaje o totožnosti oznamovatele vyžádány státním zastupitelstvím nebo soudem pro účely trestního stíhání (§ 55 odst. 4 a § 57 odst. 1 zákona o SPO).

Oznámení fyzické osoby vůči orgánu SPOD o ohroženém dítěti je dobrovolným, nepovinným jednáním, které zároveň nemůže suplovat případnou oznamovací povinnost této osoby vůči orgánům činným v trestním řízení podle úpravy trestního zákoníku. Každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví o tom, že byl na dítěti spáchán trestný čin týrání svěřené osoby, obchodování s lidmi, pohlavního zneužití nebo zneužití dítěte k výrobě pornografie nebo že se někdo těchto trestných činů na dítěti dopouští,

⁵ Viz čl. 6 odst. 4 spisové směrnice MPSV č.j. 2013/26780-21

je povinen tuto skutečnost bezodkladně oznámit orgánu Policie České republiky nebo státnímu zastupitelství anebo jinak překazit spáchání takového trestného činu. V případě nesplnění této oznamovací povinnosti se dotyčná osoba vystavuje nebezpečí postihu za trestný čin **nepřekažení trestného činu nebo neoznámení trestného činu podle § 367 a § 368 trestního zákoníku.**

Zákon o SPOD vymezuje v různých ustanoveních oznamovací povinnosti vůči orgánům SPOD v těchto následujících případech:

1. **§ 10 odst. 4** - Státní orgány (zejména orgány policie, orgány státní správy a ostatní správní orgány ve smyslu § 1 odst. 1 správního řádu, státní zastupitelství, soudy atd.), pověřené osoby, školy (mateřské, základní, střední, vyšší odborné i vysoké), školská zařízení (školská poradenská zařízení, školská zařízení pro zájmové vzdělávání, školská účelová zařízení, školská výchovná a ubytovací zařízení, zařízení školního stravování, školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školská zařízení pro preventivně výchovnou péče⁶) a poskytovatelé zdravotních služeb, popřípadě další zařízení určená pro děti (např. zařízení sociálních služeb typu nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, domov pro osoby se zdravotním postižením apod.), jsou povinni oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti o dítěti, na které zaměřuje sociálně-právní ochrana podle 6 zákona o SPO, a to bez zbytečného odkladu poté, kdy se o takové skutečnosti dozví. Při plnění oznamovací povinnosti se uvedené orgány a osoby nemohou dovolávat povinnosti zachovat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu.
2. **§ 10 odst. 4 a § 42 odst. 12** – Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má při přijetí dítěte do zařízení povinnost tuto skutečnost ohlásit bez zbytečného odkladu obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu má dítě trvalý pobyt, a není-li tento pobyt znám, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu se nachází sídlo zařízení, do kterého bylo dítě přijato. Při plnění této povinnosti se nelze dovolávat povinnosti zachovat mlčenlivost podle zvláštního právního předpisu. Od 1. ledna 2022 bude tato oznamovací povinnost o přijetí dítěte do zařízení rozšířena na všechna ústavní zařízení, která poskytují dětem plné přímé zaopatření (ubytování, strava, ošacení), tj. na všechny typy zařízení pro výkon ústavní výchovy (zdravotnická, školská zařízení a zařízení sociálních služeb) a školská zařízení pro výkon ochranné výchovy.
3. **§ 10a odst. 1 ve spojení s § 61 odst. 3 písm. a)** - Poskytovatel zdravotních služeb je povinen neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu se dítě nachází, že matka po narození dítěte dítě opustila a zanechala je ve zdravotnickém zařízení (zpravidla porodnice). Při plnění této oznamovací povinnosti se nelze dovolávat povinnosti mlčenlivosti podle zákona o zdravotních službách.
4. **§ 10a odst. 2** - Každý, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče (tj. zejména zájemce o osvojení, poručenství nebo o dlouhodobou pěstounskou

⁶ Viz § 7 odst. 5 školského zákona

pěči), je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

5. **§ 823 odst. 1 občanského zákoníku ve spojení s § 10a odst. 4 zákona o SPO** - Rodiče osvojovaného dítěte jsou povinni informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností o tom, že dítě bylo předáno bezu usnesení soudu do péče budoucímu osvojiteli.
6. **§ 28 odst. 6 písm. f), g) ve spojení s § 42 odst. 7 písm. c)** – Ústavní zařízení a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do jejichž péče bylo dítě umístěno na základě rozhodnutí soudu, jsou povinna informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte ze zařízení, o útěku dítěte ze zařízení a o přemístění dítěte do jiného zařízení.
7. **§ 34 odst. 5** - Věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence jsou povinny informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností o nástupu dítěte do výkonu trestního opatření odnětí svobody nebo do výkonu ochranného opatření zabezpečovací detence, a o tom, kdy bude dítě z výkonu trestního opatření odnětí svobody nebo z výkonu zabezpečovací detence propuštěno.
8. **§ 36 odst. 1** - Zastupitelský úřad České republiky je povinen oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností nebo MPSV, není-li známo místo trvalého pobytu dítěte na území České republiky, že se na území cizího státu nachází dítě s trvalým nebo přechodným pobytem na území České republiky bez doprovodu rodičů nebo jiné osoby odpovědné za dítě, a sdělit, kdy, v jakém místě a kým bude zajištěna doprava tohoto dítěte na území České republiky.
9. **§ 42k odst. 1** - Zřizovatel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je povinen písemně ohlásit krajskému úřadu, který rozhodl o přiznání státního příspěvku pro tohoto zřizovatele, do 8 dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na státní příspěvek, jeho výši nebo výplatu, nejde-li o skutečnosti uvedené v § 42n.
10. **§ 47c odst. 4** - Smluvní strana, která vypověděla dohodu o výkonu pěstounské péče s osobou pečující nebo s osobou v evidenci, o tom bez zbytečného odkladu informuje obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má osoba pečující nebo osoba v evidenci trvalý pobyt. To neplatí, pokud je smluvní stranou vypovězené dohody o výkonu pěstounské péče obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu má osoba pečující nebo osoba v evidenci trvalý pobyt.
11. **§ 47d odst. 5** - Příjemce státního příspěvku na výkon pěstounské péče je povinen oznámit krajské pobočce Úřadu práce, která mu tento příspěvek přiznala, do 15 dnů všechny skutečnosti rozhodné pro nárok na tento příspěvek, zejména ukončení dohody o výkonu pěstounské péče nebo zrušení správního rozhodnutí o úpravě povinností a práv osoby pečující nebo osoby v evidenci při výkonu pěstounské péče.
12. **47y odst. 1** - Příjemce dávky pěstounské péče nebo žadatel o tuto dávku je povinen písemně ohlásit příslušné krajské pobočce Úřadu práce do osmi dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu.
13. **§ 49 odst. 9** – Pověřená osoba je povinna zaslat krajskému úřadu kopii pojistné smlouvy o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou výkonem sociálně-právní ochrany, a to do 15 dnů od jejího uzavření.

14. **§ 49 odst. 10 písm. a)** – Pověřená osoba je povinna krajskému úřadu, který rozhodl o vydání pověření, oznámit do 15 dnů změny skutečností rozhodných pro vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany nebo pozastavení činností uvedených v pověření

15. **§ 49 odst. 10 písm. d)** – Pověřená osoba je povinna orgánu, který rozhodl o vydání pověření (krajský úřad nebo komise pro SPOD), oznámit termín a místo konání výchovně rekreačního tábora pro děti nejpozději 1 měsíc před jeho konáním.

Porušení zákonné oznamovací povinnosti vůči orgánu SPOD, byť i z nedbalosti, může zakládat u fyzické či právnické osoby odpovědnost za přestupek na úseku sociálně-právní ochrany dětí podle § 59 odst. 1 písm. d), § 59a, § 59c, § 59d odst. 1 písm. c), § 59f odst. 1 písm. e) nebo § 59g odst. 1 písm. h) zákona o SPO.

Naproti tomu orgány SPOD jsou podle zákona o SPO povinny:

- orgánu činnému v trestním řízení oznamovat skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán na dítěti trestný čin, nebo že dítě bylo použito ke spáchání trestného činu, anebo že dochází k násilí mezi rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími fyzickými osobami v domácnosti obývané dítětem, nebo že není plněna vyživovací povinnost k dítěti (§ 51 odst. 5 písm. b) zákona o SPO ve spojení s § 8 odst. 1 trestního řádu),
- krajské pobočce Úřadu práce, která povolila dítěti výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti, oznámit skutečnosti, které odůvodňují zahájení řízení o zákazu činnosti dítěte [§ 51 odst. 5 písm. d)],
- zřizovateli zařízení, orgánu nadřízenému zřizovateli ústavního zařízení a soudu, který dítěti nařídil ústavní výchovu, uložil ochrannou výchovu nebo ochranné léčení ústavní, oznámit neprodleně porušení povinností ústavního zařízení vyplývajících ze zákona o SPO nebo jiných právních předpisů, zejména porušení práv dítěte (§ 29 odst. 4),
- zastupitelský úřad státu, jehož je dítě občanem, uvědomit o opatřeních k ochraně života a zdraví a k uspokojení základních potřeb dítěte-cizince bez oprávnění k trvalému nebo přechodnému pobytu na území České republiky, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo ve vážném ohrožení života nebo příznivého vývoje (§ 37 odst. 2),
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a jeho zřizovatele vyrozumět o tom, že obecní úřad obce s rozšířenou působností shledal další pobyt dítěte v zařízení za nedůvodný (§ 42g odst. 1 in fine).

4.3 Povinnost sdělovat údaje na výzvu orgánů SPOD

Zákon o SPO upravuje také **povinnost dalších subjektů na výzvu orgánů SPO sdělit bezplatně údaje potřebné podle zákona o SPO pro účely poskytování sociálně-právní ochrany nebo pro účely rozhodování o vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany, nebrání-li tomu zvláštní právní předpis**. Tuto povinnost mají státní orgány, zaměstnavatelé, další právnické osoby, zejména školy, školská, zdravotnická a jiná obdobná zařízení, fyzické osoby, pokud jsou zřizovateli škol a dalších zařízení pro děti, pověřené osoby a poskytovatelé sociálních služeb. **Povinnosti zachovávat mlčenlivost** podle zvláštního právního předpisu (*např. podle § 22b písm. e) školského zákona, § 51 zákona o zdravotních*

službách, § 100 zákona o sociálních službách atd.) se přitom nelze dovolávat, jestliže mají být sděleny údaje o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o něj.

Jsou-li ze strany orgánu SPOD **vyžádány od poskytovatele zdravotních služeb údaje o zdravotním stavu**, má dožádaný poskytovatel zdravotních služeb vůči orgánu SPOD **nárok na úhradu** za poskytnutí těchto údajů jako za tzv. specifický zdravotní výkon, který není hrazen ze zdravotního pojištění.⁷

Maximální ceny za poskytnutí údajů od poskytovatelů zdravotních služeb jsou každoročně stanoveny Cenovým předpisem Ministerstva zdravotnictví o regulaci cen specifických zdravotních výkonů. Jedná se konkrétně o maximální ceny za tyto hrazené specifické zdravotní výkony:

- Vyjádření lékaře o zdravotním stavu nezletilého dítěte pro účely umístění do zařízení pro výkon ústavní výchovy a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nezletilého dítěte pro účely svěřením do náhradní rodinné péče a dítěte, u něhož je podezření, že došlo k ohrožení nebo poškození jeho zdravotního stavu v souvislosti s trestným činem nebo přestupkem;
- Vyjádření lékaře o zdravotním stavu osoby pro účely posouzení vhodnosti stát se pěstounem nebo osvojitelem;
- Vyjádření lékaře o zdravotním stavu dítěte, které nemá na území ČR povolen trvalý pobyt, nebo není hlášeno k pobytu na území ČR po dobu nejméně 90 dnů, ani není oprávněno podle zvláštního právního předpisu trvale pobývat na území ČR;
- Vyjádření lékaře ke konkrétní otázce zdravotního stavu dítěte, rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte pro účely sociálně-právní ochrany dětí.

V případě poskytovatelů sociálních služeb jsou jejich povinnosti při sdělování údajů na výzvu orgánů SPOD blíže specifikovány v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (viz § 100a), kde jsou vymezeny dvě situace, ve kterých vzniká poskytovatelům sociálních služeb povinnost ke sdělení údajů orgánu SPOD:

- I. Poskytovatel sociálních služeb je povinen na písemnou žádost sdělit bezplatně orgánu SPOD údaje nezbytné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany týkající se osoby, které byla rozhodnutím orgánu SPOD uložena povinnost využít odbornou poradenskou pomoc podle § 12 odst. 1 zákona o SPO. Poskytovatel sociálních služeb je povinen sdělit, zda s povinnou osobou uzavřel smlouvu o poskytování sociální služby, dobu platnosti smlouvy, datum ukončení poskytování sociální služby, popřípadě výpovědní důvod, pokud byla smlouva vypovězena, a zhodnocení průběhu poskytování sociální služby.
- II. Poskytovatel sociálních služeb, který poskytuje pro rodiny s dětmi nebo pro děti sociální službu uvedenou v § 37 odst. 3, § 48, 52, 54, 57, 58, 60, 60a, 62, 65 nebo § 69 zákona o sociálních službách (tj. *odborné sociální poradenství, domovy pro osoby se zdravotním postižením, raná péče, azylové domy, domy na půl cesty, krizová pomoc, intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy*) je povinen, neposkytuje-li sociální službu anonymně, na písemnou žádost sdělit bezplatně orgánu SPOD:

⁷ Viz § 15 odst. 15 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

- a) zda osobě uvedené v žádosti orgánu SPOD poskytuje nebo poskytoval sociální službu,
- b) druh a formu poskytované sociální služby a dobu poskytování a
- c) zhodnocení průběhu poskytování sociální služby.

Poskytovatelé sociálních služeb mají povinnost sdělit údaje jen za podmínky, že orgán SPOD v žádosti o sdělení údajů současně uvede, že situaci dítěte a jeho rodiny vyhodnotil tak, že se jedná o dítě, na něž se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje (viz dále kapitola 4.4).

Pokud fyzická, právnická nebo podnikající fyzická osoba, která je na základě § 53 odst. 1 zákona o SPO povinna sdělit údaje na výzvu orgánu SPOD, svoji zákonnou povinnost nesplní, dopustí se přestupku podle § 59b zákona o SPO.

Povinnosti ve vztahu k orgánům SPOD mají podle ustanovení § 53 odst. 2, 3 zákona o SPO i rodiče a jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte. Ti jsou povinni:

- spolupracovat s orgánem SPOD při ochraně zájmů a práv dítěte,
- na výzvu příslušného orgánu SPOD se dostavovat k osobnímu jednání, předložit listiny a další doklady a poskytnout nezbytné informace, je-li jich třeba pro výkon sociálně-právní ochrany, a
- umožnit návštěvu zaměstnance orgánu SPOD v obydlí, popřípadě v jiném prostředí, ve kterém dítě žije, je-li to nezbytné pro ochranu života nebo zdraví dítěte nebo pro ochranu jeho práv.

Jestliže rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte svoje povinnosti při spolupráci s orgánem SPOD nesplní, může jim orgán SPOD uložit pořádkovou pokutu až do částky 20 000 Kč. Pokutu lze uložit opakovaně a lze ji uložit nejdéle do 6 měsíců ode dne, kdy byla povinnost porušena. Příjem z pokut je příjmem státního rozpočtu.

Zákon o SPO upravuje rovněž povinnosti orgánů SPOD při sdělování údajů ostatním subjektům (§ 51). Zákon o SPO přitom upravuje zvláště některé povinnosti obecního úřadu a obecního úřadu obce s rozšířenou působností, a pak společné povinnosti pro všechny orgány SPOD:

1. Orgány SPOD, komise pro SPOD a poradní sbory pro SPOD jsou povinny sdělovat si navzájem údaje ze všech evidencí a spisových dokumentací, kterou vedou, a to v rozsahu nezbytném pro potřeby těchto orgánů.
2. Obecní úřady na vyžádání
 - podávají soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud rozhodl o výchovném opatření,
 - doporučují soudu osobu vhodnou stát se poručníkem a toto své doporučení oznamují obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
 - podávají obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností zprávy o poměrech dítěte a
 - státnímu zastupitelství podávají zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud na návrh státního zastupitelství v občanskoprávním řízení uložil ochrannou výchovu.
3. Obecní úřady obcí s rozšířenou působností na vyžádání
 - podávají soudu zprávy o poměrech dítěte, u něhož soud rozhodl o výchovném opatření,

- podávají státnímu zastupitelství zprávy o poměrech dítěte, pokud státní zastupitelství vede řízení týkající se dítěte,
- poskytují MPSV a krajskému úřadu spisovou dokumentaci vedenou o dětech a zobecněné informace a souhrnné údaje, které získá při své činnosti, s výjimkou jmenných údajů⁸,
- poskytují pověřeným osobám a poskytovatelům sociálních služeb údaje potřebné pro zajištění jejich činnosti v rozsahu oprávnění k poskytování sociálně-právní ochrany a sociálních služeb,
- **mohou** poskytovat potřebné údaje rovněž poskytovatelům sociálních služeb.

4. Všechny orgány SPOD jsou pak povinny na žádost poskytnout

- soudu a správnímu úřadu údaje potřebné pro občanské soudní a správní řízení,
- orgánu činnému v trestním řízení údaje potřebné pro trestní řízení,
- orgánu sociálního zabezpečení, orgánu pomoci v hmotné nouzi, orgánu rozhodujícímu o náhradním výživném pro nezaopatřené dítě a orgánu státní sociální podpory údaje potřebné pro rozhodování o sociálních dávkách, a to v rozsahu odpovídajícím potřebám řízení před těmito orgány,
- krajské pobočce Úřadu práce údaje potřebné pro řízení a povolování výkonu umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte podle zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů,
- krajské pobočce Úřadu práce údaje potřebné pro podání návrhu soudu na stanovení výživného a návrhu na výkon rozhodnutí, jde-li o výživné na děti svěřené do pěstounské, předpěstounské nebo poručnické péče,
- ústavnímu zařízení informace o poměrech v rodině dítěte, které bylo do tohoto zařízení umístěno na základě rozhodnutí soudu, a je-li tomuto dítěti zprostředkovávána pěstounská péče nebo osvojení, též informace o postupu při tomto zprostředkování,
- věznic, ve které mladistvý vykonává trestní opatření odnětí svobody, informace potřebné pro dosažení účelu trestu,
- intervenčnímu centru údaje, které má orgán sociálně-právní ochrany o osobě ohrožené násilným chováním pro účely poskytování pomoci této osobě podle § 60a zákona o sociálních službách,
- obecní policii údaje v rozsahu nezbytném pro plnění úkolů obecní policie,
- Probační a mediační službě na její žádost informace v rozsahu potřebném pro trestní řízení, a
- Veřejnému ochránci práv informace, které si vyžádá při šetření podle zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Orgány SPOD jsou dále povinny poskytnout spisovou dokumentaci nebo její kopii na vyžádání také státnímu zastupitelství, veřejnému ochránci práv a Ministerstvu spravedlnosti (*podle § 2 odst. 1 písm. b) zákona č. 186/2011 Sb., o poskytování součinnosti pro účely řízení před některými mezinárodními soudy a jinými mezinárodními kontrolními orgány*).

4.4 Vyhodnocení situace dítěte a rodiny, zařazení dítěte do evidence orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Pro zkvalitnění preventivní a poradenské činnosti v oblasti sociálně-právní ochrany zákon o SPOD vymezuje a upřesňuje další instituty a pravomoci pro plnění povinností obecních úřadů obcí s rozšířenou působností. Ukládá se jim pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte, zpracovávat na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte, pořádat případové konference, v jejichž rámci budou řešeny konkrétní situace ohrožených dětí a jejich rodin za účasti rodičů apod.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny za účelem posouzení, zda lze považovat dítě za ohrožené, tj. zda se jedná o dítě, na které se SPO zaměřuje dle ustanovení § 6 zákona o SPO.

Vyhodnocování slouží zejména:

- k identifikaci potřeb dítěte a míry jejich naplnění v rodině,
- k objasnění silných stránek rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu,
- ke zhodnocení situace dítěte v rámci širší rodiny, komunity,
- ke zhodnocení aktuální míry ohrožení dítěte,
- jako podklad pro tvorbu individuálního plánu ochrany dítěte a vymezení dalšího postupu.

Proces vyhodnocování je možné rozdělit do tří základních fází, kterými jsou:

1. úvodní (vstupní nebo též základní) vyhodnocení,
2. podrobné (detailní) vyhodnocení,
3. opakované vyhodnocení (aktualizace)

Úvodní vyhodnocení obsahuje zejména informace o rodičích dítěte, jeho rodinném prostředí a základní informace, které se vztahují k možnému ohrožení dítěte. Slouží k určení, zda je třeba dítěti začít poskytovat sociálně-právní ochranu, anebo zda bude dostačovat pro stabilizaci situace poskytnutí základního sociálního poradenství (určuje rychlost, intenzitu, adekvátnost a způsob intervence orgánu SPOD). Výstupem úvodního vyhodnocení je závěr o tom, zda příslušný orgán SPOD považuje dítě za ohrožené či nikoli, a zda dítě bude či nebude zařazeno do základní evidence dětí vedené obecním úřadem obce s rozšířenou působností podle § 54 zákona o SPO. V případě, kdy orgán SPOD na základě základního vyhodnocení dospěje k závěru, že se jedná nebo může jednat o dítě uvedené v § 6 zákona o SPO, přistoupí k podrobnějšímu vyhodnocení situace dítěte a rodiny

Podrobné vyhodnocení slouží k hlubší analýze situace dítěte, situace rodiny včetně širšího kontextu za účelem nalezení zdrojů podpory. Cílem je identifikace potřeb dítěte a jeho rodiny a ověření jejich naplňování, zjištění silných stránek rodičů či jiných osob odpovědných za výchovu dítěte a jejich kapacity s ohledem na uspokojování potřeb dítěte (rizikové a ochranné faktory). Vyhodnocování je vždy zaměřeno na dítě s cílem zajistit jeho bezpečí a blaho. Cílem je nalézt optimální řešení z hlediska nejlepšího zájmu dítěte. Orgán SPOD může kdykoliv během procesu vyhodnocení dospět k závěru, že situace dítěte jeho intervenci nevyžaduje. Podrobné vyhodnocování se proto například neprovádí tehdy, když je orgán SPOD jmenován opatrovníkem v řízení o úpravě poměrů k dítěti na dobu

po rozvodu, kde rozvod rodičů dítě neohrožuje, nebo kdy se dítě stává pro jednorázové selhání klientem sociální kurately, ale v úvodní fázi vyhodnocování je zjištěno, že žije ve spořádaných poměrech, studuje atd., tzn. pokud je zjevné, že není potřeba žádné intervence ani systematické sociální práce ze strany orgánu SPOD.

Za třetí fázi lze považovat pravidelné „přehodnocování“, které je úzce spojeno s hodnocením účinku zvolených opatření. Opakované vyhodnocování situace dítěte je nezbytné provádět průběžně, a to minimálně ve lhůtě 1x za 6 měsíců a v případě dětí v náhradní institucionální péči minimálně 1x za 3 měsíce (v návaznosti na pravidelné návštěvy těchto dětí, sledování jejich vývoje a dodržování jejich práv).

Zaměření a rozsah vyhodnocení jsou v podrobnostech stanoveny v § 1 vyhlášky č. 473/2012 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o SPOD.

4.5 Individuální plán ochrany dítěte, jeho aktualizace a sledování naplňování

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen vypracovat individuální plán ochrany dítěte (dále jen „IPOD“) na základě provedeného vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, a to nejpozději do 1 měsíce od zařazení dítěte do základní evidence vedené obecním úřadem obce s rozšířenou působností.

Individuální plán ochrany dítěte slouží zejména:

- k vymezení příčin ohrožení dítěte,
- ke stanovení opatření na ochranu dítěte,
- k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte,
- k přijetí opatření na posílení funkcí rodiny.

IPOD stanoví jednotlivé cíle a kroky směřující k ochraně dítěte, naplňování zjištěných a nedostatečně zajištěných potřeb dítěte a odstranění příčin jeho ohrožení. Jednotlivé cíle a kroky jsou plánovány ve spolupráci s rodiči dítěte, osobami odpovědnými za jeho výchovu a dalšími odborníky. IPOD je pravidelně vyhodnocován a aktualizován se zaměřením na aktuální situaci dítěte a jeho rodiny, opět zejména s důrazem na pravidelnou aktualizaci u dětí s uloženým výchovným opatření a u dětí v náhradním výchovném prostředí (ústavní, ochranná výchova, péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pěstounská péče nebo jiné formy náhradní péče o dítě).

Pro zpracování IPOD platí obdobná pravidla jako pro podrobné vyhodnocení situace dítěte a rodiny. Vypracování plánu není namístě např. v případech, kdy přes zařazení dítěte do evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností nedochází k jeho ohrožení (zejména výkon kolizního opatrovnictví), plánování systematické sociální práce by bylo zjevně bezpředmětné a plán by se stal jen formálním administrativním úkonem. Ve spisové dokumentaci je však v takovém případě nutno učinit záznam o tom, proč byla využita tato jiná forma přístupu k řešení situace dítěte.

IPOD je zároveň projevem koordinační role příslušného orgánu SPOD při řešení situace ohroženého dítěte. V souladu s IPOD postupují zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (viz § 42a odst. 1 písm. h) zákona o SPO), smluvní strany dohody o výkonu pěstounské péče (viz § 47b odst. 3 zákona

o SPO) a plán je rovněž základním pilířem spolupráce mezi orgány SPOD a zařízeními pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (viz § 1 odst. 4 zákona č. 109/2002 Sb.).

Rámcový obsah individuálního plánu je uveden v § 2 prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb. Vedle popisu příčin ohrožení dítěte (zdrojem informací je předchozí vyhodnocení) jde především o cíle a rozsah navržených opatření, úkoly jednotlivých účastníků, resp. způsob spolupráce rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte s orgánem SPOD a spolupráce tohoto orgánu s dalšími subjekty, časový harmonogram, způsob hodnocení opatření atd. Prováděcí vyhláška rovněž obsahuje výčet forem intervence a pomoci (konzultace, odborné poradenství, terapie, mediace, právní pomoc, různé formy podpory dětí a rodin).

4.6 Případové konference

Případová konference představuje metodu sociální práce, která je již dnes běžně využívána v praxi orgánů SPOD. Jedná se nejen o způsob projednání situace ohroženého dítěte s rodiči nebo i se samotným dítětem, ale rovněž o účinný nástroj multidisciplinární spolupráce při řešení případu ohroženého dítěte, který umožňuje zapojení dalších pomáhajících a zúčastněných subjektů a osob. Účast přizvaných odborníků a zástupců ostatních orgánů a subjektů na případové konferenci je dobrovolná, neboť případovou konferenci je třeba pořádat na principu spolupráce všech dotčených subjektů s tím, že orgán sociálně-právní ochrany dětí plní roli koordinátora zúčastněných subjektů, nikoliv roli orgánu, který ostatním subjektům ukládá autoritativně úkoly a povinnosti. Účast přizvaných osob na případové konferenci se považuje za jiný úkon v obecném zájmu, při kterém vzniká povinnost zaměstnavatele uvolnit zaměstnance k účasti na tomto jednání a zúčastněným osobám vzniká právo na náhradu mzdy nebo na náhradu ušlého výdělku obdobně jako v případě účasti na jednání komise pro sociálně-právní ochranu dětí podle § 38 odst. 7 zákona č. 359/1999 Sb. Jak vyplývá z ustanovení § 14 odst. 2 zákon o SPO, obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen uspořádat případovou konferenci vždy před podáním návrhu soudu na některé z opatření, kterým se zasahuje do rodičovské zodpovědnosti rodičů nebo kterým se dítě svěřuje do náhradní péče, s výjimkou případů, kdy je uspořádání případové konference fakticky nemožné nebo zjevně bezúčelné. Uspořádání případové konference pak přichází v úvahu ještě v průběhu soudního řízení o svěření dítěte do náhradní péče.

Poměrně novou metodou práce s rodinami jsou rodinné konference, které vychází z předpokladu, že právě dítě a rodina jsou nejlepšími znalci své situace, svých problémů, svých silných i slabých stránek. Rodinnou konferenci lze považovat za specifický typ rodinné konference.

4.7 Sociálně-právní poradenství, uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poskytovat v potřebném rozsahu **poradenskou pomoc rodičům, jiným osobám odpovědným za výchovu, kterým bylo dítě svěřeno rozhodnutím soudu do výchovy namísto rodičů** (§ 4a písm. a) zákona o SPO), **a rovněž zájemcům o osvojení dítěte nebo o svěření dítěte do pěstounské péče**. V návaznosti na povinnost orgánů SPOD poskytnout dítěti pomoc na jeho žádost podle § 8 odst. 1 zákona o SPO je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen poskytnout nezbytné poradenství rovněž samotnému dítěti. Poradenskou pomoc může obecní

úřad obce s rozšířenou působností poskytovat buďto přímo prostřednictvím svých zaměstnanců, anebo zprostředkovaně prostřednictvím jiných subjektů. Těmito dalšími subjekty mohou být zejména fyzické nebo právnické osoby pověřené k výkonu poradenské činnosti (§ 48 odst. 2 písm. a) zákona o SPO) nebo k provozování zařízení odborného poradenství pro péči děti (§ 40 a § 48 odst. 2 písm. c) zákona o SPO), dále se může jednat o registrované poskytovatele sociálních služeb podle zákona o sociálních službách (zejména rodinné a manželské poradny, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, poskytovatelé rané péče, sociální rehabilitace, krizové pomoci apod.), školská poradenská zařízení, střediska výchovné péče podle zák. č. 109/2002 Sb., zapsané mediátory podle zákona o mediaci, anebo se může jednat i o jiné fyzické osoby odborně způsobilé k poskytování poradenské, psychologické a terapeutické pomoci, které svoji činnost vykonávají na základě živnostenského oprávnění podle zákona o živnostenském podnikání.

Poradenská pomoc obecního úřadu obce s rozšířenou působností anebo osoby pověřené k výkonu sociálně-právní ochrany je **poskytována vždy bezplatně** v souladu s § 58 odst. 3 zákona o SPO. Jde-li o zprostředkovanou poradenskou pomoc, která je poskytována jinými subjekty (poskytovatelé sociálních služeb, zapsaní mediátoři, střediska výchovné péče, podnikající fyzické osoby), může jít i o poradenskou pomoc poskytovanou za úhradu. V odůvodněných případech, kdy majetkové a sociální poměry rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte nedostačují k úhradě nákladů na poradenskou pomoc, která byla doporučena a zprostředkována orgánem SPOD, je možné k úhradě tohoto jednorázového výdaje žádat o poskytnutí mimořádné okamžité pomoci z dávek pomoci v hmotné nouzi⁹.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je dále povinen **poskytovat pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání dlužného výživného, včetně pomoci při podání návrhu soudu.** Účelem této pomoci je usnadnění postavení osoby, která jménem dítěte uplatňuje nárok na výživné (zejména rodič nebo pečující osoba, které bylo dítě svěřeno do péče jiné osoby podle § 953 obč. zák.), při podávání návrhů směřujících k plnění vyživovací povinnosti k dítěti. Může se jednat zejména o podání k soudu směřující k úpravě vyživovací povinnosti, ke zvýšení částky výživného, k nařízení výkonu rozhodnutí, podání exekučního návrhu nebo podání trestního oznámení orgánu činnému v trestním řízení pro podezření ze spáchání trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 tr. zákoníku. Pomoc orgánu SPOD při podání návrhu k soudu nezahrnuje přímo sepsání návrhu jménem oprávněného dítěte, ale spočívá v poučení o podmínkách, formě a náležitostech návrhu na určení výživného, zvýšení výživného nebo vymáhání dlužného výživného.

V případě, že podle vyhodnocení orgánu SPOD dítě, rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu potřebují odbornou poradenskou pomoc, ale tato pomoc není zajištěna a využita na základě doporučení orgánu SPOD, **může obecní úřad obce s rozšířenou působností uložit rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu povinnost využít v určeném rozsahu odbornou poradenskou pomoc. O uložení této povinnosti se vydává správní rozhodnutí podle § 12 odst. 1, 3 zákona o SPO,** přičemž v případech, které jsou skutkově dostatečně doložené a zároveň naléhavá, lze o uložení povinnosti

⁹ Podle § 3 odst. 5 písm. c) zákona o pomoci v hmotné nouzi lze mimořádnou okamžitou pomoc poskytnout rovněž na zajištění nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí

využít odbornou poradenskou pomoc rozhodnout i ve formě **příkazu** podle § 150 správního řádu, jehož vydání může být prvním úkonem v řízení.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může rozhodnutím z moci úřední uložit rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc, jestliže:

- a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil,
- b) nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při sporech (zejména před- či po-rozvodových) o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem,
- c) nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poskytovateli odborných poradenských služeb nebo mediátorem (s cílem dosáhnout setrvání dítěte v péči rodičů nebo jiných pečujících osob).

Na základně rozhodnutí orgánu SPOD vzniká rodičům či jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte **povinnost uzavřít s určeným nebo vybraným poskytovatelem odborné pomoci smlouvu o poskytnutí pomoci dítěti nebo rodičům**, případně jiným osobám pečujícím o dítě, a dále povinnost sjednanou pomoc rovněž fakticky využívat (konzumovat). Odborná poradenská pomoc může být poskytována jednak poradenským zařízením (rodinná a manželská poradna, zařízení odborného poradenství pro péči o děti, školské poradenské zařízení, středisko výchovné péče), jednak individuálně odborníky pracujícími mimo rámec zařízení (např. dětský psycholog, terapeut nebo mediátor). V rozhodnutí obecního úřadu obce s rozšířenou působností musí být vždy vymezena lhůta, do které se povinné osoby musí s poskytovatelem odborné pomoci dohodnout na poskytování a dalších podmínkách služby, dále druh poradenské pomoci, který mají povinné osoby využít (případně lze určit již také konkrétního poskytovatele odborné pomoci), a doba, na kterou se povinnost využití odborné pomoci ukládá (tj. po jak dlouhou dobu musí povinné osoby s poskytovatelem odborné pomoci spolupracovat). Hrozí-li nebezpečí z prodlení a tím pádem vážná újma některému z účastníků řízení (zejména dítěti), lze ve výroku rozhodnutí rovněž vyloučit odkladný účinek odvolání postupem podle § 85 odst. 2 správního řádu, čímž se rozhodnutí stane vykonatelným nikoliv až po nabytí právní moci, ale již po jeho doručení účastníkům řízení a po uplynutí lhůty ke splnění uložené povinnosti.

Nesplnění povinnosti (byť neúmyslné, tj. nedbalostní) využít odbornou poradenskou pomoc, o jejímž uložení rozhodl příslušný orgán SPO, může na straně rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte zakládat odpovědnost za spáchání přestupku podle § 59d odst. 1 písm. a) zákona o SPO. Splnění uložené povinnosti může být orgánem SPOD vynucováno rovněž prostřednictvím ukládání donucovacích pokut až do celkové výše 100 000 Kč, a to v rámci nařízení exekuce na nepeněžitě plnění podle § 129 správního řádu.

4.8 Výchovná opatření správní a výchovná opatření soudní

O výchovných opatřeních podle § 13 odst. 1 zákona o SPO a § 925 odst. 1 občanského zákoníku může rozhodnout:

- obecní úřad obce s rozšířenou působností, anebo
- soud, pokud o nich nerozhodl příslušný orgán SPOD,

a to pokud uložení výchovného opatření vyžaduje zájem na řádné výchově dítěte a pokud nevedlo k nápravě předchozí projednání nedostatků ve výchově dítěte nebo v chování dítěte s rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a s dítětem podle § 10 odst. 1 písm. b) až d) nebo uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc podle § 12 odst. 1, 3 zákona o SPO.

Ačkoliv výše uvedená výchovná opatření může uložit jak orgán SPOD, tak i soud, zkráceně se označují jako **výchovná opatření** správní, neboť ze znění zákona o SPO i občanského zákoníku vyplývá úmysl zákonodárce zakotvit přednost přijetí příslušného výchovného opatření správním rozhodnutím.

V § 13 odst. 1 zákona o SPO jsou vymezeny 4 druhy výchovných opatření:

- a) Napomenutí;
- b) Dohled nad dítětem;
- c) Uložení omezení dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu k zabránění působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte;
- d) Uložení dítěti, rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc, účastnit se prvního setkání se zapsaným mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo rodinné terapie.

Napomenutí lze uložit jak samotnému dítěti, jestliže už je vzhledem ke svému věku schopno uvědomit si nedostatky ve svém chování a pochopit smysl a význam uloženého napomenutí, tak i rodičům nebo jakýmkoliv jiným osobám, které narušují řádnou péči o dítě. Napomenutí jako nejmírnější z výchovných opatření podle zákona o SPO je ukládáno zejména při méně závažných nebo ojedinělých závadách v chování dítěte nebo při plnění povinností rodičů.

Stanovení **dohledu nad dítětem** pak přichází v úvahu v případech, kdy je výchova dítěte určitým způsobem ohrožena, ale na základě provedeného dokazování lze důvodně předpokládat, že je možno dosáhnout nápravy v dosavadním výchovném prostředí dítěte.

Uložené **omezení** samotnému dítěti, jeho rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu může spočívat v **zákazu určitých činností**, které bezprostředně ohrožují a škodlivě ovlivňují výchovu dítěte (např. zákaz zdržovat se s dítětem nízkého věku mimo místo bydliště v pozdních nočních hodinách), nebo v zákazu navštěvovat určitá nevhodná místa, akce nebo zařízení (např. zákaz zdržovat se s dítětem v prostorách heren nebo jiných zařízení, ve kterých se nacházejí výherní hrací přístroje apod.). Omezení ukládaná rodiči či jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte musí souviset s činností, která působí škodlivě na dítě, a zároveň nesmí jít o nepřiměřený zásah do práv této osoby.

Výchovná opatření podle § 13 zákona o SPO mají především preventivní, nikoliv sankční charakter a jejich účelem je předejít prohloubení problémů ve výchově dítěte a předejít nezbytnosti použití dalších opatření orgánu SPOD a soudu, která již mohou být spojena se zásahem do rodičovské odpovědnosti rodičů a s umístěním dítěte do náhradního výchovného prostředí. Včasné uložení vhodného výchovného opatření tak může zabránit vážným škodám ve výchově dítěte.

Pokud výchovné opatření učiní orgán SPOD (obecní úřad obce s rozšířenou působností), nepotřebuje schválení soudu. Měnit nebo rušit uložené opatření může vždy jen orgán, který je uložil. Na prvním místě se předpokládá přijetí výchovných opatření rozhodnutím orgánu SPOD, nicméně v řadě případů je vhodné, aby o těchto opatřeních rozhodl soud v rámci řízení ve věci péče soudu o nezletilé, neboť mají souvislost s jinými opatřeními, která zasahují do rodičovské odpovědnosti rodičů a která může učinit výlučně soud. Může se jednat např. o situaci, kdy soud rozhodne o zamítnutí návrhu na nařízení ústavní výchovy dítěte, avšak současně stanoví nad výchovou dítěte dohled nebo uloží dítěti omezení, stejně tak může uložení výchovných opatření doprovázet např. rozhodnutí soudu o zrušení ústavní výchovy, o svěřeni dítěte do výchovy jednoho z rodičů apod.

O výchovném opatření rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností ve správním řízení, které se zahajuje **z moci úřední, tj. písemným nebo ústním oznámením prvním z účastníků řízení** postupem podle § 46 správního řádu. Při zahájení správního řízení je nutné účastníky přiměřeně poučit o jejich procesních právech a povinnostech, zejména o jejich právech vyplývajících z § 36 odst. 1, 2, 3 správního řádu, to znamená o právu navrhnout důkazy a činit jiné návrhy po celou dobu řízení až do vydání rozhodnutí, právu vyjádřit v řízení své stanovisko, právu požadovat od správního orgánu informace o řízení a o právu **vyjádřit se k podkladům rozhodnutí před vydáním rozhodnutí, s výjimkou účastníka, který se práva vyjádřit se k podkladům rozhodnutí výslovně vzdal**. Totéž platí rovněž o poučení ohledně práva nahlížet do správního spisu, činit si výpisy ze spisu a žádat pořízení kopie spisu nebo jeho části podle § 38 správního řádu.

Pokud výchovná opatření upravená v § 13 zákona o SPO nevedou k nápravě, může soud, je-li to v zájmu dítěte, uložit výchovné opatření podle § 13a zákona o SPO (tzv. soudní výchovné opatření) spočívající v dočasném odejmutí dítěte z péče rodičů nebo osoby, které bylo dítě svěřeno do péče, a v nařízení dočasného pobytu dítěte:

- I. ve středisku výchovné péče (školské zařízení preventivně výchovné péče),
- II. v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- III. v zařízení poskytovatele zdravotních služeb (zejména dětský domov pro děti do 3 let věku, případně jiný typ zdravotnického zařízení lůžkové péče), nebo
- IV. v domově pro osoby se zdravotním postižením (pobytové zařízení sociálních služeb).

Zákonem je omezena maximální doba nařízeného pobytu dítěte v určeném zařízení na 3 měsíce s tím, že v ojedinělých případech může být tato doba prodloužena až na 6 měsíců. Potřebnost dalšího prodloužení pobytu signalizuje nutnost rozhodnout o dlouhodobějším řešení situace dítěte – v první řadě svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu nebo do pěstounské péče, příp. nařídit dítěti ústavní výchovu.

Výchovná opatření podle § 13a zákona o SPO je oprávněn nařídit výlučně soud v souladu s článkem 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod a článkem 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle kterých lze omezit práva rodičů a odejmout dítě z péče rodičů jen rozhodnutím soudu a ze zákonem stanovených důvodů. O soudních (pobytových) výchovných opatřeních rozhoduje soud rozsudkem v řízení ve věci péče soudu o nezletilé podle § 466 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních (dále jen „z.ř.s.“). Uvedená opatření přichází v úvahu v případě, kdy zde na jednu stranu nejsou důvody pro předběžnou úpravu poměrů dítěte usnesením soudu (§ 924 občanského zákoníku ve spojení s § 452 a násl. z. ř. s.), tj. nelze konstatovat nedostatek řádné péče ani bezprostřední vážné ohrožení nebo narušení života dítěte, jeho normálního vývoje nebo jiného důležitého zájmu), na druhou stranu je v zájmu dítěte nezbytné jeho dočasné odnětí z dosavadního výchovného prostředí, neboť mírnější opatření (zejména správní výchovná opatření) se buď minula účinkem, nebo by v dané situaci nedostačovala.

Soud je povinen ve výroku rozsudku určit konkrétní zařízení, do něhož se dítě dočasně svěřuje, přičemž přihlédne jednak k zájmům dítěte, které mohou spočívat jak v uspokojování specifických potřeb dítěte, které může naplnit konkrétní specializované zařízení, tak i v potřebě rozvoje vztahů s osobami dítěti blízkými, jednak k vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Soud také dbá na umístění dítěte co nejlíže bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých.

Pro umístění dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základně soudního výchovného opatření precizuje zákon o SPO (§ 13a odst. 2) podmínky tak, že musí jít o situaci, kdy:

- není možné zajistit dítěti potřebnou ochranu a pomoc jiným výchovným opatřením nebo opatřením sociálně-právní ochrany a zároveň není možné zajistit péči o dítě náhradní rodinnou péčí, zejména pěstounskou péčí na přechodnou dobu,
- jde o dítě,
 - které se ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče,
 - bez péče přiměřeného jeho věku,
 - tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané,
 - které se ocitlo v prostředí nebo situaci, které závažným způsobem ohrožují jeho základní práva, anebo
 - jehož život, normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem je vážně ohrožen nebo narušen.

Speciálně jsou dále vymezeny rovněž podmínky, za kterých je přípustné svěření dítěte do zařízení poskytovatele zdravotních služeb **v případech sporů mezi rodiči o výchově nebo o styku s dítětem**. Tato úprava reaguje na negativní zkušenosti z praxe, kdy v některých případech došlo na základě rozhodnutí soudu k umístění dítěte do psychiatrické léčebny nebo dětské ozdravovny, aniž by toto opatření bylo vyžádáno nepříznivým zdravotním stavem dítěte, a to s odůvodněním, že je žádoucí dočasně umístit dítě do neutrálního prostředí za účelem vyloučení nevhodného výchovného působení ze strany rodičů nebo jednoho z rodičů. Vzhledem k tomu se stanoví **přísné restriktivní podmínky pro dočasné umístění dítěte do zařízení poskytovatele zdravotních služeb rozhodnutím soudu, které musí být vždy odůvodněno zdravotním stavem dítěte a musí být prokázána naléhavá potřeba takového opatření**. Dále musí být doloženo, že pro řešení situace dítěte nepostačují jiná opatření (včetně možnosti svěření dítěte do náhradní péče vhodné fyzické osoby nebo jiného zařízení), doba pobytu dítěte ve zdravotnickém zařízení musí být předem jasně časově ohraničena a umístění dítěte do zařízení

poskytovatele zdravotních služeb musí být doprovázeno uložením povinnosti rodičům využít odbornou poradenskou pomoc¹⁰.

5 ROLE OSPOD VE VZTAHU K SOUDNÍ ÚPRAVĚ POMĚRŮ DÍTĚTE

5.1 Povinnost obecního úřadu a obecního úřadu obce s rozšířenou působností zajistit neodkladnou péči o dítě

Povinnost k zajištění **neodkladné péče o dítě, které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku a rozumové vyspělosti**, přísluší obecnímu úřadu, v jehož obvodu se bezprizorní dítě aktuálně nachází, a to podle § 15 odst. 1 ve spojení s § 61 odst. 4 zákona o SPO. Situace, kdy se nezletilé dítě ocitne bez odpovídající péče, může nastat bez zavinění rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, např. v důsledku jejich úmrtí nebo hospitalizace, případně v důsledku jiné objektivní překážky bránící rodičům v zajištění péče o dítě (může se jednat např. i o dítě na útěku od rodičů nebo o dítě, které se nedopatřením ztratilo z dohledu rodičů). Naproti tomu stojí situace, ve kterých se dítě ocitne bez přiměřené péče v důsledku zanedbání náležitého dohledu a péče ze strany rodičů či jiných pečujících osob. V těchto případech může být naplněna i skutková podstata přestupku ponechání dítěte bez náležitého dozoru podle § 59 odst. 1 písm. g) zákona o SPO, jestliže je dítě v důsledku zanedbání dohledu vystaveno nebezpečí vážné újmy na zdraví nebo naopak způsobí újmu na zdraví nebo škodu na majetku jiné osobě.

Obecní úřad může zajistit neodkladnou péči o dítě dočasným předáním dítěte do péče příbuzného, což zákon výslovně preferuje, anebo do péče jiné osoby blízké dítěti nebo rodině, případně do péče jiné důvěryhodné dospělé osoby (např. soused, sousedka). V úvahu přichází i předání dítěte do dočasné péče osoby vedené v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu podle § 27a zákona o SPO, dále předání dítěte do dočasného dozoru ve školském nebo předškolním zařízení, které se v dané obci nachází (obecní základní nebo mateřská škola), předání dítěte k pobytu do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, anebo předání dítěte do péče zdravotnického zařízení, jestliže zdravotní stav dítěte vyžaduje poskytnutí zdravotních služeb.

Koná-li v dané věci obecní úřad, který zároveň neplní úkoly obecního úřadu obce s rozšířenou působností, je tento obecní úřad po zajištění neodkladné péče o dítě povinen neprodleně vyrozumět o situaci dítěte obecní úřad obce s rozšířenou působností za účelem přijetí dalších nezbytných opatření k ochraně dítěte. **Obecní úřad obce s rozšířenou působností na základě oznámení obecního úřadu posoudí, zda je nezbytné přijímat další opatření k zabezpečení ochrany a péče o dítě, které se ocitlo bez péče přiměřené jeho věku a rozumové vyspělosti.** Přijetí dalších opatření ze strany obecního úřadu obce s rozšířenou působností bude nezbytné zejména za situace, kdy překážka bránící v zajištění

¹⁰ Vymezení uvedených restriktivních podmínek vychází z nálezu Ústavního soudu České republiky ve věci nepřipustnosti umístění dítěte do psychiatrické léčebny v souvislosti s řešením sporu rodičů o výchovu a styk s dítětem (*nález sp. zn. III. ÚS 3363/10 ze dne 13. 7. 2011*).

péče o dítě rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte nebude jen přechodné povahy a kdy zároveň ani jeden z rodičů nemůže udělit souhlas s tím, že péči o dítě bude zajišťovat např. příbuzný dítěte nebo jiná vhodná fyzická osoba v souladu s § 881 občanského zákoníku (dále jen „o.z.“) nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc podle § 42 a násl. zákona o SPO. V takových situacích bude nezbytné, aby se obecní úřad obce s rozšířenou působností obrátil na soud s návrhem na nařízení předběžného opatření podle § 452 z. ř. s., kterým bude nařízeno předání dítěte do péče určené fyzické osoby nebo zařízení pro péči o děti, a to z s ohledem na naplnění zákonné hypotézy pro nařízení předběžného opatření soudu spočívající v tom, že se dítě ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče.

5.2 Návrhová oprávnění orgánu SPOD na vydání rozhodnutí soudu ve věcech výchovy a výživy dítěte

Zákon o SPO přiznává obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností **aktivní legitimaci k podání návrhů soudu ve věci výchovy dítěte**, které jsou taxativně vyjmenovány v § 14 odst. 1 zákona o SPO. Jedná o oprávnění k podání návrhu soudu:

- a) na rozhodnutí, zda je třeba souhlasu rodiče k osvojení dítěte (§ 821 o.z.),
- b) na omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti anebo omezení nebo pozastavení jejího výkonu (§ 869 až § 871 o.z.),
- c) na nařízení ústavní výchovy (§ 971 o.z.),
- d) na prodloužení nebo zrušení ústavní výchovy (§ 972, § 974 o.z.),
- e) na svěřením dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto svěřením a na zrušení rozhodnutí o svěřením dítěte do tohoto zařízení (§ 971 odst. 2 o.z.),
- f) na svěřením dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a jeho zrušení (§ 27a odst. 7 zákona o SPO),
- g) na nařízení výchovného opatření podle § 13a, na prodloužení doby trvání tohoto výchovného opatření nebo na jeho zrušení,
- h) na přemístěním dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy (§ 971 odst. 4 o.z.),
- i) na pozastavením výkonu povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče (§ 868 odst. 1 o.z.),
- j) na zachování povinnosti a práva péče o dítě a osobního styku s dítětem u rodiče omezeného ve svéprávnosti (§ 868 odst. 2 o.z.),
- k) na zbavením rodiče práva dát souhlas k osvojení nebo dalších povinností a práv osobní povahy, zbavil-li soud rodiče rodičovské odpovědnosti (§ 873 o.z.).

Na základě § 19 odst. 3 zákona o SPO může obecní úřad obce s rozšířenou působností podat soudu také návrh **na zrušení svěřením dítěte do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče**, pokud došlo ke změně skutečností rozhodných pro osvojení dítěte nebo pro svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména jsou-li rodiče nebo jiné osoby dítěti blízké schopny a ochotny převzít dítě do své péče. Od ledna 2022 bude obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností přiznáno rovněž návrhové oprávnění ve věci zrušení pěstounské péče (969 o.z.) a odvolání poručníka z funkce (§ 973 o.z.).

Z ustanovení § 28 zákona o SPO dále vyplývá aktivní legitimace obecního úřadu obce s rozšířenou působností **k podání návrhu soudu na výkon rozhodnutí**, pokud se rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte dobrovolně nepodrobí pravomocnému rozsudku soudu o nařízení ústavní výchovy dítěte.

Krajská pobočka Úřadu práce ČR jako orgán SPOD je podle § 19 odst. 2 zákona o SPO aktivně legitimována k podání **návrhu soudu na stanovení výživného na dítě**, které bylo svěřeno dítě do pěstounské péče nebo do předpěstounské péče zájemci o pěstounskou péči a kterému krajská pobočka Úřadu práce poskytuje příspěvek na úhradu potřeb dítěte, a dále k podání **návrhu soudu na výkon rozhodnutí o výživném na dítě**, pokud povinný rodič nebo jiná osoba neplatí soudem stanovené výživné.

Výše uvedené návrhy podávají orgány SPOD **v řízeních soudu ve věcech osvojení podle § 427 a násl. z. ř. s., v řízení soudu ve věcech péče soudu o nezletilé podle § 466 a násl. z. ř. s. a v řízení ve věci výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé dítě podle § 500 a násl. z.ř.s.** Podáním návrhu orgánem SPOD je zahájeno soudní řízení a soud je povinen o návrhu rozhodnout. V souladu s § 82 odst. 1 o. s. ř. je řízení zahájeno dnem, kdy návrh došel soudu, který je pro rozhodnutí v dané věci věcně a místně příslušný, tj. okresnímu soudu, v jehož obvodu má dítě v době podání návrhu bydliště na základě dohody rodičů, rozhodnutí soudu nebo jiné rozhodné skutečnosti (obecný soud dítěte). Tato místní příslušnost okresního soudu pro řízení ve věcech osvojení, péče soudu o nezletilé a výkonu rozhodnutí je stanovena § 4 odst. 2, § 428 odst. 1, § 467 odst. 1 a § 500 z. ř. s.

Podáním návrhu k soudu získává orgán SPOD postavení účastníka řízení, jak stanoví § 6 z. ř. s. Zároveň se obecní úřad obce s rozšířenou působností stává v důsledku podání návrhu nezpůsobilým k výkonu kolizního opatrovnictví dítěte v daném soudním řízení, neboť pro řízení ve věcech osvojení a péče soudu o nezletilé platí, že opatrovníkem dítě nelze jmenovat orgán SPOD, který podal návrh na zahájení řízení (§ 434 odst. 2, § 469 odst. 2 z.ř.s.). **Pokud návrh na zahájení řízení podal obecní úřad obce s rozšířenou působností, který by jinak byl místně příslušný k výkonu kolizního opatrovnictví dítěte, může soud jmenovat opatrovníkem dítěte:**

- jiný orgán sociálně-právní ochrany dětí (obecní úřad obce s rozšířenou působností), jehož sídlo se nachází v obvodu okresního soudu nebo v jehož obvodu se dítě fakticky zdržuje,
- někoho z příbuzných nebo jiných osob blízkých dítěti, případně jinou vhodnou osobu (např. pedagog, pracovník neziskové organizace pomáhající dítěti apod.), pokud u těchto osob nehrozí střet zájmů s dítětem obdobně jako u rodičů (všechny tyto osoby však musí s opatrovnictvím souhlasit),
- advokáta, pokud nelze opatrovníkem jmenovat jinou vhodnou osobu (advokát je povinen přijmout opatrovnictví ex offio, náklady na zastoupení dítěte advokátem hradí soud).

Zákon o SPO ukládá obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností povinnost, aby před podáním návrhu soudu ve věci výchovy dítěte podrobně zkoumal situaci dítěte a jeho rodiny, projednal s rodiči důvody, pro které má dojít nebo již došlo k podání návrhu soudu, uspořádal v této věci případovou konferenci a uskutečnil opatření sociálně-právní ochrany vyplývající z vyhodnocení situace dítěte a IPOD.

Obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností je dále uloženo zvážit výchovná opatření s hodnocením výsledků jejich využití.

Specifiky jsou zákonem upraveny náležitosti návrhu soudu, jehož součástí musí kromě náležitosti stanovených o.s.ř. být rovněž:

- **zpráva pro soud o postupu orgánu SPOD před podáním návrhu** (vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, plnění IPOD, jednání s rodiči, případová konference, další opatření – viz předchozí odstavec), jde-li o návrh soudu ve věci souhlasu rodiče k osvojení, ve věci zbavení, omezení, omezení výkonu nebo pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti a ve věci nařízení nebo prodloužení ústavní výchovy
- **vyhodnocení, že důvodem podání návrhu nejsou pouze nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, jestliže jsou jinak rodiče nebo tyto osoby způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plní povinnosti vyplývající z jejich rodičovské odpovědnosti** (jde-li o návrh ve věci ústavní výchovy, péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pěstounské péče na přechodnou dobu, nařízení soudního výchovného opatření, pozastavení výkonu péče o dítě u nezletilého rodiče a zbavení práv rodiče osobní povahy).

Zdůraznění povinností orgánu SPOD při vyhodnocení důvodů podání návrhu soudu ve věci svěřením dítěte do náhradní péče a zásahů soudu do rodičovské odpovědnosti navazuje na ustálenou judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, Ústavního soudu ČR i Nejvyššího soudu ČR, podle níž nedostatečné bytové a sociální podmínky rodiny nemohou sloužit jako důvod pro odejmutí dětí z péče rodičů, pokud není ohrožen život, zdraví a příznivý vývoj dětí a nejsou zpochybněny výchovné schopnosti rodičů ani citové vazby mezi dětmi a rodiči.¹¹ Rovněž tak i občanský zákoník v úpravě podmínek pro nařízení ústavní výchovy dítěti výslovně stanoví, že nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte nebo osob, kterým bylo dítě svěřeno do péče, nemohou být samy o sobě důvodem pro rozhodnutí soudu o ústavní výchově, jestliže jsou jinak rodiče způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění dalších povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti (§ 971 odst. 3 o.z.).

Pokud jde o orgány SPOD na nejnižší úrovni výkonu veřejné správy, jimiž jsou obecní úřady I. stupně, mohou se tyto úřady obracet na soudy ve věcech výchovy dětí nikoliv formou návrhů na zahájení řízení, ale pouze formou **podnětů soudu**, na jejichž základě okresní soud může (a nemusí) zahájit řízení vydáním usnesení v těch věcech péče soudu o nezletilé, ve kterých je soud ze zákona oprávněn zahájit řízení ve věci samé i bez návrhu (viz § 13 ve spojení s § 468 z.ř.s.). Obdobně mohou podávat k soudu podněty a upozornění stran péče o nezletilé dítě i jakékoliv fyzické a právnické osoby (viz § 474 odst. 2 z.ř.s.).

¹¹ Viz např. rozsudek ESLP ve věci *Wallová a Walla proti České republice* ze dne 26. října 2006 a ve věci *Havelka a ostatní proti České republice* ze dne 21. července 2007, náleží Ústavního soudu ČR sp.zn. IV.ÚS 2244/09 ze dne 20. července 2010 nebo sjednocující stanovisko Nejvyššího soudu ČR Cpjn 202/2010 ze dne 8. 12. 2010 k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy z důvodů materiálních nedostatků rodiny, zvláště pak jejich špatných bytových poměrů.

5.3 Povinnost orgánu SPOD poskytovat součinnost při výkonu rozhodnutí soudu

Zákon o SPO zakotvuje rovněž povinnosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností při poskytování součinnosti soudu v rámci výkonu soudního rozhodnutí o výchově nezletilých dětí (viz § 14 odst. 7 až 11 zákona o SPO). Tato úprava navazuje zejména na zvláštní ustanovení ohledně výkonu rozhodnutí v z.ř.s., konkrétně na ustanovení o výkonu předběžného opatření soudu o úpravě poměrů dítě (§ 497 – § 499 z.ř.s.), a na ustanovení o výkonu rozhodnutí o péči o nezletilé dítě (§ 500 až § 510 z.ř.s.). Další podrobnosti k postupu soudu a orgánu SPOD při výkonu rozhodnutí jsou pak upraveny v prováděcí **Instrukci Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a MPSV č. j. 142/2007-ODS-Org ze dne 5. dubna 2007, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé**, ve znění Instrukce č.j. 33/2013-OD-Org ze dne 22. prosince 2015 (dále jen „Instrukce o VR“). Na tuto instrukci odkazuje rovněž § 68 odst. 2 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností je na prvním místě povinen poskytnout soudu součinnost při umístění dítěte do péče fyzické osoby nebo zařízení, které bylo nařízeno předběžným opatřením soudu podle § 452 z. ř. s., anebo pokud soud nařídí odnětí dítěte k provedení výkonu rozhodnutí o úpravě péče o dítě, o úpravě styku s dítětem nebo o navrácení dítěte podle § 504 a § 508 z. ř. s. Na žádost soudce nebo soudního vykonatele, který provádí výkon rozhodnutí, je příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen zajistit účast svého zaměstnance při provádění výkonu rozhodnutí, a to i tehdy, je-li výkon prováděn mimo stanovenou pracovní dobu. Před zahájením vlastního výkonu rozhodnutí soudce nebo soudní vykonatel projedná navrhovaný postup s příslušným orgánem SPOD, který posoudí, zda tento postup není v rozporu se zájmem dítěte a zda nehrozí nepřijatelný zásah do psychického a citového vývoje dítěte nebo jiný neodůvodněný zásah do jeho práv. Zaměstnanec orgánu SPOD, který je přítomen provádění výkonu rozhodnutí, může v odůvodněných případech navrhnout, aby byl výkon rozhodnutí přerušen nebo odložen na pozdější dobu, jestliže by okamžité provedení výkonu mohlo dítěti způsobit vážnou újmu na zdraví nebo jinak ohrozit jeho psychický nebo citový vývoj. Soudce nebo soudní vykonatel je povinen tomuto návrhu přítomného zaměstnance orgánu SPOD vyhovět a ve výkonu rozhodnutí dále nepokračovat, ledaže hrozí nebezpečí z prodlení nebo úplné zmaření výkonu rozhodnutí.

Při provádění výkonu soudního rozhodnutí je třeba na prvním místě důsledně dbát ochrany práv a oprávněných zájmů dítěte a je třeba postupovat citlivě s ohledem na dítě tak, aby nedošlo k nepřijatelnému zásahu do jeho psychického a citového vývoje nebo jinému neodůvodněnému zásahu do jeho práv (§ 497 odst. 3 ve spojení s § 508 odst. 2 z.ř.s., § 6 Instrukce o VR). Zástupce orgánu SPOD i další osoby zúčastněné provádění výkonu rozhodnutí jsou povinny informovat dítě o důvodech a všech krocích spojených s výkonem rozhodnutí s ohledem na věk a rozumové schopnosti dítěti. Další povinností soudce, soudního vykonatele nebo zúčastněného zaměstnance orgánu SPOD je vysvětlit dítěti odpovídajícím způsobem důvody nařízení výkonu rozhodnutí, informovat dítě o tom, kam bude převezeno, a zodpovědět dítěti případné otázky, které při výkonu rozhodnutí položí. Je-li to možné, je nutné umožnit dítěti vzít si věci osobní potřeby a věci zvláštní oblíbenosti, zejména hračky, a umožnit mu rozloučit se s rodiči nebo jinými osobami na základě přání dítěte. V případě potřeby orgánu SPOD

poskytne nebo zprostředkuje dítěti, popř. rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte odbornou pomoc, kterou se rozumí zejména pomoc dětského psychologa nebo jiná vhodná odborná poradenská pomoc.

Ve fázi před nařízením výkonu rozhodnutí o úpravě péče o dítě nebo styku s dítětem je soud oprávněn požádat též příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o to, aby působil na povinného k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody o péči o nezletilé dítě a o úpravě styku s ním, aniž by bylo třeba nařizovat výkon rozhodnutí (§ 14 odst. 8 zákona o SPO, § 501 odst. 2 z. ř. s.). Další forma součinnosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností se předpokládá v případě, že soud rozhodne o nařízení výkonu rozhodnutí, kterým uloží povinnost realizovat styk dítěte s rodičem, jiným příbuzným nebo s jinou osobou společensky blízkou dítěti (viz § 927 o.z.) pod dohledem orgánu SPOD podle § 503 odst. 1 písm. c) z. ř. s. Ohledně možnosti nařídit výkon rozhodnutí, kterým se nařizuje předat dítě osobě, již rozhodnutí nebo dohoda přiznává právo na styk s dítětem po omezenou dobu, zákon zdůrazňuje, že za účelem výkonu rozhodnutí o styku dítěte s rodičem je možné nařídit odnětí dítěte pouze ve výjimečných případech (§ 504 a § 508 z. ř. s.). Výkon rozhodnutí odnětím dítěte by neměl být nařizován zejména tehdy, jestliže styk s oprávněnou osobou odmítá samotné dítě. Nelze totiž prostřednictvím výkonu rozhodnutí nutit dítě proti jeho vůli k něčemu, co je jeho základním právem a nikoliv povinností, tj. udržovat pravidelný osobní kontakt s rodičem, v jehož péči se dítě nenachází (viz čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte, § 888 o.z.).¹²

5.4 Povinnosti a oprávnění obecního úřadu obce s rozšířenou působností při podávání návrhů soudu na vydání předběžného opatření

Zákon o SPO vymezuje v § 16 odst. 1 podmínky, za který je obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen podat **neprodleně** návrh soudu na vydání předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte podle § 452 a násl. z.ř.s. a které vychází z hypotézy obsažené v ustanovení § 924 o.z.

Zákonné předpoklady pro podání návrhu na vydání tohoto předběžného opatření, jakož i pro jeho nařízení, jsou následující (nemusí být splněny kumulativně; stačí naplnění byť i jediného z nich):

1. dítě se ocitlo ve stavu nedostatku řádné péče;
2. dítě je ohroženo na životě;
3. je ohrožen (či již byl narušen) normální vývoj dítěte nebo
4. je ohrožen (či již byl narušen) jiný důležitý zájem dítěte.

Předběžným opatřením upraví sodu poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tak, že nařídí **předání dítěte do vhodného náhradního výchovného prostředí mimo péči rodičů**, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u fyzické osoby nebo zařízení způsobilého zajistit nezletilému řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. Předběžným opatřením podle § 452 z.ř.s. může soud svěřit dítě i do pěstounské péče na přechodnou dobu, po kterou

¹² Rovněž podle Ústavního soudu ČR není institut nařízení výkonu rozhodnutí určen k tomu, aby se stal nástrojem násilné změny projevů vůle nezletilého dítěte (viz např. nález sp. zn. III. ÚS 3462/14).

rodič nemůže dítě ze závažných důvodů vychovávat, nebo po jejímž uplynutí lze dítě svěřit do péče před osvojením, dát souhlas rodiče s osvojením či rozhodnout o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení. Do přechodné pěstounské péče je přípustné svěřit dítě pouze té fyzické osobě, která je zařazena v evidenci krajského úřadu vedené podle § 27a zákona o SPO, tj. v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu

K podání návrhu na nařízení předběžného opatření soudu podle § 452 z.ř.s. je **místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu se dítě v době podání návrhu nachází**, bez ohledu na to, zda je ohrožené dítě v obvodu tohoto úřadu rovněž hlášeno k trvalému pobytu (viz § 61 odst. 3 písm. a) zákona o SPO). Přitom platí, že soud může nařídit předběžné opatření, kterým se nařizuje umístění dítěte do náhradního výchovného prostředí mimo jeho rodinu, výlučně na návrh příslušného SPOD (obecního úřadu obce s rozšířenou působností), o kterém je povinen rozhodnout bezodkladně, nejpozději ve lhůtě do 24 hodin od podání návrhu.¹³

Návrh místně příslušného orgánu SPOD na vydání předběžného opatření soudu podle § 452 z.ř.s. musí kromě obecných náležitostí návrhu na zahájení řízení obsahovat:

- jméno nezletilého dítěte,
- jména, povolání a bydliště ostatních účastníků řízení (zejména rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte), jsou-li navrhovateli známa,
- vylíčení rozhodujících skutečností odůvodňujících nařízení předběžného opatření (popis jednoho nebo více ze čtyř zákonných důvodů pro vydání předběžného opatření – viz výše),
- označení fyzické osoby nebo zařízení (s uvedením názvu a adresy sídla zařízení), do jejichž péče má být dítě předáno.

Neobsahuje-li návrh orgánu SPOD všechny náležitosti, a pro tyto vady není možné o návrhu rozhodnout ve lhůtě k tomu stanovené, soud návrh odmítne.

K rozhodnutí o návrhu na předběžné opatření je příslušný obecní soud navrhovatele, tj. **okresní soud, v jehož obvodu se nachází sídlo obecního úřadu obce s rozšířenou působností, jenž návrh na vydání předběžného opatření podal.**

Vyhoví-li soud návrhu orgánu SPOD, je usnesení soudu o nařízení předběžného opatření vykonatelné okamžikem jeho vydání, tj. okamžikem zpracování a podepsání písemného vyhotovení usnesení soudu. Účastníkům řízení (zejména rodičům) se usnesení doručuje až při provedení výkonu rozhodnutí. Účastníkům, kteří nebyli výkonu rozhodnutí přítomni, se předběžné opatření doručuje dodatečně (viz § 458 z. ř. s.). Okresní soud, který předběžné opatření nařídil, také bezodkladně provede výkon předběžného opatření v součinnosti s orgánem SPOD (viz výše kapitola 5.3). Po provedení výkonu předběžného opatření je věc neprodleně postoupena soudu příslušnému podle § 467 z.ř.s., tj. obecnému soudu dítěte, v jehož obvodu se nachází (obvyklé) bydliště dítěte. Nepodaří-li se předběžné opatření vykonat ihned po jeho nařízení a věc již byla předána soudu příslušnému podle bydliště dítěte, je k výkonu rozhodnutí dále příslušný soud, kterému byla věc předána. Obecný soud

¹³ Vzhledem ke krátké lhůtě pro rozhodnutí soudu o návrhu orgánu SPOD se předběžné opatření podle § 452 a násl. z.ř.s. v praxi často zkráceně označuje jako tzv. „rychlé“ nebo též „speciální“ předběžné opatření.

dítěte je povinen bezodkladně poté, co mu byla věc předána, zahájit i bez návrhu řízení o péči o nezletilého (§ 468 odst. 3 z.ř.s.).

Trvání "speciálního" předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte podle § 452 z. ř. s. podléhá významným omezením a procesním zárukám. Mezi ty nejdůležitější patří to, že podle § 459 odst. 1 z. ř. s. toto předběžné opatření trvá po dobu 1 měsíce od jeho vykonatelnosti, přičemž podle § 460 odst. 1 z. ř. s. bylo-li před uplynutím této doby zahájeno řízení ve věci samé, může soud předběžné opatření na dobu nejvýše 1 měsíce opakovaně prodloužit tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla 6 měsíců od jeho vykonatelnosti. Poté lze dobu trvání předběžného opatření výjimečně prodloužit jen tehdy, nebylo-li z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé.

Zákonná úprava doby trvání a prodlužování předběžného opatření soudu podle § 452 a násl. z.ř.s. vychází z toho, že ve všech případech jde o významný zásah do práv dítěte a jeho rodičů, tudíž je třeba zajistit jen nezbytně nutné trvání takového opatření a jeho průběžný přezkum. **V tomto ohledu zákon reflektuje také závěry vyplývající z konstantní judikatury Ústavního soudu.**

Podle ní by „předběžné opatření v oblasti péče soudu o nezletilé by mělo být skutečně pouhým krátkodobým provizoriem a ne z důvodu neúměrné délky řízení ve věci samé ‚kvazidefinitivním‘ rozhodnutím, které nelze doplnit či nahradit novým, které lépe vystihuje ochranu základního práva. (...)“¹⁴ Dále lze odkázat na nálezh Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2903/14 ze dne 12. 5. 2015, bod 45: „Z požadavku dočasnosti zásahu dále vyplývá i nutnost průběžného přezkoumávání jeho opodstatněnosti a přiměřenosti – tedy toho, zda je předběžné opatření obecně stále namístě a zda je namístě v té podobě, v jaké bylo dříve nařízeno -, a to i v průběhu soudního řízení, došlo-li k zásahu předběžným opatřením. Po celou dobu trvání předběžného opatření, jímž je dítě odebráno z péče rodičů a umístěno do péče jiné osoby či zařízení, obecný soud musí mít za splněné podmínky jeho nařízení (§ 76a odst. 1 o. s. ř. do 31. 12. 2013, § 452 odst. 1 z. z. ř. s. od 1. 1. 2014) a při prodlužování jeho trvání musí zohledňovat i případnou změnu rozhodných okolností. Jinak řečeno, i po odnětí dítěte z péče rodičů na základě předběžného opatření je třeba stále zvažovat, zda nedošlo ke změně okolností a zda není namístě zrušení či alespoň změna předběžného opatření, která by představovala méně intenzivní zásah do základních práv dotčených osob. Je nezbytné mít stále na paměti povahu odnětí dítěte z péče rodičů coby krajního opatření; pro jeho trvání tak rozhodně nemůže stačit to, že je o dítě v jiném prostředí postaráno „lépe“, než pokud by pobývalo v péči rodičů (...).“

Z judikatury Ústavního soudu ČR dále vyplývá, že cestou tzv. „rychlého“ předběžného opatření podle § 452 z.ř.s., o kterém soud rozhoduje bez slyšení rodičů jako účastníků řízení nejpozději ve lhůtě do 24 hodin od podání návrhu orgánu SPOD, je přípustné odebrat dítě z péče rodičů pouze v situaci, kdy je prokázána naléhavá potřeba rychlého operativního zákroku k ochraně života, zdraví normálního vývoje nebo jiného důležitého zájmu dítěte a kdy nelze dítěti zajistit potřebnou ochranu dítěti jinými prostředky. Rozhodnutí o odebrání dítěte z péče rodičů nemůže vycházet pouze z pochybností o tom, v jakých podmínkách bude rodič dítě vychovávat, jestliže jsou tyto pochybnosti založeny na poznacích o dosavadním způsobu života rodiče a není spolehlivě zjištěno, že rodič skutečně nemá zabezpečeny

¹⁴ Srov. nálezh Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 618/05 ze dne 7. 11. 2006, bod 21.

základní podmínky nezbytné pro výchovu dítěte. Nedostatek informací o poměrech rodiče nelze automaticky vykládat v jeho neprospěch a vyvozovat z něj stav bezprostředního ohrožení dítěte. **Za legitimní důvod pro odejmutí dítěte z péče rodičů nelze považovat nespolupráci rodičů s orgánem SPOD nebo jinými orgány.** Horší materiální podmínky rodiny (v porovnání s obecným standardem materiálního zabezpečení) nemohou samy o sobě odůvodňovat ohrožení dítěte a svěření dítěte do náhradní péče mimo jeho rodinu.¹⁵

Vedle aktivní legitimace k podání návrhu na vydání předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte je obecní úřad obce s rozšířenou působností **oprávněn podat k soudu jménem dítěte mladšího 16 let rovněž návrh na vydání předběžného opatření na ochranu dítěte před domácím násilím** podle § 400 a násl. z.ř.s., jestliže je dítě vystaveno tělesnému nebo duševnímu násilí ze strany rodiče nebo jiné osoby, která žije s dítětem ve společné domácnosti (viz § 16 odst. 2 zákona o SPO). Vydání předběžného opatření soudu k ochraně dítěte před domácím násilím vychází primárně z úpravy ochrany manžela před domácím násilím, která je zakotvena v § 751–753 o.z.. Právo domáhat se ochrany proti domácímu násilí má však také každá jiná osoba, která žije spolu s manžely nebo rozvedenými manžely v rodinné domácnosti, včetně spoluzijícího dítěte. V § 3021 společných ustanovení o.z. je dále stanoveno, že ustanovení o ochraně manžela před domácím násilím se použijí také v případě společného bydlení jiných osob, než jsou manželé, zejména v případě nesezdaného soužití druha a družky nebo v případě společného bydlení registrovaných partnerů.

Násilnou osobou, která ohrožuje dítě žijící ve stejném domě nebo bytě, může být nejen rodič dítěte, ale zejména též manžel nebo druh rodiče. V některých případech jde rovněž o násilí ze strany zletilého sourozence nebo vzdálenějšího příbuzného dítěte. Je nutné vyzdvihnout, že dítě nemusí být pouze přímou obětí fyzického násilí, které proti němu směřuje ze strany dospělé spoluzijící osoby. Podle ustálené definice a náhledu odborné praxe je dítě považováno za nepřímou (sekundární) oběť domácího násilí, jestliže je „pouze“ přítomno domácímu násilí, k němuž dochází mezi rodiči, mezi jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte nebo mezi dalšími osobami v domácnosti obývané dítětem. Podle definice přijaté Světovou zdravotnickou organizací (WHO) je dítě, které se nachází v pozici svědka domácího násilí, považováno za psychicky týrané dítě.

Základní hmotněprávní úprava ochrany před domácím násilím v občanském zákoníku je procesně provedena v podobě předběžného opatření soudu ve věci ochrany proti domácímu násilí podle § 400 a násl. z. ř. s. Je-li tělesným nebo duševním násilím v rodinné domácnosti ohroženo nezletilé dítě, může podle § 403 z. ř. s. podat jménem dítěte návrh na nařízení předběžného opatření na ochranu dítěte před domácím násilím zákonný zástupce dítěte, orgán SPOD (obecní úřad obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu se ohrožené dítě v době podání návrhu nachází) nebo advokát na základě plné moci, jestliže je dítě již dostatečně rozumově vyspělé k udělení plné moci advokátovi pro potřeby podání návrhu. I v případě podání návrhu orgánem SPOD tudíž musí být jako navrhovatel uvedeno ohrožené dítě, přičemž orgán SPOD má postavení procesního zástupce navrhovatele. Nezletilé dítě starší 16 let je v řízení o předběžném opatření již plně procesně způsobilé, tj. může návrh na nařízení předběžného

¹⁵ Srov. zejména nález sp.zn. IV.ÚS 2244/09 ze dne 20. 7. 2010 a nález sp.zn. IV.ÚS 3200/20 ze dne 2. 2. 2021

opatření k ochraně před domácím násilím podat samo bez jakéhokoliv zastoupení. Aktivní legitimace obecního úřadu obce s rozšířenou působností k podání návrhu na předběžné opatření soudu k ochraně dítěte před domácím násilím má především podpůrný charakter pro případ, že tento návrh jménem dítěte nepodá ani jeden ze zákonných zástupců (rodičů) dítěte, který by se měl na prvním místě domáhat přijetí opatření potřebných k ochraně svého dítěte.

Příslušným k nařízení předběžného opatření je okresní soud, v jehož obvodu se nachází bydliště dítěte -navrhovatele, tj. v místě společného obydlí, ve kterém je navrhovatel vystaven tělesnému nebo duševnímu násilí. O návrhu na nařízení předběžného opatření je soud povinen rozhodnout bez jednání nejpozději ve lhůtě do 48 hodin od podání návrhu.

Soud může předběžným opatřením uložit osobě, která se vůči dítěti – navrhovateli dopouští fyzického nebo duševního násilí ve společném domě nebo bytě, zejména povinnost:

- a) opustit společné obydlí, jakož i jeho bezprostřední okolí, nezdržovat se ve společném obydlí nebo do něj nevstupovat,
- b) nevstupovat do bezprostředního okolí společného obydlí nebo navrhovatele a nezdržovat se tam,
- c) zdržet se setkávání s navrhovatelem nebo
- d) zdržet se nežádoucího sledování a obtěžování navrhovatele jakýmkoliv způsobem.

Vykonatelnost předběžného opatření na ochranu před domácím násilím nastává okamžikem jeho vydání, stejně jako v případě předběžného opatření soudu o úpravě poměrů dítěte podle § 452 z. ř. s. Další podobnost mezi oběma druhy předběžných opatření soudu spočívá v tom, že předběžné opatření na ochranu před domácím násilím trvá ze zákona také po dobu 1 měsíce od jeho vykonatelnosti. Odlišně je však upravena možnost prodloužení doby trvání předběžného opatření, když předběžné opatření soudu na ochranu před domácím násilím lze po uplynutí lhůty 1 měsíce prodloužit na nezbytnou dobu, nejdéle až na dobu 6 měsíců od jeho vykonatelnosti.

5.5 Orgán SPOD jako opatrovník dítěte a jako veřejný poručník dítěte

Na základě § 17 zákona o SPO je obecní úřad obce s rozšířenou působností povolán:

- vykonávat funkci **opatrovníka a poručníka dítěte na základě rozhodnutí soudu** o jmenování orgánu SPOD opatrovníkem nebo poručníkem dítěte;
- vykonávat zákonné poručenství dítěte jako veřejný poručník do doby, kdy soud jmenuje dítěti poručníka nebo dokud se poručník neujme funkce (§ 929 o.z.).

V případě opatrovnictví dítěte je nutné rozlišovat **procesní a hmotněprávní opatrovnictví**. Procesní opatrovnictví spočívá v zastupování dítěte jako účastníka občanského soudního řízení, konkrétně zastupování dítěte:

- v soudním řízení ve věcech osvojení (§ 434 z.ř.s.),
- v soudním řízení ve věci předběžného opatření o úpravě poměrů dítěte (§ 455 z.ř.s.),
- v soudním řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 469 z.ř.s.), a
- v soudním řízení o návrhu na navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 482 z.ř.s.)

Důvodem pro jmenování orgánu SPOD procesním opatrovníkem dítěte ve vyjmenovaných soudních řízeních je jednak skutečnost, že dítě není procesně způsobilé, tj. že nemůže jednat před soudem samo bez zastoupení, jednak skutečnost, že dítě nemůže být v těchto řízeních zastoupeno rodiči jako zákonnými zástupci pro nebezpečí střetu zájmů. Podle § 892 odst. 3 o.z. totiž platí, že **rodič nemůže své dítě zastoupit, jestliže by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi ním a dítětem nebo mezi dětmi týchž rodičů, a že v takovém případě je soud povinen jmenovat dítěti opatrovníka.** Vzhledem k tomu, že důvodem jmenování procesního opatrovníka dítěti v soudním řízení je možná kolize zájmů mezi dítětem a rodiči nebo mezi sourozenci, se tento opatrovník v praxi běžně označuje též jako tzv. **kolizní opatrovník.**

Obsahem procesní (kolizního) opatrovnictví dítěte v občanském soudním řízení je zajištění výkonu procesních práv dítěte jako účastníka řízení a participačních práv dítěte. Procesnímu opatrovníkovi přísluší činit jménem zastoupeného dítěte pouze procesní právní jednání, nikoli jednání hmotněprávní. Orgán SPOD jako procesní opatrovník dítěte v soudním řízení je tak oprávněn činit jménem dítěte pouze taková právní jednání, která mají procesní povahu a která se vztahují k soudnímu řízení, v němž byl dítěti opatrovníkem ustanoven. Takovými právními jednáními je typicky podávání návrhů, předkládání důkazních prostředků nebo navrhování provedení důkazů, předkládání stanovisek k věci, uplatňování opravných prostředků apod. **Procesní opatrovník dítěte však nemůže dítě zastoupit při právních jednáních, která mají hmotněprávní povahu a která přímo nesouvisí s vedeným soudním řízením, jelikož zde zůstává zachováno oprávnění i povinnosti rodičů své dítě zastupovat z titulu rodičovské odpovědnosti (§ 858 ve spojení s § 892 a násl. o.z.).**

Na základě § 31 odst. 1 ve spojení s § 28a o.s.ř. platí, že ustanovený opatrovník nebo jiný zástupce má stejné postavení jako zástupce na základě procesní plné moci, a tím pádem je oprávněn ke všem úkonům, které může v řízení učinit účastník.

Role orgánu SPOD jako opatrovníka dítěte v soudním řízení je popisována rovněž v judikatuře Ústavního soudu České republiky:

„Ústavní soud akcentuje, že i v řízení ve věci péče soudu o nezletilé je třeba rozlišovat mezi zástupci a účastníky řízení. Je-li v řízení nezletilému dítěti ustanoven opatrovníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí, nestává se tento orgán účastníkem a stranou řízení, ale je stále výlučně zástupcem dítěte, které naopak má postavení účastníka řízení. Funkcí kolizního opatrovníka je pak ochrana zájmů a práv opatrovance, nikoliv bez dalšího prosazování vlastních představ či dokonce zájmů - použitím tohoto institutu stát demonstruje svou odpovědnost za blaho dítěte a mimo jiné naplňuje též právo dětí a mladistvých na zvláštní ochranu dle čl. 32 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.“¹⁶

Povinnosti opatrovníka dítěte v soudních řízeních ve věcech rodinněprávních dále závazně upravuje rovněž čl. 10 odst. 1 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (č. 54/2001 Sb.m.s.) a § 20 odst. 4 z.ř.s..

Konkrétně se jedná o povinnost:

- **poskytovat** dítěti, které je schopno dostatečně chápat situaci, příslušné **informace;**

¹⁶ Srov. náleží Ústavního soudu ČR sp.zn. II.ÚS 725/18 ze dne 8. 10. 2018, bod 60.

- **objasňovat dítěti důsledky** toho, když by jeho názoru bylo vyhověno, možné důsledky jakéhokoliv jednání učiněného zástupcem a možné důsledky soudního rozhodnutí;
- **zjišťovat názory** dítěte a zprostředkovat je soudu.

Základním participačním právem dítěte v každém soudním řízení, které se dotýká záležitostí dítěte, **je právo dítěte být slyšeno v souladu s čl. 12 Úmluvy o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.)**. Podle Obecného komentáře Výboru OSN pro práva dítěte č. 12 k právu dítěte být slyšeno ze dne 20. 7. 2009 (CRC/C/GC/12) zahrnuje účinné naplnění čl. 12 Úmluvy o právech dítěte pět základních kroků: 1. přípravu, 2. samotné slyšení, 3. posouzení schopnosti dítěte, 4. informování dítěte o pozornosti věnované jeho názoru (o váze jeho názoru), 5. opravné prostředky/možnosti nápravy¹⁷. V rámci přípravy na slyšení přitom dítě musí být především vůbec informováno o svém právu vyjádřit názor a také o tom, jaký vliv bude mít jeho názor na výsledek řízení. Podobně i později, po provedení slyšení dítěte, je třeba dítě informovat o výsledku řízení a vysvětlit mu, jak byl jeho názor zohledněn. Na základě této informace se pak dítě může mimo jiné rozhodnout podat stížnost či odvolání. Dítě musí mít přístup k opravným prostředkům proti porušení svého práva být slyšeno v rámci soudního či správního řízení.

Jako hmotněprávní opatrovník může být orgán SPOD soudem jmenován:

- za účelem udělení souhlasu s osvojením jménem dítěte mladšího 12 let (§ 807 odst. 1 o.z.),
- v případě, že je soudem rozhodnuto o omezení nebo omezení výkonu rodičovské odpovědnosti obou rodičů nebo jediného rodiče dítěte (§ 878 odst. 3 o.z.),
- jestliže by mohly být ohroženy majetkové zájmy dítěte, zejména jsou-li tu společná majetková práva rodičů a dítěte nebo dítěte a jeho sourozence (jmenování opatrovníka pro správu jmění dítěte podle § 905 a § 948 a násl. o.z.), nebo
- je-li to v zájmu dítěte zapotřebí z jiného důvodu anebo stanoví-li tak jiný zákon (§ 943 o.z.).

Jinými případy, kdy podle zvláštního zákona může být orgán SPOD jmenován opatrovníkem dítěte, je výkon funkce **opatrovníka pro pobyt nezletilého cizince bez doprovodu, který je žadatelem o udělení mezinárodní ochrany** (§ 89 zákona č. 325/1999 Sb., o azylu) nebo výkon funkce **opatrovníka zajištěného nezletilého cizince bez doprovodu v rámci správního řízení o vyhoštění** (§ 119 odst. 9, § 124 odst. 5 zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky).

Pro výkon hmotněprávního opatrovnictví dítěte a pro povinnosti a práva hmotněprávního opatrovníka platí přiměřeně ustanovení o.z. o poručenství a poručníkovi (viz § 944 o.z.). V rozhodnutí o jmenování opatrovníkem soud uvede zejména, proč je opatrovník jmenován, zda a jak je omezena doba, po níž má funkci vykonávat, jaká jsou jeho práva a povinnosti, a to i ve vztahu k dalším osobám, zda k některému právnímu jednání potřebuje souhlas soudu, zda a jak podává zprávy soudu, zda má právo na náhradu všech nebo některých nákladů a právo na odměnu. Dříve než opatrovník přistoupí v zastoupení dítěte k právnímu jednání, k jehož provedení byl jmenován, zjistí stanovisko rodiče, popřípadě poručníka, je-li to možné, a rovněž stanovisko dítěte, jestliže je dítě s ohledem na věk a rozumovou vyspělost

¹⁷ viz Obecný komentář Výboru pro práva dítěte č. 12 k právu dítěte být slyšeno ze dne 20. 7. 2009, CRC/C/GC/12, body 40-47

schopno informace přijmout a pochopit, vytvořit si k dané věci vlastní názor a tento názor opatrovníkovi sdělit.

Speciální úpravu stanoví o.z. pro **opatrovníka pro správu jmění dítěte**. V usnesení o jmenování opatrovníka soud podle § 948 o.z. **vymezí rozsah jmění, které bude opatrovník s péčí řádného hospodáře spravovat** (může jít jen o část jmění dítě) a zpravidla také určí, jakým způsobem má být, popřípadě nesmí být s jednotlivými částmi jmění nakládáno.

Opatrovník pro správu jmění podává soudu zprávy o správě jmění dítěte a účty z této správy, a to v intervalech, které nesmí být delší než 1 rok, a **podléhá stálému dohledu soudu** (§ 950 odst. 1, 3 o.z.). Opatrovník má povinnost předložit soudu po skončení funkce závěrečnou zprávu, dále vše, co měl z důvodu své funkce u sebe, a zejména **závěrečné vyúčtování** (§ 952 ve spojení s § 938 odst. 1 o.z.). Toto vypořádání opatrovnictví pro správu jmění vůči soudu provádí bývalý opatrovník pro správu jmění ze zákona, aniž by o ně musel být soudem nebo jinou osobou žádán, přitom je povinen je provést nejpozději do 6 měsíců od skončení správy jmění. Z výnosů správy si může opatrovník odečíst potřebné náklady s ní spojené (bez předchozího schválení soudem), pokud by však výnosy ze správy nepostačovaly ke krytí nákladů správy, lze požádat soud, aby rozhodl, že náklady budou uhrazeny přímo z majetkové podstaty. Kromě úhrady nákladů má dále opatrovník pro správu jmění právo na **přiměřenou odměnu z výnosu správy**, jejíž výši a dobu, za niž má být poskytována, určí na návrh opatrovníka soud (§ 903 odst. 2 o.z.). Jestliže je opatrovníkem pro správu jmění dítěte jmenován orgán SPOD, není vyloučeno, aby rovněž hradil z výnosu správy přiměřené náklady spojené s výkonem opatrovnictví, případně žádal soud o přiznání úhrady nákladů nebo odměny, **neboť podle § 58 odst. 3 zákona o SPOD představuje výkon správy jmění dítěte výjimku ze zásady, že sociálně-právní ochrana je jinak poskytována bezplatně**.

Důvody pro jmenování **poručníka** vymezuje občanský zákoník v rámci úpravy výkonu rodičovské odpovědnosti v § 878 odst. 2 tak, že nemá-li žádný z rodičů rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu nebo je-li výkon rodičovské odpovědnosti obou rodičů pozastaven, anebo je-li rodičovská odpovědnost rodičů dotčena některým z uvedených způsobů, ale každého jinak, jmenuje soud dítěti poručníka, kterému náleží povinnosti a práva rodičů nebo jejich výkon na místě rodičů. Na úvod samotné úpravy institutu poručenství pak § 928 odst. 1 o.z. stanoví, že **není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka**. Konečně v úpravě péče před osvojením v § 825 o.z. je jako speciální důvod pro jmenování poručníka dítěti zakotveno, že po uplynutí tří měsíců ode dne, kdy byl dán souhlas k osvojení, se rodiči pozastavuje výkon práv a povinností vyplývajících z rodičovské odpovědnosti a soud jmenuje poručníkem osvojovaného dítěte orgán sociálně-právní ochrany dětí, ledaže byl poručník jmenován již dříve.

Souhrnem lze konstatovat, že poručníka je nutné jmenovat dítěti za předpokladu, že oba rodiče:

- I. byli zbaveni rodičovské odpovědnosti,
- II. mají pozastaven výkon rodičovské odpovědnosti,
- III. jsou omezeni ve správnosti v oblasti výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 868 odst. 2 o.z.),
- IV. nežijí,
- V. jsou neznámí (zejména v případech nalezených či odložených dětí).

Soud neprodleně poté, co nastal některý z výše popsanych důvodů pro jmenování poručníka dítěti, zjišťuje, zda tu je vhodný člověk, který by mohl poručenství vykonávat. Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, jmenuje soud poručníkem toho, koho označili rodiče, ledaže tato osoba poručenství odmítne. Jinak soud přednostně jmenuje poručníkem někoho z příbuzných nebo jiných osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, ledaže rodič takovou osobu výslovně vyloučil. Nepodaří-li se najít žádného člověka vhodného k výkonu poručenství anebo tento člověk poručenství odmítne, **jmenuje soud subsidiárně do funkce poručníka orgán SPOD** (obecní úřad obce s rozšířenou působností) **jako veřejného poručníka**.

Rozsah hmotněprávních povinností a práv poručníka je vymezen tak, že **poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič** (tj. zejména povinnosti a práva, které jsou součástí rodičovské odpovědnosti podle § 858 o.z., jakož i povinnosti a práva osobní povahy podle § 856 o.z.), **ale nemá k dítěti vyživovací povinnost**. S ohledem na osobu poručníka nebo poměry dítěte, jakož i s ohledem na to, z jakého důvodu rodiče nemají všechny povinnosti a práva, může soud výjimečně okruh povinností a práv poručníka vymežit jinak (tj. úžeji oproti rozsahu vyplývajícímu ze zákona).

Poručník odpovídá za řádné plnění své funkce a **podléhá stálému doзору soudu**. Základní povinností poručníka vůči soudu je, aby **do 90 dnů po svém jmenování** předložil soudu **soupis jmění dítěte** (§ 933 odst. 3 o.z.). Tato lhůta platí i pro orgán SPOD a začíná běžet ode dne, kdy se ujal poručenství dítěte. Každé **rozhodnutí poručníka v nikoli běžné záležitosti vyžaduje schválení soudu** (§ 934 odst. 1 o.z.), jinak se k němu nepřihlíží. Mezi nikoliv běžné záležitosti patří zejména významné záležitosti týkající se dítěte ve smyslu § 877 odst. 2 o.z. (nikoliv běžné léčebné nebo jiné obdobné zákroky, určení místa bydliště, volba vzdělání nebo pracovního uplatnění) a dále nikoli běžné záležitosti týkající se jmění dítěte ve smyslu § 898 o.z. Podle § 934 odst. 2 o.z. poručník podává **soudu pravidelně zprávy** o osobě dítěte a o jeho vývoji a **předkládá účty** ze správy jeho jmění, a to **alespoň jednou za rok**, neurčí-li soud období kratší. Soud může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování spravovaného jmění, nepřesahují-li výnosy majetku pravděpodobné náklady na zachování majetku a na výchovu a výživu dítěte. Podle § 938 o.z. **po skončení výkonu funkce poručníka** postoupí ten, kdo funkci vykonával, bez zbytečného odkladu, nejpozději však do šesti měsíců, soudu všechno, co měl z důvodu své funkce u sebe, a předloží mu závěrečnou zprávu o výkonu poručenské funkce; její součástí je závěrečný účet ze správy jmění dítěte.

Poručenství orgánu SPOD (nebo fyzické osoby) zaniká:

- nabude-li alespoň jeden z rodičů dítěte rodičovskou odpovědnost, popřípadě nabude-li schopnost ji vykonávat.
- nabude-li dítě plnou svéprávnost,
- je-li dítě pravomocně osvojeno,
- smrtí poručence,
- rozhodnutím soudu o zproštění poručníka jeho funkce, požádá-li o to poručník z důležitých důvodů (orgán SPOD však poručenství vykonává *ex officio* – o zproštění funkce by tak mohl požádat jedině v případě, že by se našel vhodný člověk k výkonu poručenství), nebo
- rozhodnutím soudu o odvolání poručníka.

6 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

6.1 Okruh dětí, pro které se zprostředkovává náhradní péče ve vhodném rodinném prostředí, žadatelé o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, podmínky zprostředkování

Rozhodnutí soudu o osvojení nebo svěřeni dítěte do pěstounské péče předchází řada činností, které uskutečňují orgány SPOD a též soudy. Zákon o SPO upravuje **postup žadatelů** při uplatňování žádostí o osvojení dítěte nebo o svěřeni dítěte do pěstounské péče nebo zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, a postup orgánů SPO při vyhledávání vhodných osvojitelů nebo pěstounů pro děti, které trvale nebo přechodně nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině a pro které je třeba zajistit péči v náhradní rodině.

Zprostředkováním začíná vlastní proces zajišťování náhradní rodinné péče pro dítě, který zaručuje dětem i žadatelům potřebnou právní jistotu a odpovídající ochranu jejich oprávněných zájmů.

Proces zprostředkování má několik fází a podle § 19a zákona o SPOD spočívá:

- ve vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení,
- ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- v odborné přípravě fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny,
- ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívající ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte a v zajištění osobního seznámení s touto osobou **nesmí provádět jiné orgány, právnické nebo fyzické osoby, než jsou orgány SPOD uvedené v § 4 odst. 1 zákona o SPO**. Nerespektováním tohoto ustanovení se fyzická nebo právnická osoba dopustí přestupku nebo správního deliktu.

Zprostředkování se provádí **jen na žádost fyzické osoby**, která má zájem osvojit dítě nebo je přijmout do pěstounské péče. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu žadatele.

Žádost o zprostředkování může podat fyzická osoba, **která je občanem České republiky a má zároveň na jejím území trvalý pobyt**. Cizinec může žádost uplatnit v případě, pokud má na území ČR povolen trvalý pobyt nebo nepřetržitě pobývá na území ČR přechodně nejméně po dobu 365 dnů v souladu se zákonem č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky.

Zákon o SPO také v § 20 odst. 3 vymezuje situace, **kdy se zprostředkování neprovádí**.

Při osvojení se zprostředkování neprovádí:

- v případě, že **rodiče dítěte dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům** anebo
- podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí v případě, kdy návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče podala fyzická osoba k dítěti příbuzná anebo blízká dítěti nebo jeho rodině.

Ve výše uvedených případech, ve kterých se zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče neprovádí, má fyzická osoba možnost podat návrh na osvojení dítěte nebo svěřeni dítěte do pěstounské péče přímo u soudu, aniž by uplatňovala žádost o zprostředkování u orgánů SPOD zákona o SPOD.

Vnitrostátní zprostředkování v rámci České republiky **zajišťují krajské úřady a Magistrát hl. města Prahy ve spolupráci s obecními úřady obcí s rozšířenou působností**. Osvojení dětí ve vztahu k cizině pak zprostředkovává **ÚMPOD**.

6.2 Spisová dokumentace o dětech a o žadatelích pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče

O dětech, pro které je třeba zprostředkovat osvojení nebo pěstounskou péči, zakládá obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu spisovou dokumentaci dítěte (§ 21 odst. 4 zákona o SPO). Obecní úřad obce s rozšířenou působností založí **spisovou dokumentaci** o dítěti pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a na základě individuálního plánu ochrany dítěte.

Tuto spisovou dokumentaci založí obecní úřad obce s rozšířenou působností vždy po podání návrhu soudu podle § 14 odst 1 písm a) až f) zákona o SPO, kterým se rozumí návrh na:

- rozhodnutí o splnění podmínky osvojení spočívající v tom, že rodiče neprojevují zájem o své dítě,
- omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti nebo pozastavení či omezení jejího výkonu,
- nařízení nebo prodloužení ústavní výchovy,
- svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo na prodloužení doby trvání tohoto svěřeni, nebo
- svěřeni dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu.

Spisovou dokumentaci je třeba založit také vždy, pokud bylo jiným způsobem zahájeno jakékoliv soudní řízení, které může vést k odebrání dítěte z péče rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.

Spisová dokumentace o dítěti pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče obsahuje:

- osobní údaje dítěte,
- doklad o státním občanství, o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky nebo doklad

o oprávnění trvale pobývat na území České republiky podle zvláštního právního předpisu anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany,

- údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů,
- doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zvláštního právního předpisu,
- rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,
- zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.

Součástí spisové dokumentace je také **vyhodnocení situace dítěte a rodiny** podle § 10 odst. 3 písm. c) a individuální plán ochrany dítěte podle § 10 odst. 3 písm. d) zákona o SPO.

Kopie spisové dokumentace o dítěti vhodném ke zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče se neprodleně postupuje z obecního úřadu obce s rozšířenou působností na krajský úřad (Magistrát hl. města Prahy) k dalším krokům.

Obdobně zakládá obecní úřad obce s rozšířenou působností spisovou dokumentaci žadatele o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, do které shromáždí následující doklady pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče (§ 21 odst. 5 zákona o SPO):

- **žádost**, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje, jimiž jsou jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu (žádost je třeba podat na tiskopisu předepsaném MPSV v souladu s § 60 zákona o SPO, a to buďto prostřednictvím originálu, vytisknuté formy tiskopisu nebo elektronicky),
- **doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky** nebo o nepřetržitém přechodném pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky; jde-li o občana Evropské unie, je možné po žadateli požadovat rovněž předložení jiného dokladu, na základě kterého lze prokázat, že se tento žadatel zdržuje nepřetržitě na území České republiky nejméně po dobu 365 dnů, nejde-li o cizince, kterému vyplývá nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropských unie
- **opis z evidence Rejstříku trestů** vyžádaný dálkovým způsobem obecním úřadem obce s rozšířenou působností;
- doklad obdobný opisu z evidence Rejstříku trestů vydaný ve státech, ve kterých se žadatel zdržoval nepřetržitě déle než 3 měsíce v době od dovršení patnáctého roku věku do podání žádosti;
- **zprávu o zdravotním stavu** předloženou žadatelem;
- **údaje o ekonomických a sociálních poměrech;**
- písemné vyjádření žadatele, zda
 - a. souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty tří let od zařazení do evidence byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny,
 - b. žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny;
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn

- a. zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 - b. kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;
- písemný **souhlas s účastí na přípravě fyzických osob** k přijetí dítěte do rodiny;
 - **stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností** k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče;
 - **vyjádření obecního úřadu, krajského úřadu, pověřené osoby nebo obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který není příslušný k vedení spisové dokumentace o žadateli, pokud s nimi žadatel uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče**, protože již má svěřeno dítě do pěstounské péče.

Po shromáždění všech potřebných dokladů postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností kopii spisové dokumentace o žadateli neprodleně krajskému úřadu.

6.3 Odborné posuzování dětí a žadatelů, výběr žadatele jako vhodného osvojitele nebo pěstouna pro konkrétní dítě, přerušení vedení v evidenci a vyřazení z evidence

Krajský úřad (Magistrát hl. města Prahy) vede evidenci dětí a evidenci žadatelů pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče, posuzuje vhodnost žadatelů a rozhoduje o zařazení žadatele o osvojení nebo o svěřeni dítěte do pěstounské péče (§ 22 zákona o SPO).

Krajský úřad (Magistrát hl. města Prahy) zařazuje žadatele do své evidence pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče na základě předchozího odborného posouzení.

Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče podle § 27a zákona o SPO zahrnuje:

- charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě,
- předpoklad vychovávat dítě,
- motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěřeni do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěřeni do pěstounské péče,
- zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu (§ 11 odst. 2 zákona o SPO),
- vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost,
- posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny,
- zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost; za bezúhonného se pro tyto účely nepovažuje ten, kdo byl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu

vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte,

- u žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí.

U dětí, pro které se hledá náhradní rodinné prostředí, se posuzuje:

- úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků,
- vhodnost náhradní rodinné péče a jejích forem.

Žadatelé o osvojení a pěstounskou péči mají podle § 53 odst. 4 zákona o sociálně-právní ochraně dětí povinnost **podrobit se vyšetření zdravotního stavu, sdělit údaje o svém zdravotním stavu a sdělit název a adresu poskytovatele zdravotních služeb, v jehož péči jsou.**

Odborné posuzování provádí krajský úřad před zařazením dětí a žadatelů do evidence pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče. Zároveň je krajský úřad oprávněn provést nové opětovné odborné posouzení kdykoliv v době, kdy jsou děti a žadatelé zařazeni v evidenci krajského úřadu, ať už z důvodu aktualizace odborného posouzení vzhledem k uplynutí delšího časového úseku od jeho posledního provedení anebo z důvodu podstatné změny rozhodných poměrů na straně dítěte či žadatele (viz § 22 odst. 10 zákona o SPO).

Jednou z podmínek pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče je rovněž to, že se žadatel o svěření dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče účastní přípravy k přijetí dítěte do rodiny, kterou zajišťuje krajský úřad. Časový rozsah příprav činí nejméně 48 hodin pro žadatele o osvojení a pěstounskou péči a 72 hodin pro žadatele o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu. Časový rozsah přípravy žadatelů, kteří přípravu již jednou dokončili, může krajský úřad snížit.

Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny obsahuje na základě úpravy § 3 prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb. tyto povinné tematické okruhy:

- sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,
- rozvoj schopností a zájmů dítěte,
- uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- práce s dětmi žijícími v rodině žadatele.

Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem probíhá jednak individuální formou, která spočívá zejména v sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem v oblasti motivace k náhradní rodinné péči, fungování rodinného systému, mapování sociálních kontaktů a očekávání od dítěte svěřeného do péče, jednak skupinovou formou, která spočívá

zejména v osvojení znalostí a dovedností v oblasti náhradní rodinné péče a související právní úpravy, vývoje a potřeb dítěte včetně specifických potřeb dítěte v náhradní rodinné péči, práv dítěte včetně práv dítěte v náhradní rodinné péči a práva dítěte na udržování a rozvoj rodinných vazeb, podpory dítěte při uplatňování jeho práva vyjádřit svůj názor a účastnit se rozhodování, která se ho týkají, práv a povinností rodičů dítěte, práv a povinností pěstounů.

Krajský úřad dále zajišťuje přípravu dětí žijících v rodině osob, které žádají o zprostředkování náhradní rodinné péče. Příprava dětí se provádí přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu.

V případě rozhodnutí krajského úřadu o zamítnutí žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče mají žadatelé právo se proti zamítavému rozhodnutí odvolat. Odvolání podávají žadatelé u toho správního orgánu, který napadené rozhodnutí vydal, tj. příslušný krajský úřad, a to do lhůty uvedené v poučení rozhodnutí. Odvolacím správním orgánem ve věcech náhradní rodinné péče je MPSV, kterému je odvolání, včetně kompletní spisové dokumentace žadatelů s vyjádřením krajského úřadu k dané věci, postoupeno k řešení. MPSV je pro účely odvolacího řízení oprávněno provést nové odborné posouzení žadatele.

Podle závěru konkrétního stanoviska vydá MPSV následně buď kladné či zamítavé rozhodnutí v projednávané věci. V souladu se správním řádem, v jehož režimu zařazování žadatelů do evidence probíhá, se dále proti tomuto rozhodnutí nelze odvolat.

Pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče vyhledává krajský úřad pro děti vedené v evidenci tohoto krajského úřadu žadatele z evidence žadatelů vedené tímto krajským úřadem a z evidence žadatelů vedené jiným krajským úřadem.

Krajský úřad při zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče přihlíží:

- **k výsledkům odborného posouzení dítěte**
- **k výsledkům odborného posouzení žadatele**
- **k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny**
- **k plnění opatření vyplývajících z individuálního plánu ochrany dítěte.**

Jestliže je krajským úřadem vybrán z evidence žadatelů žadatel, který je vhodný stát se osvojitelem nebo pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, **krajský úřad oznámí neprodleně tuto skutečnost písemnou formou vybranému žadateli.**

Na základě písemného oznámení krajského úřadu má žadatel **právo seznámit se s dítětem** a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem **a podat žádost o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů, a to nejpozději do 30 dnů** ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu o tom, že byl pro konkrétní dítě vybrán jako vhodný osvojitel nebo pěstoun. Tuto lhůtu může krajský úřad v odůvodněných případech prodloužit, nejvýše však o 30 dnů.

6.4 Evidence dětí a žadatelů pro účely zprostředkování osvojení dítěte z České republiky do ciziny nebo z ciziny do České republiky

Pokud se krajskému úřadu nepodaří zprostředkovat pro dítě osvojení nebo pěstounskou péči ve lhůtě 6 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí nebo po dobu 3 let pro žadatele zařazeného do evidence žadatelů, zpřístupní krajský úřad údaje z evidence dítěte nebo žadatele ÚMPOD ke zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. Stále však platí, že údaje o žadateli zašle Úřadu jen pokud žadatel vyjádřil souhlas s osvojením dítěte z ciziny. I po postoupení ÚMPOD se krajský úřad nadále snaží zprostředkovat dítěti osvojení nebo pěstounskou péči v České republice, neboť zajištění náhradní rodinné péče v zemi původu dítěte má v souladu s Úmluvou o právech dítěte a § 22 odst. 9 zákona o sociálně-právní ochraně dětí zásadní přednost před osvojením dítěte do ciziny.

6.5 Evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, podmínky a způsob svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu

Základní úprava této formy krátkodobé náhradní rodinné péče je obsažena v ustanovení § 958 odst. 3 o.z. s tím, že je zde odkaz na detailní úpravu v § 27a zákona o SPO. Soud může výlučně na návrh příslušného orgánu SPO (místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností) svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zákona o SPO vedeny krajským úřadem v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

Rozhodnout o svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu může soud na:

- dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- dobu, po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo
- dobu do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba.

V těchto případech je soud povinen nejméně jednou za tři měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče a za tím účelem si vyžaduje také zprávy od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí (obecní úřady obcí s rozšířenou působností). Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřeno.

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle 1 rok. To neplatí, pokud jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později, ne však na dobu delší, než po kterou má trvat pěstounská péče u sourozence (nejdéle 1 rok), který byl do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi svěřen jako poslední. Ve výjimečných případech, zvláště je-li zřejmé, že již probíhající kroky směřují ke svěření dítěte do dlouhodobé péče, lze dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu svěřit opětovně, čímž bude prolomena zásada trvání přechodné pěstounské péče maximálně 1 rok.

7 SLEDOVÁNÍ VÝKONU NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE, DOHODY O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Účelem **dohody o výkonu pěstounské péče**, případně správního rozhodnutí o právech a povinnostech osob pečujících a osob v evidenci, je zajištění pomoci pěstounům a dalším osobám pečujícím o děti na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Převzetí dítěte do péče nahrazující péči rodičů klade značné nároky na osoby, které do péče dítě převzaly, a je třeba jim věnovat pozornost z hlediska poradenské činnosti, ale také jim konkrétně pomáhat při řešení běžných problémů v oblasti sociální, výchovné apod.

Osobou pečující se pro účely uzavírání dohod nebo vydávání správního rozhodnutí rozumí:

- pěstoun
- osoba, která byla do zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte (pozn. tyto osoby ale nezavírají dohody o výkonu pěstounské péče/není vůči nim vydáváno správní rozhodnutí)
- osoba, které bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče
- osobně pečující poručník
- osoba, která má dítě v osobní péči a zároveň probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem dítěte.

Osobou v evidenci se rozumí osoba, která je vedena v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

7.1 Práva osob pečujících a osob v evidenci

Práva a povinnosti osob pečujících a osob v evidenci upravuje § 47a odst. 2 zákona o SPO.

PRÁVO NA POSKYTNUTÍ TRVALÉ NEBO DOČASNÉ POMOCI PŘI ZAJIŠTĚNÍ OSOBNÍ PÉČE O SVĚŘENÉ DÍTĚ

Tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče:

- po dobu, kdy je osoba pečující nebo osoba v evidenci uznána dočasně práce neschopnou nebo při ošetřování osoby blízké,
- při narození dítěte,
- při vyřizování nezbytných osobních záležitostí,
- při úmrtí osoby blízké.

Zákon předpokládá zajištění pomoci při zajištění osobní péče o svěřené děti za předpokladu, že osoba pečující nebo osoba v evidenci není schopna osobní péči v potřebné míře zajistit. Záleží tedy nejen na tom, zda nastane okolnost uvedená v § 47a odst. 2) písm. a) zákona o SPO, ale je třeba vzhledem k věku dítěte, jeho rozumové vyspělosti, schopnostem, zdravotnímu stavu a dalším okolnostem posoudit, zda je třeba zajišťovat osobní péči. Např. v případě dětí, které dochází do školy, není třeba zajišťovat osobní péči po dobu, kdy jsou děti ve škole nebo ve školní družině. Také v případě, že se jedná o manžele, nastupuje nejdříve povinnost druhého manžela podílet se na péči o svěřené dítě.

PRÁVO NA POSKYTNUTÍ POMOCI SE ZAJIŠTĚNÍM CELODENNÍ PÉČE O SVĚŘENÉ DÍTĚ NEBO DĚTI V ROZSAHU ALESPŮŇ 14 KALENDÁŘNÍCH DNŮ V KALENDÁŘNÍM ROCE, JESTLIŽE SVĚŘENÉ DÍTĚ DOSÁHLO ALESPŮŇ VĚKU 2 LET

Jedná se o poskytnutí možnosti osobám pečujícím a osobám v evidenci „odpočinout“ si od celodenní náročné a vyčerpávající péče o děti, které mají často velmi komplexní specifické potřeby. Slouží tedy především k psychohygieně osob pečujících/v evidenci. Předpokladem pro realizaci tohoto práva je skutečnost, že osoba pečující/v evidenci skutečně poskytuje intenzivní péči svěřeným dětem, proto není nutné poskytovat respitní péči osobám pečujícím o dítě, které je např. studentem střední školy a ve školním roce bydlí na internátě. Pomoc osobám pečujícím/v evidenci však nesmí být v rozporu s potřebami a zájmy svěřených dětí. Zejména u dětí předškolního věku nebo u dětí, které jsou v rodině umístěny teprve krátkou dobu, je třeba vždy citlivě zvážit, jakou formou tuto podporu poskytovat tak, aby nedošlo k další traumatizaci dětí. Pro některé děti bude vhodnější, aby odlehčovací péče probíhala v kratších časových úsecích (např. jen po část dne, jeden den v týdnu nebo víkend) opakovaně.

Po dohodě osob v evidenci se subjektem, se kterým byla uzavřena dohoda, je možné zajistit „respitních 14 dní“ i formou přestávky před příchodem dalšího dítěte do rodiny na přechodnou dobu. Tedy po odchodu jednoho dítěte budou mít pěstouni na přechodnou dobu potřebné volno pro odpočinek a odlehčení. Poskytnutím služby se rozumí samotné zajištění péče o dítě, osoby pečující/v evidenci si mohou připlácet přiměřenou částku na stravu a ubytování dítěte.

PRÁVO NA ZPROSTŘEDKOVÁNÍ PSYCHOLOGICKÉ, TERAPEUTICKÉ NEBO JINÉ ODBORNÉ POMOCI ALESPŮŇ JEDNOU ZA 6 MĚSÍCŮ

Subjekt, který dohodu uzavírá, by měl vyhodnotit potřeby osob pečujících/v evidenci a všech dětí v jejich péči. Zákon zde stanoví minimální rámec odborné pomoci, která má být poskytnuta bezplatně. Jedná se o pomoc **nad rámec poradenství**, které je v rozsahu stanoveném vyhláškou osobě pečující/v evidenci poskytováno obecním nebo krajským úřadem nebo pověřenou osobou. V mnoha případech bude třeba odbornou pomoc zajistit v intenzivnější podobě, pak není vyloučena finanční spoluúčast osob pečujících/v evidenci na hrazení nákladů odborné pomoci.

Tuto odbornou pomoc může zajistit sám subjekt, který dohodu uzavírá (např. prostřednictvím svého psychologa, terapeuta, supervizora apod.) nebo osobě pečující/v evidenci a svěřenému dítěti či dalším dětem žijícím v rodině domluví u příslušného odborníka možnost konzultací v potřebných intervalech. Může se jednat o odborníka působícího u pověřené osoby či sociální služby, působícího v ústavním zařízení či např. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Odborná pomoc poskytovaná dítěti v pěstounské péči by měla vycházet z individuálního plánu ochrany dítěte.

PRÁVO NA ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NEBO ZAJIŠTĚNÍ BEZPLATNÉ MOŽNOSTI ZVYŠOVAT SI ZNALOSTI A DOVEDNOSTI V OBLASTI VÝCHOVY A PÉČE O DÍTĚ

Zvyšování znalostí a dovedností osoby pečující a osoby v evidenci je podle § 5 prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb. zaměřeno zejména na:

- získávání nových informací a schopností v oblasti péče o dítě,
- získávání znalostí a dovedností při péči o specifické skupiny dětí, zejména dětí jiného etnika, dětí se zdravotním postižením, sourozeneckých skupin, dětí, které zažily týrání, zneužívání či zanedbávání,
- poskytování péče při změnách spojených se vzděláváním nebo vývojovými fázemi dítěte,
- zvládání krizových situací,
- návrat dítěte do původní rodiny a přechod do náhradní rodiny,
- přípravu dítěte na osamostatňování se související se zletilostí a odchodem z náhradní péče, s ohledem na věk dítěte a jeho vývojové a sociální potřeby.

Zvyšování znalostí a dovedností pro osobu pečující nebo osobu v evidenci bude zajišťovat ten, kdo s touto osobou uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče nebo upravil podrobnosti ohledně výkonu práv a povinností svým rozhodnutím buď sám, nebo prostřednictvím jiných fyzických či právnických osob. Je na odpovědnosti subjektu, který dohodu uzavřel (případně vydal správní rozhodnutí), aby zajistil vzdělávání u odborně způsobilých osob, tedy zejména osob pověřených podle § 48 odst. 2 písm. d), e) nebo f) zákona o SPO, případně u subjektů poskytujících akreditované kurzy podle zákona o sociálních službách nebo oprávněných realizovat vzdělávací programy podle jiných právních předpisů.

PRÁVO NA POMOC PŘI UDRŽOVÁNÍ, ROZVÍJENÍ A PROHLUBOVÁNÍ SOUNÁLEŽITOST DÍTĚTE S OSOBAMI DÍTĚTI BLÍZKÝMI, ZEJMÉNA S RODIČI A PŘI REALIZACI STYKU RODIČŮ S DÍTĚTEM V PĚSTOUNSKÉ PÉČI, VČETNĚ POMOCI PŘI ZAJIŠTĚNÍ MÍSTA PRO USKUTEČŇOVÁNÍ STYKU OPRAVNĚNÝCH OSOB S DÍTĚTEM A PŘI ZAJIŠTĚNÍ ASISTENCE PŘI TOMTO STYKU.

Režim kontaktu dítěte s oprávněnými osobami je řešen buď rozhodnutím soudu, nebo v individuálním plánu ochrany dítěte. Pomoc spočívá zejména:

- v přípravě dítěte, oprávněné osoby, osoby pečující nebo osoby v evidenci na kontakt,
- zajištění předběžného kontaktu pečující osoby/v evidenci s oprávněnou osobou,
- zajištění vhodného místa pro kontakt,
- vyhodnocení, zda kontakt probíhá v zájmu dítěte,
- doprovázení dítěte v průběhu kontaktu,
- sledování průběhu kontaktu.

Podpora a pomoc je poskytována i při realizaci jiných forem kontaktu, než je osobní setkání. I v případě, že dítě není v kontaktu s rodiči ani jinými osobami blízkými, je třeba podporovat rozvoj jeho identity ve vztahu k jeho původu, např. formou zpracování **knihy života dítěte**.

POVINNOST ZVYŠOVAT SI ZNALOSTI A DOVEDNOSTI V OBLASTI VÝCHOVY A PÉČE O DÍTĚ

Rozsah povinného vzdělávání je minimálně 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích. Okruhy, na které by se mělo takové vzdělávání zaměřovat, jsou uvedeny v oddíle o právu na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti vzdělávání. Osoby, které se neúčastnily přípravy fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny (např. z důvodu, že se neprovádělo zprostředkování) mohou v rámci této povinnosti absolvovat kurzy s obsahem obdobným přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

Je třeba posoudit, v jakých oblastech je třeba, aby si osoba pečující/v evidenci doplnila vzdělání. Vzdělávání by mělo mít konkrétní přínos pro osobu pečující / v evidenci ve vztahu k poskytované péči a k potřebám dětí a osob pečujících/ v evidenci. Proto je vhodné vytvářet vzdělávací plány a zaměřovat se na ty znalosti a dovednosti, které jsou pro osobu pečující/v evidenci v danou chvíli nejpotřebnější.

Povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti lze splnit i osobní konzultací, která je zaměřena na okruhy, na které by se mělo takové vzdělávání zaměřovat, jsou uvedeny v oddíle o právu na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti vzdělávání. Za plnění této povinnosti naopak nelze považovat poskytování poradenství podle § 4 prováděcí vyhlášky č.473/2012 Sb.

POVINNOST UMOŽNIT SLEDOVÁNÍ NAPLŇOVÁNÍ DOHODY O VÝKONU PĚSTOUNSKÉ PÉČE A SPOLUPRACOVAT SE ZAMĚSTNANCEM POVĚŘENÝM SLEDOVAT VÝVOJ DĚTÍ

Subjekt, který s osobou pečující/v evidenci uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče nebo upravil práva a povinnosti podle § 47a odst. 2 zákona o SPO správním rozhodnutím, sleduje naplňování práv a plnění povinností dohodou či rozhodnutím upravených. Zaměstnanec toho, kdo uzavřel s pěstouny dohodu, se zaměřuje na výkon pěstounské péče, tedy na to, zda osoby pečující/v evidenci nepotřebují pomoc či poradenství v některých oblastech souvisejících s péčí o dítě, zajišťuje a koordinuje potřebné služby.

Sledování naplňování dohody podle § 47a odst. 2 písm. g) zákona o SPO nemusí být realizováno pouze návštěvou příslušného pracovníka v rodině, ale též při vzájemném kontaktu např. na vzdělávacích kurzech apod. Zároveň vývoj dítěte sleduje podle § 19 odst. 6 zákona o SPO obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte. Zaměstnanci tohoto úřadu jsou povinni navštěvovat rodinu, kde dítě žije, nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců po umístění dítěte a poté v souladu se zájmy dítěte podle potřeby, nejméně však jednou za 6 měsíců. Orgán SPOD příslušný podle místa trvalého bydliště dítěte je nadále odpovědný za vytváření individuálního plánu ochrany dítěte, sledování jeho naplňování a vyhodnocování situaci dítěte. Pracuje také s původní rodinou dítěte, zejména v případech, kdy je dítě s rodinou v osobním kontaktu nebo se plánuje návrat dítěte do původní rodiny.

Opakované neumožnění sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče nebo nespolupráce se zaměstnancem pověřeným sledovat vývoj dětí ze strany osoby pečující/v evidenci zakládá jeden z výpovědních důvodů ze strany subjektu, se kterým je dohoda uzavřena. V případě, že osoba pečující/v evidenci tuto povinnost neplní, upozorní subjekt na možný důsledek tohoto chování a informuje o tom jak orgán sociálně-právní ochrany dětí pěstounů, tak orgán sociálně-právní ochrany dětí dítěte, který posoudí, zda neplnění povinností není kontraindikací dalšího trvání pěstounské péče.

POVINNOST V SOULADU S INDIVIDUÁLNÍM PLÁNEM OCHRANY DÍTĚTE POVINNOST UDRŽOVAT, ROZVÍJET A PROHLUBOVAT SOUNÁLEŽITOST DÍTĚTE S OSOBAMI DÍTĚTI BLÍZKÝMI, ZEJMÉNA S RODIČI A UMOŽNIT STYK RODIČŮ S DÍTĚTEM V PĚSTOUNSKÉ PÉČI, POKUD SOUD ROZHODNUTÍM NESTANOVÍ JINAK.

Viz výše „Právo na pomoc při udržování, rozvíjení a prohlubování sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a při realizaci styku rodičů s dítětem v pěstounské péči, včetně pomoci

při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku.“

7.2 Proces uzavírání dohody o výkonu pěstounské péče

Práva a povinnosti při výkonu pěstounské péče, která jsou upravena v § 47a odst. 2 zákona o SPO, podrobně uvedená v oddíle Práva osob pečujících a osob v evidenci, jsou předmětem dohody o výkonu pěstounské péče, případně správního rozhodnutí o právech a povinnostech. Vždy je třeba práva a povinnosti individualizovat a konkretizovat ve vztahu ke svěřeným dětem, potřebám rodiny a místním podmínkám v nabídce služeb.

Dohoda o výkonu pěstounské péče je veřejnoprávní smlouvou, proces jejího uzavírání se řídí nejen zákonem o sociálně-právní ochraně dětí, ale i správním řádem (část pátá). Osoba pečující nebo osoba v evidenci může mít v daném čase uzavřenu pouze jednu dohodu s jedním partnerem, a to i v případě, kdy je současně osobou pečující i osobou v evidenci. V případě společné pěstounské péče manželů nebo zařazení obou manželů do zvláštní evidence pěstounů na přechodnou dobu je rovněž na místě uzavření dohody jediné. V případě, kdy každý z manželů má z nějakého důvodu svěřeno dítě do své výlučné péče, bude mít ve vztahu k těmto dětem uzavřenu dohodu každý z manželů samostatně jen za předpokladu, že manželé spolu nežijí ve společné domácnosti a péče o svěřené děti je tedy fakticky vykonávána každým z manželů samostatně.

Subjektem, který může uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče, je na straně správního orgánu:

- obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa trvalého bydliště osoby pečující/ v evidenci,
- jiný obecní úřad obce s rozšířenou působností,
- obecní úřad,
- krajský úřad,
- pověřená osoba.

Na druhé straně dohodu uzavírá osoba pečující/v evidenci, která by jinak byla účastníkem správního řízení o úpravě práv a povinností při výkonu pěstounské péče správním rozhodnutím.

Primární povinnost navrhnout obsah dohody a její uzavření leží na orgánu SPO, kterým je obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušným podle trvalého pobytu osoby pečující/v evidenci. V případě, že každý z manželů má trvalý pobyt v jiném správním obvodu, je třeba postupovat dle § 11 odst. 2 správního řádu. Při určení, který úřad by měl dohodu uzavírat, lze přihlížet zejména ke skutečnému bydlišti osoby pečující/v evidenci nebo k trvalému pobytu osoby, která o dítě osobně pečuje nebo která pobírá odměnu pěstouna. Podle § 163 odst. 3 správního řádu návrh smlouvy zaniká uplynutím lhůty, která byla pro přijetí návrhu určena, pokud v ní nebyl přijat. Tuto lhůtu obecně stanoví odst. 2 a činí 30 dnů ode dne nabytí právní moci příslušného rozhodnutí, (např. o zařazení fyzické osoby do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu nebo o svěřeni prvního dítěte do péče). Tuto skutečnost je tak nezbytné v návrhu na uzavření dohody

ze strany orgán sociálně-právní ochrany dětí výslovně uvést. Návrh dohody, který činí orgán SPO, musí být písemný.

Osoba pečující/v evidenci má však právo dohodou o výkonu pěstounské péče uzavřít i s jinými subjekty, než je příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. (viz okruh účastníků dohody)

K tomu však potřebuje souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností příslušného podle místa trvalého bydliště osoby pečující/v evidenci. V daném případě se nejedná o souhlas ve smyslu § 164 odst. 3 správního řádu, souhlas má povahu vyjádření podle části čtvrté správního řádu (§ 154 a násl.) a při jeho vydání se postupuje podle ustanovení o správním řízení jen v případech vyjmenovaných v § 154 správního řádu a jinak jen přiměřeně. Zejména se neuplatní úprava odvolání, ale postupuje se přiměřeně podle ustanovení o přezkumném řízení.

Zvolí-li osoba pečující nebo v evidenci možnost uzavření dohody s jiným partnerem než obecním úřadem obce s rozšířenou působností příslušným podle místa jejího trvalého pobytu, je třeba tomuto orgánu SPOD doručit úplný obsah uvažované dohody k vyjádření a udělení **předchozího souhlasu**. Teprve po vydání vyjádření podle § 154 a násl. správního řádu je možno dohodu o výkonu pěstounské péče uzavřít a z tohoto důvodu zákon povinnost smluvního partnera osoby pečující/v evidenci bezodkladně příslušný orgán SPOD o uzavření dohody informovat a zaslat mu opis této dohody. Je možné, aby k uzavření dohody mezi osobou pečující/v evidenci a pověřenou osobou, např. příspěvkovou organizací obce, došlo na půdě orgánu SPOD např. při projednávání a aktualizaci individuálního plánu ochrany dítěte nebo při případové konferenci; v takovém případě může být uzavřená dohoda např. jedním z výstupů případové konference a orgán sociálně-právní ochrany dětí může svůj souhlas připojit přímo k dohodě.

Nesouhlasné vyjádření s uzavřením dohody o výkonu pěstounské péče je možné vydat např. v případě, že osoba pečující/v evidenci působí u subjektu, se kterým zamýšlí dohodu uzavřít nebo v případě, že orgán sociálně-právní ochrany dětí shledá úpravu práv a povinností nedostatečnou, nevhodnou či z jiných důvodů nikoli v zájmu svěřených dětí.

Přezkoumání souladu dohody o výkonu pěstounské péče s právními předpisy je upraveno ve správním řádu. Soulad dohody s právními předpisy lze přezkoumat z moci úřední. Podnět k zahájení přezkumného řízení může dát též osoba pečující/v evidenci do 30 dnů ode dne, kdy se o důvodech přezkumu dozvěděla. Shledá-li správní orgán rozpor dohody s právními předpisy, dohodu o výkonu pěstounské péče zruší. Vzhledem k tomu, že dohoda o výkonu pěstounské péče je veřejnoprávní smlouvou podle § 161 správního řádu, je k provedení přezkumného řízení příslušný správní orgán oprávněný řešit spory z dohody. Tímto orgánem je ve vztahu k obci nebo k obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností krajský úřad, ve vztahu ke kraji Ministerstvo práce a sociálních věcí a ve vztahu k pověřené osobě orgán, který tuto osobu výkonem veřejné správy (tedy uzavíráním dohod o výkonu pěstounské péče) pověřil, tedy příslušný krajský úřad nebo Magistrát hlavního města Prahy.

Změny dohody resp. jejich potřeba může vyplynout ze situace v rodině osoby pečující/v evidenci, ze změn individuálních plánů ochrany dítěte svěřených dětí, zejména pak v důsledku přijetí dalších dětí. Změnit obsah dohody je možné stejným postupem jako uzavření dohody. Lze tak učinit pouze písemně

a byl-li nezbytný souhlas místně příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, tj. byla-li dohoda uzavřena s jiným subjektem než s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, pak je obdobně nezbytný jeho předchozí souhlas.

Dohoda o výkonu pěstounské péče zaniká ze zákona dnem, kdy skončí pěstounská péče (nejpozději tedy dnem zletlosti posledního svěřeného dítěte) nebo dnem vyřazení osoby v evidenci z evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu.

V případě, že je dohoda uzavřena od svěřením dítěte do předpěstounské péče, trvá i po rozhodnutí o svěřením tohoto dítěte do pěstounské péče.

Možnost výpovědi dohody je upravena v § 47c odst. 2 a 3 zákona o SPO. Osoba pečující/v evidenci mohou vypovědět dohodu kdykoliv a bez udání důvodu. Mohou pak uzavřít jinou dohodu nebo vyčkat vydání správního rozhodnutí ze strany místně příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Obecní úřad, obecní úřad obce s rozšířenou působností, krajský úřad nebo pověřená osoba mohou vypovědět dohodu o výkonu pěstounské péče jen:

- pro závažné nebo opakované porušování povinností, ke kterým se osoba pečující/v evidenci zavázala v dohodě o výkonu pěstounské péče,
- pro opakované maření sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče,
- pro odmítnutí přijetí dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu bez vážného důvodu na straně osoby v evidenci.

Do 30 dnů od vypovězení dohody musí být uzavřena dohoda nová (s jiným subjektem) nebo místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí musí upravit práva a povinnosti správním rozhodnutím. Výpovědní lhůta stávající dohody končí uzavřením dohody nové nebo dnem nabytí právní moci správního rozhodnutí nahrazujícího dohodu o výkonu pěstounské péče. Neměl by tudíž nastat okamžik, kdy by osoba pečující nebo osoba v evidenci byla bez dohody či správního rozhodnutí, tedy bez podpory, pomoci a dohledu.

7.3 Správní rozhodnutí nahrazující dohodu o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče nahrazuje rozhodnutí o výkonu práv a povinností založených v § 47a odst. 2 zákona o SPO, jak předpokládá § 161 odst. 1 správního řádu. Nedojde-li však k uzavření dohody v lhůtě 30 dnů předpokládané v § 47b odst. 2 zákona o SPO, zahájí příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností ke dni následujícímu po dni, kdy marně uplynula lhůta k jejímu uzavření, řízení o vydání uvedeného rozhodnutí. Dohodu o výkonu pěstounské péče, ať již s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí nebo s jiným subjektem uvedeným v § 47b odst. 4 zákona o SPO, lze uzavřít i po zahájení řízení o vydání rozhodnutí o výkonu práv a povinností založených v § 47a zákona o SPO; v takovém případě obecní úřad obce s rozšířenou působností řízení o vydání rozhodnutí zastaví.

Z povahy věci plyne, že v řízení o vydání rozhodnutí o výkonu práv a povinností založených v § 47a podle odst. 2 zákona o SPO je zapotřebí nařadit ústní jednání, proto se k základní lhůtě pro vydání rozhodnutí, stanovené v § 71 odst. 3 správního řádu, připočítává doba až 30 dnů. Nejzazší termín, v němž by práva a povinnosti založené v § 47a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí měla být upravena

rozhodnutím, tak činí 90 dnů ode dne, kdy nastala skutečnost, s níž zákon spojuje možnost uzavřít dohodu, resp. povinnost vydat rozhodnutí, nebyla-li dohoda uzavřena.

Proti správnímu rozhodnutí o úpravě práv a povinností podle § 47a odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí lze samozřejmě **podat odvolání**.

7.4 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče podle § 47d zákona o SPO má:

- obecní úřad obce s rozšířenou působností na základě vydání správního rozhodnutí o úpravě práv a povinností při výkonu pěstounské péče podle § 47b odst. 2 zákona SPO, nebo
- obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad, nebo pověřená osoba, které uzavřely s osobou pečující nebo osobou v evidenci dohodu o výkonu pěstounské péče podle § 47b zákona o SPO.

Výše státního příspěvku na výkon pěstounské péče činí:

- 48 000 Kč za kalendářní rok, pokud pravomocné správní rozhodnutí nebo dohoda o výkonu pěstounské péče trvaly po celý kalendářní rok,
- 4 000 Kč za každý kalendářní měsíc nebo jeho část v rámci kalendářního roku, v němž existovalo pravomocné správní rozhodnutí, nebo trvala dohoda o výkonu pěstounské péče.

Na výši státního příspěvku nemá vliv počet dětí, svěřených osobě pečující do pěstounské péče, poručnické péče nebo předpěstounské péče. Bez ohledu na počet svěřených dětí náleží za každou uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče nebo vydané správní rozhodnutí stejná částka státního příspěvku.

Nárok na státní příspěvek vzniká od kalendářního měsíce, ve kterém byla uzavřena dohoda o výkonu pěstounské péče nebo nabylo právní moci správní rozhodnutí o stanovení práv a povinností při výkonu pěstounské péče.

O přiznání státního příspěvku na výkon pěstounské péče rozhoduje místně příslušná krajská pobočka Úřadu práce podle sídla nebo trvalého pobytu žadatele, a to na základě písemné žádosti, která musí obsahovat:

- seznam všech osob pečujících a osob v evidenci, se kterými žadatel uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče nebo jejichž práva a povinnosti upravil pravomocným správním rozhodnutím, který obsahuje jméno, adresu místa pobytu na území ČR nebo adresu bydliště v cizině;
- kopie jednotlivých dohod o výkonu pěstounské péče nebo pravomocných správních rozhodnutí. Je-li třeba k uzavření dohody souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož správním obvodu má trvalý pobyt osoba pečující nebo osoba v evidenci, přikládá se v kopii i tento souhlas.

K podání žádosti o státní příspěvek je možné využít standardizovaný formulář žádosti, který je k dispozici na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí, nejedná se však o povinně předepsaný tiskopis žádosti.

Státní příspěvek na výkon pěstounské péče se vyplácí ve lhůtě 60 dnů od právní moci rozhodnutí o jeho přiznání. Nárok na státní příspěvek nebo nárok na zvýšení státního příspěvku lze přiznat zpětně, nejdéle za dobu 3 kalendářních měsíců od uzavření dohody o výkonu pěstounské péče nebo od právní moci správního 3 rozhodnutí, které dohodu nahrazuje. To znamená, že v uvedené tříměsíční lhůtě musí žadatel uplatnit žádost o přiznání státního příspěvku tak, aby mu mohl být přiznán již od počátku platnosti dohody nebo od právní moci správního rozhodnutí. Jestliže nárok na státní příspěvek trvá k 1. lednu následujícího roku, vyplácí se státní příspěvek dopředu na celý kalendářní rok do 15. února tohoto roku.

Příjemce státního příspěvku je povinen do 15 dnů oznamovat krajské pobočce Úřadu práce všechny změny, které jsou rozhodné pro posouzení nároku na státní příspěvek a určení jeho výše, zejména:

- ukončení dohody o výkonu pěstounské péče (např. v důsledku skončení pěstounské péče nebo poručnické péče u posledního svěřeného dítěte, výpovědi dohody, nahrazení dohody správním rozhodnutím, vyřazení osoby v evidenci z evidence krajského úřadu apod.),
- zrušení správního rozhodnutí o určení práv a povinností při výkonu pěstounské péče (např. v důsledku nahrazení správního rozhodnutí dohodou o výkonu pěstounské péče, skončení pěstounské nebo poručnické péče u posledního svěřeného dítěte, zrušení rozhodnutí v rámci přezkumného řízení apod.).

Příjemce státního příspěvku naopak nemusí krajské pobočce Úřadu práce automaticky oznamovat změny v počtu dětí svěřených do péče osoby pečující, neboť jak je uvedeno výše, tato skutečnost není rozhodná pro vznik nároku na státní příspěvek a určení jeho výše.

V případě ukončení dohody o výkonu pěstounské péče nebo zrušení správního rozhodnutí v průběhu kalendářního roku, na který byl státní příspěvek již dopředu vyplacen, nevzniká příjemci státního příspěvku povinnost vrátit krajské pobočce Úřadu práce poměrnou část státního příspěvku za předpokladu, že dohoda nebo správní rozhodnutí trvaly v daném kalendářním roce alespoň 6 měsíců. Jestliže naopak dohoda nebo správní rozhodnutí trvaly méně než 6 měsíců, vrací se krajské pobočce Úřadu práce poměrná část státního příspěvku za měsíce, které následují po měsíci, v němž došlo k ukončení dohody nebo zrušení správního rozhodnutí. Splnění podmínky doby trvání dohody o výkonu pěstounské péče nebo správního rozhodnutí alespoň po dobu 6 měsíců v daném kalendářním roce se posuzuje v souladu s pravidly počítání času v § 40 správního řádu.

Státní příspěvek na výkon pěstounské péče lze použít na zajištění pomoci osobám pečujícím, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem v rozsahu práv a povinností osoby pečující nebo osoby v evidenci podle § 47a odst. 2 zákona o SPO. Z prostředků státního příspěvku mohou být hrazeny věcné výdaje s poskytováním pomoci a zajišťováním služeb pro osoby pečující a osoby v evidenci, vyplývající z práv a povinností těchto osob, které jsou konkretizovány v dohodě o výkonu pěstounské péče nebo ve správním rozhodnutí. Mělo by se jednat především o služby, které daná rodina nebo dítě potřebuje právě proto, že se jedná o dítě v náhradní péči. Je třeba zajišťovat především takové služby, které pomohou zkvalitnit pěstounskou péči a budou předcházet jejímu selhávání. Státní příspěvek není doplňkem k příspěvku na úhradu potřeb dítěte nebo k odměně pěstouna z dávek pěstounské péče. Příjemce státního příspěvku je povinen napláňovat si jeho využití tak, aby byly nejprve uhrazeny náklady

nejpotřebnějších služeb pro osoby pečující, osoby v evidenci nebo svěřené děti. V případě, že úhradou potřebného rozsahu uvedených služeb nebude státní příspěvek zcela vyčerpán, je možné z jeho zbytku hradit další související náklady, případně další služby. Dále je možné ze státního příspěvku uhradit náklady na zaměstnance, kteří budou dohody sjednávat, zajišťovat poradenství jak osobám pečujícím a osobám v evidenci, tak svěřeným dětem, poskytovat nebo zprostředkovávat další služby a sledovat výkon pěstounské péče. Standardy kvality sociálně-právní ochrany při poskytování sociálně-právní ochrany orgány SPOD stanoví, že v případě, že zaměstnanec orgánu SPOD pracuje s osobami pečujícími nebo osobami v evidenci, pracuje maximálně s 40 rodinami. Toto kritérium je třeba zohlednit při stanovení, jak vysoké mzdové náklady lze hradit ze státního příspěvku.

8 SLEDOVÁNÍ DODRŽOVÁNÍ PRÁV DĚTÍ V ÚSTAVNÍ A OCHRANNÉ VÝCHOVĚ

8.1 Povinnosti a oprávnění orgánů sociálně-právní ochrany dětí při sledování výkonu ústavní výchovy, ochranné výchovy a ochranného léčení ústavního

Zákon o SPO zakotvuje v § 29 odst. 1 povinnost obecních úřadů obcí s rozšířenou působností dohlížet na dodržování práv všech dětí nacházejících se v ústavní péči, a to bez ohledu na to, o jaký druh ústavu se jedná, kdo je zřizovatelem ústavu nebo jeho provozovatelem.

Za tím účelem je zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností uložena povinnost pravidelně, nejméně jednou za 3 měsíce, navštěvovat:

- děti, jimž byla nařízena ústavní výchova, uložena ochranná výchova nebo ochranné léčení ústavní,
- rodiče dětí, jimž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, a
- rovněž děti, které byly svými rodiči opuštěny (ponechány matkou ve zdravotnickém zařízení – viz § 10a odst. 1 zákona o SPO).

Dohled obecního úřadu obce s rozšířenou působností se zaměřuje na:

- a) **dodržování práv dítěte,**
- b) **sledování rozvoje duševních a tělesných schopností dítěte,**
- c) **trvání důvodů pro pobyt dítěte v ústavu,** včetně zjišťování důvodů pro prodloužení ústavní (nebo ochranné) výchovy do 19 let věku,
- d) **vývoj vztahů mezi dítětem a jeho rodiči,** případně jinými fyzickými osobami, do jejichž péče by mohl být přemístěn,
- e) **zjišťování, zda jsou rozvíjeny vztahy mezi sourozenci,** jedná-li se o děti v ústavní péči, zejména, zda nedochází k nedůvodnému oddělení sourozenců zejména jejich umístěním v odlišných ústavních zařízeních nebo v odlišných skupinách v rámci jednoho zařízení.

Dohled se vztahuje jak na výkon ústavní výchovy dítěte podle § 971 a násl. o.z., tak na výkon ochranné výchovy a ochranného léčení ústavního podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, ale i na další opatření, na jejichž základě je dítě umístěno k pobytu v ústavním zařízení (zejména předběžné opatření soudu podle § 452 a násl. z.ř.s., výchovné opatření soudu podle § 13a zákona o SPO).

Zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je oprávněn hovořit s dítětem v ústavním zařízení bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení, a má právo nahlížet do dokumentace, kterou ústavní zařízení o dítěti vede (§ 29 odst. 3 zákona o SPO).

Zjistí-li zaměstnanec orgánu SPOD, že ústavní zařízení porušilo povinnosti vyplývající z tohoto zákona nebo z jiných předpisů upravujících povinnosti zařízení a práva dítěte, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, zřizovateli ústavního zařízení a rovněž soudu, který nařídil ústavní výchovu, uložil ochrannou výchovu nebo ochranné léčení ústavní; tím není dotčena oznamovací povinnost orgánu SPO vůči orgánům policie nebo státnímu zastupitelství

ve věci podezření na spáchání trestného činu proti dítěti (§ 8 odst. 1 trestního řádu, § 51 odst. 5 písm. b) zákona o SPO). Příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností na základě tohoto oznámení sleduje, zda došlo k odstranění zjištěných nedostatků, a působí k přijetí potřebných opatření vedoucích k nápravě.

Obdobně jako zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností mohou navštěvovat ústavní zařízení za účelem sledování dodržování práv dětí také zaměstnanci krajského úřadu a MPSV. Všichni tito zaměstnanci se musí pro účely výkonu návštěvy a oprávnění s ní spojených prokázat služebním průkazem zaměstnance orgánu SPOD.

8.2 Povinnosti ústavních zařízení při spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí

Ústavní zařízení podléhající dohledu ze strany orgánů SPOD mají v rámci spolupráce s těmito orgány a jejich zaměstnanci podle § 29 odst. 6 zákona o SPO povinnost:

- a) zajistit zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností přístup do ústavního zařízení a poskytnout mu potřebné listiny, doklady nebo zprávy vztahující se k dítěti a jeho rodičům, pokud je ústavní zařízení má k dispozici,
- b) umožnit styk zaměstnance obecního úřadu obce s rozšířenou působností s dítětem v ústavním zařízení bez přítomnosti dalších osob,
- c) oznamovat neprodleně obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností děti, které přicházejí v úvahu jako vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče,
- d) odeslat neprodleně písemné podání dítěte adresované soudu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, jinému státnímu orgánu nebo pověřené osobě bez kontroly jeho obsahu,
- e) vyžádat si písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností k pobytu dítěte mimo ústavní zařízení u rodičů nebo u jiných fyzických osob za podmínek stanových v § 30 zákona o SPO,
- f) informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností o nadcházejícím propuštění dítěte z ústavního zařízení,
- g) informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností a soud, který dítěti nařídil ústavní výchovu nebo uložil ochrannou výchovu, o útěku dítěte z ústavního zařízení a o přemístění dítěte do jiného ústavního zařízení.

Případné porušení výše vyjmenovaných zákonných povinností zakládá osobě provozující ústavní zařízení odpovědnost za spáchání přestupku podle § 59a zákona o SPO, za který mu může být uložen správní trest ve formě napomenutí nebo pokuty až do výše 50 000 Kč.

8.3 Podmínky nařízení ústavní výchovy dítěte podle občanského zákoníku

Nařídí ústavní výchovu dítěte je možné podle § 971 odst. 1 o.z. za předpokladu, že:

1. výchova dítěte a jeho vývoj, tělesný, rozumový či duševní stav jsou vážně ohroženy nebo narušeny,
2. dříve učiněná opatření nevedla k nápravě tohoto stavu,

3. péči o dítě nemohou z vážných důvodů zabezpečit rodiče,
4. péči o dítě nelze zajistit svěřením dítěte do péče fyzické osoby, neboť svěřením dítěte do náhradní rodinné péče má vždy přednost před výchovou institucionální.

Jinými opatřeními orgánu SPOD nebo soudu, která mohou předcházet nařízení ústavní výchovy, jsou zejména poskytnutí poradenské pomoci, stanovení opatření v rámci individuálního plánu ochrany dítěte, uložení povinnosti využít odbornou poradenskou pomoc podle § 12 odst. 1, uložení výchovných opatření podle § 13 odst. 1 nebo nařízení výchovného opatření podle § 13a odst. 1.

Na umístění dítěte do ústavní výchovy je třeba nahlížet tak, že stát tím opatřením plní povinnost zabezpečit náhradní péči dítěti, které je dočasně nebo trvale zbaveno svého rodinného prostředí nebo které ve vlastním zájmu nemůže být v tomto prostředí ponecháno, a to v souladu s čl. 20 Úmluvy o právech dítěte. Přitom tato náhradní péče má být primárně zajištěna ve formě pěstounské péče nebo osvojení a pouze v nutných případech umístěním dítěte do vhodného zařízení péče o děti. To znamená, že důvody pro nařízení ústavní výchovy jsou zcela shodné jako důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče nebo osvojení, tj. že o dítě nemůže dočasně, dlouhodobě nebo dokonce trvale osobně pečovat ani jeden z rodičů nebo poručník. Rozdíl mezi množinou dětí v ústavní výchově a dětmi v náhradní rodinné péči spočívá pouze v tom, že pro děti v ústavní výchově se zatím nepodařilo najít vhodné rodinné prostředí, ve kterém by mohly žít, avšak náhradní rodina se pro ně musí nadále intenzivně hledat.

Zcela nepřijatelné je pojmout ústavní výchovu jako způsob potrestání dítěte a jeho izolace od společnosti a od rodičů, a to ani při rozhodování soudu, ani v rámci zacházení s dítětem v ústavním zařízení. Jak judikoval již v roce 1997 Ústavní soud ČR v nálezu, kterým byl v trestním zákoně zrušen trestní postih za maření ústavní výchovy, ústavní výchova není detenční opatření sloužící k omezení svobody dítěte, ale jde o rodinněprávní opatření k zajištění péče o dítě v situaci, kdy výchovu dítěte nelze zajistit individuální péčí rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte (viz nález Pl. ÚS 31/96). Dochází-li proto k nařízení ústavní výchovy dítěte např. z důvodu závažného zanedbávání povinné školní docházky dítěte, ačkoliv jsou tu rodiče nebo jiné osoby, v jejichž péči může dítě vyrůstat, jde o porušení principu proporcionality a legality, neboť ústavní výchova v takovém případě nesleduje legitimní cíl stanovený zákonem a Úmluvou o právech dítěte (zabezpečení náhradní péči pro dítě zbavené svého rodinného prostředí).

Ústavní výchovu nelze využívat ani k účelům, kterým slouží instituty trestního práva (v případě dětí páčajících trestnou činnost nebo činnost jinak trestnou), správního práva (u dětí páčajících přestupky) a zdravotnického práva (dětí vyžadující poskytnutí zdravotních služeb). Reakcí na protiprávní činnost dětí nesmí být nařízení ústavní výchovy dítěte, ale uložení výchovných, ochranných nebo trestních opatření v režimu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, případně správních trestů a ochranných opatření v režimu zákona o odpovědnosti za přestupky. Vyžaduje-li zdravotní stav dítěte poskytnutí zdravotních služeb, nelze nařízením předběžného opatření soudu nebo nařízením ústavní výchovy nahrazovat a obcházet zákonnou úpravu podmínek pro poskytování zdravotních služeb dítěti a pro jeho hospitalizaci bez souhlasu pacienta a jeho zákonného zástupce.

V souvislosti s výkonem návrhových oprávnění orgánu SPOD v oblasti ústavní výchovy je žádoucí zdůraznit, že je zcela nepřijatelné navrhnout nařízení ústavní výchovy u dítěte nezletilého rodiče

s nařízenou ústavní výchovou, který má zájem o své dítě osobně pečovat v zařízení pro výkon ústavní výchovy. Podle § 12, § 13 a § 14 zákona č. 109/2002 Sb. se do dětského domova, dětského domova se školou, jakož i do výchovného ústavu umísťují rovněž nezletilé matky se svými dětmi. Skutečnost, že nezletilá matka nebo nezletilý otec jsou umístěni v ústavní výchově, nemůže být sama o sobě důvodem pro nařízení ústavní výchovy u dítěte těchto nezletilých rodičů. Nezletilý rodič, který není plně svéprávný, je zákona povinen a oprávněn vykonávat péči o své dítě (viz § 868 odst. 1 o.z.), a to i když se nezletilý rodič nachází v ústavní výchově, přičemž příslušné školské zařízení je povinno nezletilému rodiči péči o jeho dítě umožnit a vytvořit mu k tomu podmínky. Narodí-li se dítě nezletilé matce nebo otci během jejich pobytu v ústavní výchově, lze uvažovat o nařízení ústavní výchovy u novorozeného dítěte jedině za předpokladu, že ani jeden z rodičů nechce nebo není způsobilý o dítě osobně pečovat, dítě nelze svěřit do náhradní péče někoho z příbuzných nebo jiného vhodného člověka a soud zároveň rozhodne o pozastavení výkonu povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče.

V souladu s § 972 odst. 1 o.z. může soud nařídit ústavní výchovu dítěte nejdéle na dobu 3 let nebo na dobu kratší, určenou v řádech let (2 roky, 1 rok) nebo v řádech měsíců (např. na dobu 9 měsíců apod.). Ústavní výchovu lze rozhodnutím soudu opakovaně prodloužit, nejdéle však na dobu 3 let (§ 972 odst. 1 o.z.). Z důležitých důvodů lze rozhodnout rovněž o prodloužení doby trvání ústavní výchovy dítěte až do 19 let věku, což připouští § 974 o.z.

Občanský zákoník v úpravě nařizování ústavní výchovy v § 971 odst. 4 stanoví, že soud v rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, zároveň označí také zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Přitom přihlédně k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu SPOD. Soud dbá na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých. To platí i tehdy, rozhoduje-li soud o přemístění dítěte do jiného zařízení pro výkon ústavní výchovy.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může označit konkrétní zařízení pro výkon ústavní výchovy, do kterého by mělo být dítě umístěno, již v návrhu soudu na nařízení ústavní výchovy dítěte podle § 14 odst. 1 písm. c) zákona o SPO, anebo v rámci návrhu na přemístění dítěte s nařízenou ústavní výchovou do jiného zařízení pro výkon ústavní výchovy podle § 14 odst. 1 písm. h) zákona o SPO. V ostatních případech podává obecní úřad obce s rozšířenou působností vyjádření soudu ohledně určení vhodného zařízení pro výkon ústavní výchovy až v průběhu řízení soudu ve věci nařízení ústavní výchovy dítěte nebo ve věci přemístění dítěte do jiného zařízení. Není rovněž vyloučeno, aby vyjádření orgánu SPOD ohledně určení vhodného zařízení pro výkon ústavní výchovy bylo během soudního řízení podle potřeby změněno nebo aktualizováno. Návrh nebo vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností nejsou pro soud nijak závazné a soud se může od tohoto návrhu nebo vyjádření při určení ústavního zařízení odchýlit, nicméně ve smyslu § 971 odst. 4 o.z. se jedná o povinný podklad pro rozhodnutí soudu, který soud musí zohlednit a zabývat se jím v odůvodnění rozsudku. Pro potřeby zpracování vyjádření pro soud a určení konkrétního zařízení pro výkon ústavní výchovy může obecní úřad obce s rozšířenou působností požádat o spolupráci příslušný diagnostický ústav Zákon č. 109/2002 Sb. ukládá diagnostickému ústavu povinnost spolupracovat s orgánem SPOD při přípravě vyjádření pro soud ohledně určení zařízení pro výkon ústavní výchovy, do kterého má být dítě s nařízenou ústavní výchovou umístěno [viz § 5 odst. 2 písm. e) zák. č. 109/2002 Sb.].

Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče. Ústavní výchova zaniká rozhodnutím soudu o osvojení. Bylo-li rozhodnuto o svěřením dítěte do péče budoucího osvojitel, ústavní výchova se po dobu této péče přerušuje.

V průběhu trvání ústavní výchovy je soud podle § 973 o.z. povinen nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči a za účelem tohoto přezkumu zejména:

- a) vyžádat zprávu od příslušného orgánu SPOD,
- b) opatřit si vyjádření názoru dítěte, je-li dítě schopno si jej vytvořit a sdělit poté, co jej soud, s ohledem na jeho věk a rozumovou vyspělost, řádně poučí, a
- c) vyzvat rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.

8.4 Úprava zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči: soustava školských zařízení, práva a povinnosti dětí a rodičů, práva a povinnosti ředitele ústavního zařízení

Určení zařízení, ve kterých může být vykonávána ústavní výchova dítěte, nevyplývá z občanského zákoníku, ale z jiných zákonů. Zařízeními pro výkon ústavní výchovy jsou:

1. **školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy**, upravená v zákoně č. 109/2002 Sb., z nich konkrétně:
 - a) diagnostický ústav, určený pro děti s nařízeným předběžným opatřením a nařízenou ústavní výchovou (§ 5 odst. 1 zákona č. 109/2002 Sb.);
 - b) dětský domov, určený dětem s nařízenou ústavní výchovou, které nemají „závažné poruchy chování“; podle § 7 odst. 1 prováděcí vyhlášky č. 438/2006 Sb. dále platí, že děti se zdravotním postižením se umísťují zejména do dětských domovů, nemělo by tak docházet k odmítání dětí se zdravotním znevýhodněním a jejich nucenému umístování do domovů pro osoby se zdravotním postižením, ledaže by tu byly dány skutečně zvláště závažné okolnosti (§ 12 odst. 2 zákona č. 109/2002 Sb.);
 - c) dětský domov se školou, určený dětem s nařízenou ústavní výchovou, mají-li „závažné poruchy chování“, nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči, a též dětem, jsou-li nezletilými matkami (spolu s jejich dětmi), mají-li buď „závažné poruchy chování“, nebo také vyžadují výchovně léčebnou péči (§ 13 zákona č. 109/2002 Sb.);
 - d) výchovný ústav pro děti starší 15 let „se závažnými poruchami chování“, u nichž byla nařízena ústavní výchova (§ 14 zákona č. 109/2002 Sb.).
2. **domovy pro osoby se zdravotním postižením** (dříve ústavy sociální péče), určené osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu zdravotního postižení, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby [§ 48 odst. 4 ve spojení s § 88 písm. j) zákona o sociálních službách];

3. **dětské domovy pro děti do tří let věku** (dříve též kojenecké ústavy), určené dětem zpravidla do 3 let věku, jejichž zdravotní stav vyžaduje poskytování lůžkové zdravotní péče a které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí, zejména dětem týraným, zanedbávaným, zneužívaným nebo dětem zdravotně postiženým (§ 43 a § 44 zákona o zdravotních službách).

Práv a povinností dětí s nařízenou ústavní výchovou jsou v podrobnostech zakotvena v § 20 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo:

- na zajištění plného přímého zaopatření,
- na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností,
- na respektování lidské důstojnosti,
- na společné umístění se svými sourozenci, nebrání-li tomu závažné okolnosti ve vývoji a vztazích sourozenců,
- na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání v souladu s jeho schopnostmi, nadáním a potřebami,
- na svobodu náboženství, při respektování práv a povinností osob odpovědných za výchovu usměrňovat dítě v míře odpovídající jeho rozumovým schopnostem,
- být seznámeno se svými právy a povinnostmi, radit se se svým obhájcem nebo opatrovníkem bez přítomnosti třetích osob, a za tímto účelem přijímat a odesílat korespondenci bez kontroly jejího obsahu.
- účastnit se činností a aktivit zařízení organizovaných v rámci výchovného programu s výjimkou zákazu či omezení v rámci opatření ve výchově, stanovených tímto zákonem,
- obracet se se žádostmi, stížnostmi a návrhy na ředitele a pedagogické pracovníky zařízení a požadovat, aby podání adresovaná příslušným státním orgánům, orgánům územní samosprávy a právníkům a fyzickým osobám, jsou-li pověřeny výkonem sociálně-právní ochrany dětí, byla ze zařízení odeslána v následující pracovní den po jejich odevzdání pracovníkům zařízení, a to bez kontroly jejich obsahu; tyto žádosti, stížnosti, návrhy a podání je zařízení povinno evidovat,
- vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají; názorům dítěte musí být věnována patřičná pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti,
- požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor s pověřeným zaměstnancem orgánu SPOD, zaměstnancem České školní inspekce, ministerstva nebo orgánu kraje, a to bez přítomnosti dalších osob,
- být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se vyjadřovat,
- na informace o stavu svých úspor či pohledávek,
- na udržování kontaktu s osobami odpovědnými za výchovu a dalšími blízkými osobami za podmínek stanovených tímto zákonem, a to formou korespondence, telefonických hovorů a osobních návštěv,
- přijímat v zařízení s vědomím pedagogického pracovníka i návštěvy osob, které nejsou osobami odpovědnými za výchovu dítěte nebo osobami blízkými (pedagogický pracovník návštěvu

nepřipustí, pokud byly dítěti zakázány nebo omezeny návštěvy v rámci opatření ve výchově nebo pokud návštěva ohrožuje zdraví nebo bezpečnost),

- opustit samostatně se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud se jedná o dítě starší 7 let věku, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení v rámci opatření ve výchově stanovených tímto zákonem,
- na podporu a pomoc po ukončení pobytu v zařízení v souladu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti.

Dítě s nařízenou ústavní výchovou má povinnost:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání s osobami, s nimiž přichází do styku, v prostorách zařízení a v osobních věcech udržovat pořádek a čistotu a i jinak zachovávat ustanovení vnitřního řádu zařízení,
- dodržovat předpisy a pokyny k ochraně bezpečnosti a zdraví, s nimiž bylo řádně seznámeno,
- poskytnout na výzvu ředitele doklady o svých příjmech,
- předat do úschovy na výzvu ředitele předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost; doba úschovy těchto předmětů nesmí přesáhnout dobu pobytu dítěte v zařízení a při jeho ukončení musí být tyto předměty dítěti nebo osobě odpovědné za výchovu vydány,
- podrobit se na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. Je-li pro vyšetření třeba odebrat krev, je dítě povinno strpět, aby mu lékař nebo odborný zdravotnický pracovník odebral krev, pokud to není spojeno s nebezpečím pro jeho zdraví.

Zákonní zástupci dítěte mají v souladu s § 26 zákona č. 109/2002 Sb. právo:

- a) na informace o dítěti, a to na základě své žádosti,
- b) vyjadřovat se k návrhu opatření zásadní důležitosti ve vztahu k dítěti, nehrozí-li nebezpečí z prodlení a na informace o provedeném opatření,
- c) na udržování kontaktu s dítětem, nebrání-li tomu závažné okolnosti ohrožující dítě,
- d) na poradenskou pomoc zařízení ve věcech výchovné péče o dítě,
- e) písemně požádat ředitele zařízení o povolení pobytu dítěte mimo zařízení.

Zákonní zástupci dětí umístěných v ústavní výchově na základě rozhodnutí mají zejména povinnost:

- a) při předání dítěte do určeného zařízení předat potřebnou dokumentaci,
- b) zajistit doprovod dítěte mladšího 15 let v případech jeho cesty mimo zařízení za účelem pobytu u rodičů, popřípadě požádat písemně v této věci o jiný postup,
- c) seznámit se s vnitřním řádem zařízení a dodržovat jeho ustanovení,
- d) oznámit bezodkladně zařízení podstatné okolnosti pobytu dítěte u nich, týkající se zejména jeho zdraví a výchovy,
- e) hradit náklady na zdravotní služby, léčiva a zdravotnické prostředky poskytnuté dítěti, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud byly poskytovány na jejich žádost.

Práva podle bodu 1 písm. c), d) a e) a povinnosti podle bodu 2 písm. a), b), c) a d) se vztahují i na jiné osoby odpovědné za výchovu. Práva podle bodu 1 písm. a), c), d) a e) a povinnosti podle bodu 2 písm. b), c) a d) se vztahují i na nezletilého rodiče, který nenabyl plné svéprávnosti, ledaže soud rozhodl o tom, že se tomuto rodiči pozastavuje výkon povinnosti a práva péče o dítě až do doby, kdy rodič nabude plnou svéprávnost. Práva podle bodu 1 písm. a), c), d) a e) a povinnosti podle bodu 2 písm. b), c) a d) se vztahují i na rodiče, který byl omezen ve svéprávnosti, jestliže soud rozhodl o tom, že se tomuto rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon povinnosti a práva péče o dítě. Práva podle bodu 1 písm. a), c), d) a povinnosti podle bodu 2 písm. c) se vztahují i na rodiče, který byl omezen ve svéprávnosti, jestliže soud rozhodl o tom, že se tomuto rodiči vzhledem k jeho osobě zachovává výkon práva osobního styku s dítětem.

9 VÝKON SOCIÁLNÍ KURATELY PRO DĚTI A MLÁDEŽ

9.1 Zaměření sociální kurately pro děti a mládež

Péče o děti uvedené zejména v § 6 písm. c) a d) zákona o SPO je obecním úřadem obce s rozšířenou působností zabezpečována prostřednictvím sociální kurately pro děti a mládež (dále jen „sociální kuratela“). Jedná se o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin nebo, jde-li o děti mladší než patnáct let, spáchaly čin jinak trestný, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití, jakož i děti, které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.

Sociální kuratela spočívá v provádění opatření směřujících k odstranění, zmírnění nebo zamezení prohlubování anebo opakování poruch psychického, fyzického a sociálního vývoje dítěte. Sociální kuratelu vykonává kurátor pro děti a mládež, který je zaměstnancem obecního úřadu obce s rozšířenou působností a který se při výkonu sociální kurately a s ní spojených práv a povinností prokazuje služebním průkazem zaměstnance orgánu SPOD.

Obecní úřady I. stupně v rámci sociální kurately:

- a) zaměřují pozornost na využívání volného času těchto dětí,
- b) zaměřuje pozornost na děti vyhledávající styky s fyzickými osobami nebo skupinami těchto osob požívajícími alkoholické nápoje nebo návykové látky nebo páchajícími trestnou činností,
- c) sledují u dětí projevy nesnášenlivosti a násilí,
- d) věnují pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní,
- e) zabraňují pronikání nepříznivých sociálních a výchovných vlivů mezi ostatní skupiny dětí,
- f) nabízí dětem programy pro využití volného času se zřetelem k zájmům dětí a jejich možnostem,
- g) spolupracují se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností při péči o děti pod sociální kuratelou:

- a) působí proti opakovaným poruchám v chování a jednání dětí se zvláštní pozorností věnovanou pachatelům trestné činnosti,
- b) upozorňují krajské úřady na potřebu napomáhat dětem, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání, zejména jde-li o děti propuštěné z ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody,
- c) spolupracují s krajskými pobočkami Úřadu práce při zprostředkování vhodného zaměstnání pro tyto děti,
- d) usměrňují péči o tyto děti podle programů péče o problémové skupiny dětí zpracovaných státními orgány, obcemi, pověřenými osobami a dalšími právníckými a fyzickými osobami,
- e) pomáhají dětem překonat problémy, které mohou vést k negativním projevům v jejich chování.

Kurátoři pro děti a mládež a zaměstnanci obce zařazení do obecního úřadu jsou při výkonu sociální kurately v osobním styku s dítětem, jeho rodiči nebo osobami odpovědnými za jeho výchovu, volí prostředky působení na děti tak, aby účinně působily na děti podle druhu a povahy problému v chování

dítěte a jeho sociálního postavení, a řeší problémy dítěte zejména v prostředí, kde se dítě zpravidla zdržuje.

Sociální kuratela se zaměřuje zejména na:

- analyzování situace v oblasti sociálně patologických jevů u dětí a mládeže a navrhování preventivních opatření,
- účast obecního úřadu obce s rozšířenou působností na přestupkovém řízení vedeném proti mladistvému, trestním řízení vedeném proti mladistvému a řízení o činech jinak trestných u dětí mladších 15 let,
- návštěvy kurátora pro děti a mládež u dětí s nařízenou ústavní výchovou z důvodu závažných výchovných problémů, dětí s uloženou ochrannou výchovou, dětí vzatých do vazby a ve výkonu trestního opatření odnětí svobody a rovněž rodičů těchto dětí,
- spolupráci s příslušným střediskem Probační a mediační služby, a to zejména při zjišťování poměrů mladistvého pro účely trestního řízení a u dětí mladších 15 let pro účely řízení o činech jinak trestných, a při výkonu opatření uložených dítěti či mladistvému v rámci soudnictví ve věcech mládeže,
- pomoc dětem a mladistvým po propuštění z ochranné nebo ústavní výchovy a po propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody s cílem působit k obnovení jejich narušených sociálních vztahů, jejich začlenění do rodinného a sociálního prostředí a k zamezení opakování protiprávní činnosti,
- zajištění návazné péče i po dosažení zletilosti klientů kurátora pro děti a mládež, zejména dojde-li k prodloužení ústavní nebo ochranné výchovy; při zajištění návazné péče je kurátor pro děti a mládež povinen spolupracovat zejména s obcemi v samostatné i přenesené působnosti, s krajskou pobočkou Úřadu práce, s poskytovateli sociálních služeb a zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

9.2 Role obecního úřadu obce s rozšířenou působností v systému soudnictví ve věcech mládeže

Orgány SPOD hrají důležitou roli v systému soudnictví ve věcech mládeže, které je upraveno zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „z.s.m.“) a podpůrně se řídí též obecnou úpravou trestního zákoníku a trestního řádu. V z.s.m. jsou stanoveny odchylky v úpravě trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů, kteří spáchali trestný čin (provinění) v době od 15 do 18 roku věku, jsou zde zakotveny druhy výchovných, ochranných a trestních opatření, která lze mladistvým pachatelům provinění za jejich trestnou činnost uložit, a dále jsou zde upraveny rovněž zvláštnosti trestního řízení vedeného proti mladistvým pachatelům provinění. Vedle trestního řízení proti mladistvým pachatelům, provinění a opatření ukládaných těmto pachatelům zahrnuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže rovněž úpravu opatření, která lze uložit trestně neodpovědným dětem mladším 15 let, které se dopustily činu jinak trestného. O uložení opatření trestně neodpovědným dětem mladším 15 let však soudy pro mládež nerozhodují v trestním řízení, ale v rámci občanského soudního řízení, na které vedle speciální úpravy zákona o soudnictví ve věcech mládeže podpůrně dopadá obecná úprava občanského soudního řádu.

Významná role orgánů SPOD při výkonu soudnictví ve věcech mládeže vychází ze skutečnosti, že jedním z hlavních principů z.s.m. je **princip výchovného a preventivního působení řízení a ukládaných opatření** vůči mladistvým a dále **princip individualizace a přiměřenosti ukládaných opatření** s ohledem na osobnost mladistvého, jeho věk, rodinné poměry a rozumovou vyspělost. Zásada výchovného působení řízení proti mladistvým a použitých opatření (tzv. zásada restorativní justice) vyjadřuje, že účelem řízení a všech přijatých opatření je především obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění mladistvého pachatele provinění do jeho rodinného a sociálního prostředí, působení k předcházení a zamezování dalšího páchaní protiprávních činů a působení k tomu, aby mladistvý podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem (viz § 3 odst. 1, § 9 odst. 1, § 41 odst. 1, § 93 odst. 5 z. s. m.). Princip individualizace a přiměřenosti úkonů v řízení a použitých opatření proti mladistvým pachatelům provinění pak znamená, že veškeré úkony v řízení a ukládaná opatření musí být přiměřená věku, rozumové a mravní vyspělosti a zdravotnímu stavu mladistvého, jakož i jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům. Ukládaná opatření musí být přiměřená stupni závažnosti a povaze provinění spáchaného mladistvým (viz § 3 odst. 3, 4, § 9 odst. 1, § 41 odst. 1 z. s. m.).

V souladu s uvedenými základními principy soudnictví nad mládeží upravuje z.s.m. mládeže diferencovanou a hierarchickou soustavu opatření, která je mladistvému v případě, že spáchal provinění nebo čin jinak trestný, možno uložit, a to počínaje **opatřeními výchovnými** (dohled, dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou; § 15 odst. 2 z. s. m. a souv.), která ovšem přes svůj stejný název nejsou výchovnými opatřeními ani „jinou formou péče o dítě“ ve smyslu rodinného práva, přes **opatření ochranná** (ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku a ochranná výchova; § 21 z. s. m. a souv.) až k **opatřením trestním** (jejichž katalog v § 24 a podmínky jejich uložení podle souvisejících ustanovení jsou oproti druhům trestů dle trestního zákoníku částečně modifikovány). **Všechna uvedená opatření jsou trestními sankcemi** (§ 3 odst. 1 z. s. m.; § 36 tr. zákoníku). Přitom výchovná, jakož i ochranná opatření je možno uložit též samostatně, a to i v případě, že je konstatována trestní neodpovědnost mladistvého (§ 5 odst. 2 z. s. m.).

Vzhledem k tomu, že v soudnictví ve věcech mládeže je kladen důraz na co nejpečlivější zjištění osobnosti mladistvého, jeho osobních a rodinných poměrů a dosavadního způsobu života, musí příslušné orgány činné v trestním řízení (orgány policie, státní zástupci, soudy pro mládež) za tím účelem úzce spolupracovat rovněž s rodiči dítěte nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, orgánem SPOD, Probační a mediační službou, školou a nestátními organizacemi, které realizují probační programy (viz § 40 z. s. m.). Orgánem SPOD, který je příslušný k plnění úkolů vyplývajících z úpravy z.s.m., je obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu dítěte, jak vyplývá z § 33 odst. 1 ve spojení s § 61 odst. 1 zákona o SPO.

Tento orgán má v soudnictví ve věcech mládeže podle úpravy z.s.m. zejména následující práva a povinnosti:

- Musí být bezodkladně vyzooměn o zadržení, zatčení nebo vzetí do vazby mladistvého a o zahájení trestního stíhání proti mladistvému (§ 46 odst. 2, § 60 z. s. m.).

- Poskytuje orgánům činným v trestním řízení součinnost při přezkoumání trvání důvodů vazby mladistvého a při posuzování, zda důvody vazby trvají nebo zda se nezměnily, a také zda nelze další výkon vazby mladistvého nahradit jiným opatřením, např. stanovením dohledu nebo svěřením mladistvého do péče důvěryhodné osoby (§ 48 z. s. m.).
- Je orgány činnými v trestním řízení povinně dožádán o zjištění poměrů mladistvého. Vedle orgánu SPOD může být zjištění poměrů mladistvého uloženo rovněž Probační a mediační službě. Obecní úřad obce s rozšířenou působností vypracovává pro potřeby orgánů činných v trestním řízení **písemnou zprávu o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého**. Tato zpráva musí popisovat věk mladistvého, stupeň jeho zralosti, dále jeho postoj k provinění a jeho ochotu zajistit nápravu způsobených škod nebo odčinění dalších následků, rodinné poměry mladistvého, včetně vztahu mladistvého k jeho rodičům, stupeň vlivu rodičů na mladistvého a vztah mezi mladistvým, jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím, záznamy o školní docházce, jeho chování a prospěchu ve škole, a je-li zaměstnán, i skutečnosti významné pro posouzení jeho chování v zaměstnání. Zpráva případně obsahuje také přehled předchozích provinění mladistvého a opatření vůči němu použitých, jakož i popis jejich výkonu, včetně způsobu chování mladistvého (viz § 55, § 56 z. s. m.). Obecní úřad obce s rozšířenou působností může ve své zprávě na základě zhodnocení osobnosti, chování a poměrů mladistvého navrhnout rovněž opatření, která by podle jeho stanoviska bylo vhodné mladistvému za jeho provinění uložit tak, aby tato opatření byla přiměřená a působila výchovně.
- Musí být vyzooměn o konání hlavního líčení nebo veřejného zasedání v trestním řízení proti mladistvému obžalovanému (§ 64 odst. 2 z. s. m.). Pověřený zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností má právo účastnit se u soudu hlavního líčení nebo veřejného zasedání, ačkoliv jinak je jednání soudu neveřejné a ze zákona probíhá s vyloučením veřejnosti. Vedle zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí se mohou jednání u soudu účastnit pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, obhájce, zákonní zástupci, opatrovník a příbuzní mladistvého v přímém pokolení, jeho sourozenci, manžel nebo druh, poškozený, jeho zmocněnec a důvěrník, zúčastněná osoba a její zmocněnec, zákonní zástupci a opatrovníci poškozeného a zúčastněné osoby, svědci, znalci, tlumočníci, úředníci Probační a mediační služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení, ve kterém je mladistvý umístěn. Soud pro mládež může výjimečně připustit účast veřejnosti při jednání soudu jen na návrh samotného mladistvého (§ 54 odst. 1 z. s. m.).
- Pověřený zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který je přítomen při hlavním líčení nebo veřejném **(většinou však neveřejném)** zasedání soudu proti mladistvému, má právo činit návrhy na doplnění dokazování, na uložení určitých opatření mladistvému nebo jiné návrhy, klást otázky vyslychaným osobám (mladistvému, svědkům nebo znalcům) a má rovněž právo závěrečné řeči po skončení dokazování soudu, které mu náleží po závěrečné řeči mladistvého nebo jeho obhájce [§ 64 odst. 3 písm. b) z. s. m.].
- Orgánu SPOD musí být doručen opis rozsudku soudu pro mládež v trestním řízení proti mladistvému. Dále se tomuto orgánu doručuje také opis usnesení, proti kterému lze podat stížnost nebo kterým bylo rozhodnuto o zastavení trestního stíhání, přerušení trestního stíhání

nebo postoupení věci, pokud nebyl zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí přítomen při vyhlášení usnesení (§ 67 z. s. m.).

- Obecní úřad obce s rozšířenou působností je oprávněn podat opravný prostředek ve prospěch mladistvého, a to i proti jeho vůli. Může se jednat o podání odvolání proti rozsudku soudu pro mládež, o podání stížnosti proti usnesení orgánů činných v trestním řízení, podání dovolání nebo návrhu na povolení obnovy řízení. Orgán SPOD má tzv. samostatné obhajovací právo, což znamená, že opravný prostředek ve prospěch mladistvého podává svým jménem a nezávisle na postoji mladistvého, jeho zákonného zástupce, opatrovníka nebo obhájce. V souladu s tím také běží orgánu sociálně-právní ochrany dětí samostatně lhůta pro podání odvolání nebo stížnosti (§ 72 odst. 1 z. s. m.). Zároveň však platí, že stížnost proti usnesení, odvolání proti rozsudku nebo návrh na povolení obnovy řízení podané ve prospěch mladistvého orgánem sociálně-právní ochrany dětí, obhájcem, zákonným zástupcem anebo opatrovníkem, mohou být vzaty zpět jen s výslovným souhlasem mladistvého (§ 72a odst. 2, 3 z. s. m.).
- V rámci výkonu rozhodnutí soudu pro mládež o uložení opatření mladistvému pachateli provinění je obecní úřad obce s rozšířenou působností oprávněn podat soudu pro mládež:
 - a. návrh na změnu nebo zrušení výchovných opatření, která jsou upravena v § 15–20 z. s. m. (viz § 81 odst. 1 z. s. m.),
 - b. návrh na upuštění od výkonu ochranné výchovy, pokud ještě před jejím započítáním pominuly důvody, pro které byla mladistvému uložena (§ 83 odst. 1 z. s. m.),
 - c. návrh na propuštění mladistvého z ochranné výchovy, pokud pominuly důvody jejího uložení před dosažením zletilosti mladistvého (§ 84 odst. 1 z. s. m.),
 - d. návrh na podmíněné umístění mladistvého s uloženou ochrannou výchovou mimo výchovné zařízení, jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben ve výchovném zařízení během výkonu ochranné výchovy, se bude mladistvý řádně chovat a pracovat (§ 85 odst. 1 z. s. m.),
 - e. návrh na prodloužení ochranné výchovy mladistvého až do dovršení věku 19 let, vyžaduje-li to důležitý zájem mladistvého, zejména dokončení přípravy na budoucí povolání (§ 86 odst. 1 z. s. m.).

Jelikož trestní řízení proti mladistvému pachateli, který spáchal trestný čin (provinění) mezi 15. a 18. rokem věku, může být vedeno i po dosažení zletilosti mladistvého, je důležité upozornit na to, že zákonem je stanoveno omezení účasti orgánu sociálně-právní ochrany dětí v trestním řízení s ohledem na věk mladistvého pachatele.

Z § 73 z. s. m. vyplývá, že příslušný orgán SPOD (obecní úřad obce s rozšířenou působností) se neúčastní trestního řízení proti mladistvému v případě, že:

1. bylo trestní stíhání zahájeno až po dovršení 19. roku věku mladistvého,
2. trestní stíhání sice bylo zahájeno před dovršením 19. roku věku, ale konkrétní úkon v trestním stíhání (např. hlavní líčení) se provádí až po dosažení věku 19 let mladistvého.

V uvedených případech již obecní úřad obce s rozšířenou působností po dosažení věku 19 let mladistvého není informován o omezení svobody mladistvého, o zahájení trestního stíhání, nepodává

zprávu o osobních, rodinných poměrech a aktuální životní situaci mladistvého, neúčastní se hlavního líčení nebo veřejného zasedání proti mladistvému a není oprávněn podávat ve prospěch mladistvého opravné prostředky.

Jak už bylo výše uvedeno, z.s.m. upravuje nejen řešení trestné činnosti mladistvých pachatelů provinění, ale zahrnuje rovněž úpravu opatření, která je možné uložit v rámci civilního soudního řízení trestně neodpovědným dětem mladším 15 let, které se dopustily činu jinak trestného. Řízení o uložení opatření dítěti mladšímu 15 let může soud zahájit buďto na návrh státního zastupitelství, anebo vydáním usnesení o zahájení řízení bez návrhu (podnět k zahájení řízení bez návrhu). Způsob zahájení řízení má přímý dopad na vymezení okruhu účastníků řízení, neboť pokud státní zastupitelství nepodá soudu návrh na zahájení řízení, probíhá řízení bez jeho účasti. Státní zastupitelství je povinno podat soudu pro mládež návrh na zahájení řízení bezodkladně poté, jakmile se dozví, že trestní stíhání je nepřipustné, protože jde o osobu, která není pro nedostatek věku trestně odpovědná (§ 90 odst. 1 z.s.m.).

Příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností jako orgán SPOD má ze zákona **vždy postavení samostatného účastníka v řízení o uložení opatření dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného.** Vedle obecního úřadu obce s rozšířenou působností jsou dalšími účastníky řízení dítě mladší 15 let, které se mělo dopustit činu jinak trestného, zákonní zástupci nebo opatrovník dítěte a případně též jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím soudu (zejména pěstoun nebo jiná pečující osoba podle § 953 obč. zák.). Nezletilé dítě mladší 15 let není v tomto řízení zastoupeno zákonnými zástupci ani orgánem SPOD, jimž náleží samostatné účastenství v řízení, ale je povinně zastoupeno opatrovníkem, kterým soud pro mládež jmenuje některého z advokátů. Jednání soudu pro mládež může probíhat i bez osobní účasti dítěte mladšího 15 let, nicméně soud pro mládež musí vždy zjistit názor dítěte ohledně jeho protiprávní činnosti. Pokud soud neprovádí osobní slyšení dítěte, může o zjištění názoru dítěte požádat advokáta, který byl jmenován opatrovníkem dítěte v řízení, anebo orgán sociálně-právní ochrany dětí, což vyplývá z obecné úpravy zjišťování názoru nezletilého dítěte jako účastníka civilního řízení podle § 100 odst. 3 o. s. ř. Podle § 1 odst. 2 z. ř. s. platí, že obecná část zákona o zvláštních řízeních soudních se použije také na řízení ve věcech dětí mladších 15 let podle části první hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže. To např. znamená, že místně příslušným pro toto řízení je okresní soud pro mládež, v jehož obvodu má dítě mladší 15 let své bydliště na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností (§ 4 z. ř. s.), nezletilý účastník řízení musí dostat ze strany soudu, zákonných zástupců a opatrovníka potřebné informace o soudním řízení a možných důsledcích soudního rozhodnutí (§ 20 odst. 4 z. ř. s.), soud je povinen provést v řízení i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly navrhovány účastníky (§ 21 z. ř. s.) apod.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností může jako účastník řízení navrhopvat, aby soud pro mládež v souladu s § 93 odst. 1 z. s. m. uložil dítěti mladšímu 15 let, které se dopustilo činu jinak trestného, některé z následujících opatření:

- a) výchovnou povinnost (§ 18 z. s. m.),
- b) výchovné omezení (§ 19 z. s. m.),
- c) napomenutí s výstrahou (§ 20 z. s. m.),

- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče (§ 16 zák. č. 109/2002 Sb.),
- e) dohled probačního úředníka (§ 16 z. s. m.),
- f) ochrannou výchovu (§ 22, § 23 z. s. m.) nebo
- g) ochranné léčení (§ 99 tr. zákoníku).

Soud pro mládež může současně rozhodnout i o uložení více druhů opatření dítěti mladšímu 15 let. Uložená opatření mohou trvat nejdéle do dosažení zletilosti dítěte, s výjimkou ochranného léčení, které může v případě potřeby trvat a být prodloužováno i po 18. roce věku dítěte. Soudu pro mládež je však možné také navrhnout, aby od uložení opatření dítěti mladšímu 15 let zcela upustil, jestliže na dítě zapůsobilo dostatečně výchovně a preventivně již samotné projednání věci před státním zástupcem nebo soudem pro mládež (§ 93 odst. 10 z. s. m.). I zde však platí upozornění, uvedené výše v souvislosti s projednáním provinění nebo činu jinak trestného v případě mladistvých, že chybným postupem je nahrazování opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže instituty rodinného práva (tedy především nařízením ústavní výchovy). Při ukládání opatření dítěti mladšímu 15 let ve formě výchovných povinností, výchovných omezení, napomenutí s výstrahou a dohledu probačního úředníka se přiměřeně použije úprava výchovných opatření ukládaných mladistvým pachatelům provinění podle § 16, § 18, § 19 a § 20 z. s. m.

Ochranné léčení může soud pro mládež uložit dítěti mladšímu 15 let v podobě ústavního nebo ambulantního ochranného léčení. Trvání ústavního ochranného léčení je omezeno nejdéle dobou 2 let podle § 99 odst. 6 tr. zákoníku, s možností soudu rozhodnout o jeho opakovaném prodloužení vždy opět nejdéle na další 2 roky. Naproti tomu ambulantní ochranné léčení může trvat po takovou dobu, dokud trvá jeho účel. Tato úprava platí obecně jak pro mladistvé a děti mladší 15 let, kterým soud pro mládež ukládá ochranné léčení, tak pro dospělé pachatele trestných činů. V § 95a odst. 4 z. s. m. je stanoveno, že soud pro mládež je povinen nejméně jednou za 12 měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro další pokračování ústavního ochranného léčení uloženého dítěti mladšímu 15 let. Je-li dítěti uloženo ambulantní ochranné léčení, soud pro mládež sleduje výkon tohoto opatření a přezkoumává trvání důvodů pro jeho další pokračování podle potřeby, zejména na základě zpráv zdravotnického zařízení, ve kterém se ambulantní ochranné léčení vykonává. Obecní úřad obce s rozšířenou působností jako příslušný orgán SPOD je oprávněn podat soudu pro mládež návrh na změnu způsobu výkonu ochranného léčení uloženému dítěti mladšímu 15 let (přeměna z ústavního léčení na ambulantní nebo naopak), návrh na další pokračování (prodloužení) ochranného léčení a návrh na zrušení uloženého ochranného léčení (§ 95a odst. 3, 4 z. s. m.).

9.3 Role obecního úřadu obce s rozšířenou působností v řízení s mladistvým pachatelem přestupku

Na základě zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízeních o nich, vzniká u fyzické osoby odpovědnost za přestupek nejdříve dovršením 15 let věku (v den následující po dni 15. narozenin) a pachatel, který v době spáchání přestupku dovršil 15. rok a nepřekročil 18. rok svého věku (včetně dne 18. narozenin), se považuje za mladistvého pachatele přestupku. Zákonem jsou stanovena zvláštní pravidla pro ukládání správních trestů za přestupek spáchaný mladistvým pachatelem podle § 56–59

zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Stejně jako u dospělých pachatelů lze mladistvému za přestupek uložit správní trest ve formě **napomenutí, pokuty, zákazu činnosti, propadnutí věci a zveřejnění rozhodnutí o přestupku**. Za přestupek je možné současně uložit i více druhů správních trestů, nelze však uložit napomenutí společně s pokutou. Vedle správního trestu může být mladistvému pachateli uloženo také ochranné opatření ve formě omezujícího opatření a zabránění věci nebo náhradní hodnoty.

Při ukládání správního trestu mladistvému je správní orgán povinen přihlídnout k jeho osobnosti včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, jakož i k jeho osobním poměrům tak, aby jeho další vývoj byl co nejméně ohrožen. V případě uložení pokuty mladistvému se horní hranice sazby pokuty za přestupek u mladistvého krátí na polovinu, přičemž však nesmí přesáhnout částku 5 000 Kč, ledaže je mladistvý podnikající fyzickou osobou (v souladu s podmínkami § 33 o.z.). Mladistvému může být uložena pokuta za přestupek také příkazem na místě, jestliže obviněný mladistvý souhlasí se zjištěným stavem věci, s právní kvalifikací skutku, s uložením pokuty a její výší a s vydáním příkazového bloku. Mladistvému obviněnému lze příkazem na místě uložit pokutu nejvýše 2 500 Kč, nejde-li o podnikatele (§ 91, § 92 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich). Pro uložení pokuty mladistvému pachateli přestupku není podmínkou, aby mladistvý byl již výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení tohoto trestu umožňovaly. Správní trest zákazu činnosti lze mladistvému pachateli uložit nejvýše na dobu 1 roku a jeho uložení nesmí bránit přípravě mladistvého na budoucí povolání. Zvláštní úprava platí pro upuštění od uložení správního trestu mladistvému, ke kterému je možné přistoupit za předpokladu, že je mladistvému uloženo omezující opatření a vzhledem k povaze spáchaného přestupku a k dosavadnímu způsobu života mladistvého lze důvodně očekávat, že uložení omezujícího opatření zajistí jeho nápravu lépe než správní trest.

Omezující opatření může spočívat v uložení zákazu mladistvému navštěvovat určená veřejně přístupná místa nebo místa, kde se konají sportovní, kulturní a jiné společenské akce, uložení povinnosti zdržet se styku s určitou osobou nebo vymezeným okruhem osob nebo povinnosti podrobit se vhodnému programu pro zvládnutí agrese nebo násilného chování. Podle obecné úpravy je možné upustit od uložení správního trestu mladistvému také tehdy, jestliže vzhledem k závažnosti přestupku, okolnostem jeho spáchání a osobě pachatele postačuje k nápravě mladistvého již samotné projednání věci před správním orgánem. O uložení správního trestu mladistvému pachateli přestupku nelze rozhodnout příkazem podle § 90 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, s výjimkou uložení pokuty příkazem na místě.

Mladistvý pachatel přestupku, ačkoliv v době projednávání přestupku ještě nemusí být plně svéprávný, je způsobilý vystupovat v řízení o přestupku a hájit se v něm samostatně, aniž by musel být povinně zastoupen zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. To znamená, že mladistvý má v tomto správním řízení procesní způsobilost. V případě, že přestupek mladistvého není vyřešen uložení pokuty příkazem na místě, musí správní orgán příslušný k projednání přestupku vyrozumět zákonného zástupce mladistvého obviněného a orgán SPOD o zahájení řízení o přestupku (§ 72 odst. 1 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich).

Vedle toho má zákonný zástupce mladistvého a příslušný orgán SPOD rovněž právo:

- navrhnout důkazy a činit jiné návrhy po celou dobu řízení,
- na poskytnutí informací o řízení potřebných k hájení práv a oprávněných zájmů mladistvého obviněného,
- vyjádřit v řízení své stanovisko,
- nahlížet do spisu,
- účastnit se ústního jednání a být přítomen při všech úkonech v řízení,
- vyjádřit se před vydáním rozhodnutí k jeho podkladům,
- na oznámení rozhodnutí,
- podat odvolání ve prospěch mladistvého obviněného proti rozhodnutí o přestupku nebo proti rozhodnutí o schválení dohody o narovnání a
- podat žádost o obnovu řízení nebo o vydání nového rozhodnutí.

Zákonný zástupce mladistvého obviněného má také právo zvolit mladistvému obviněnému zmocněnce.

V případě, že je za tentýž skutek obviněn také zákonný zástupce mladistvého obviněného a nemá-li mladistvý jiného zákonného zástupce nebo opatrovníka, vykonává práva výše vyjmenovaná procesní práva pouze orgán SPOD, a nikoliv též zákonný zástupce mladistvého. Správní orgán o tom rozhodne usnesením, které se oznamuje pouze mladistvému obviněnému, jeho zákonnému zástupci, opatrovníkovi a orgánu SPOD. Totéž platí i v situaci, kdy vznikne důvodná obava, že zákonný zástupce nebo opatrovník mladistvého obviněného nebude řádně hájit zájmy mladistvého obviněného, v tomto případě vykonává práva podle odstavce 1 pouze orgán SPOD. Správní orgán o tom rozhodne usnesením, které se oznamuje pouze mladistvému obviněnému, jeho zákonnému zástupci, opatrovníkovi a orgánu SPOD (§ 72 odst. 2, 3 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich). V rámci úpravy dokazování je pak zakotveno ještě právo zákonného zástupce a orgánu SPOD klást při jednání otázky účastníkům řízení, svědkům a znalcům s tím, že dotazovaná osoba má však právo odmítnout odpovědět a nesmí být tázána za stejných podmínek jako svědek (§ 82 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich). Je však třeba zdůraznit, že **zákonní zástupci mladistvého ani orgán SPOD nemají postavení účastníků řízení, ačkoliv jim zákon přiznává obdobná procesní práva jako účastníkovi řízení.** Důvodová zpráva k zákonu o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich k tomu uvádí: „Tato práva může zákonný zástupce, opatrovník a orgán SPOD vykonávat ve prospěch mladistvého obviněného, bez jeho vůle i proti jeho vůli. **Nejedná se tedy o zastoupení, smyslem je jen podpora práv a oprávněných zájmů mladistvého obviněného v řízení o přestupku ze strany jeho zákonného zástupce, opatrovníka a orgánu SPOD.**“

V řízení o přestupku mladistvého platí, že příslušný správní orgán, který toto řízení s mladistvým vede, je povinen vždy nařídit ústní jednání, a to na rozdíl od řízení o přestupku spáchaném dospělým pachatelem. Správní orgán předvolá k ústnímu jednání mladistvého obviněného (případně též další účastníky řízení) a o konání ústního jednání vyrozumí rovněž zákonného zástupce mladistvého a orgán SPOD (viz výše). Jelikož místní příslušnost správního orgánu se v řízení o přestupku primárně odvíjí od místa spáchání přestupku (viz § 62 odst. 1 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich), může dojít k tomu, že ústní jednání o přestupku mladistvého se bude konat mimo obvod obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu je mladistvý hlášen k trvalému pobytu. V takovém případě je možné v souladu s § 62 odst. 1 a 5 zákona o SPO uplatnit dožádání, aby se ústního jednání

o přestupku mladistvého účastnil zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu se ústní jednání koná. Pokud však zaměstnancům orgánu SPOD brání vážné pracovní překážky v tom, aby se účastnili ústního jednání o přestupku spáchaném mladistvým pachatelem, může se ústní jednání uskutečnit i bez jejich přítomnosti (ústní jednání může koneckonců proběhnout i v nepřítomnosti samotného mladistvého, jestliže se k němu nedostavil bez omluvy nebo důležitého důvodu). Obecní úřad obce s rozšířenou působností příslušný podle místa trvalého pobytu mladistvého však v každém případě musí vždy obdržet konečné rozhodnutí správního orgánu v řízení proti mladistvému pachateli přestupku.

Povinnost doručit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností rozhodnutí ve věci přestupku mladistvého je významná vzhledem k tomu, že pokud je mladistvý uznán vinným ze spáchání přestupku, je oprávněn podat odvolání proti rozhodnutí ve prospěch mladistvého také zákonný zástupce nebo opatrovník mladistvého a orgán SPOD, jemuž náleží tzv. samostatné obhajovací právo, což znamená, že odvolání proti rozhodnutí o přestupku může podat ve prospěch mladistvého svým jménem a bez ohledu na postup mladistvého a jeho zákonného zástupce. V řízení o přestupcích platí pro odvolací řízení tzv. zásada zákazu *reformatio in peius*, ze které vyplývá, že v odvolacím řízení nemůže nadřízený správní orgán změnit výrok napadeného rozhodnutí o správním trestu v neprospěch obviněného, stejně jako výrok o náhradě škody anebo výrok o vydání bezdůvodného obohacení (viz § 98 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízeních o nich). Pokud se tedy obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhodne k tomu, že podá ve prospěch mladistvého odvolání proti rozhodnutí správního orgánu prvního stupně, kterým byl mladistvý uznán vinným ze spáchání přestupku, nehrozí nebezpečí, že by mladistvý mohl z řízení u odvolacího správního orgánu vyjít s přísnějším trestem než z řízení na prvním stupni.

Podle § 96 odst. 1 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich platí, že proti rozhodnutí o přestupku, kterým byla vyslovena vina mladistvého, se může v plném rozsahu odvolat pouze mladistvý obviněný. Naproti tomu zákonný zástupce nebo opatrovník mladistvého a orgán SPOD mohou odvoláním ve prospěch mladistvého napadnout pouze výroky o vině, o správním trestu, o ochranném opatření a o nároku na náhradu škody nebo nároku na vydání bezdůvodného obohacení (nemohou tudíž napadnout např. výrok o náhradě nákladů řízení). Další omezení se týká obsahu odvolání. Zatímco obviněný mladistvý může v odvolání i v průběhu odvolacího řízení uvádět nové skutečnosti a důkazy, jeho zákonný zástupce nebo opatrovník a orgán SPOD mohou ve svých vyjádřeních uvádět nové skutečnosti nebo důkazy jen ve vztahu k těm novým skutečnostem nebo důkazem, které uvedl v odvolání nebo během odvolacího řízení obviněný (§ 97 z.s.m.).

Ve vztahu k dětem mladším 15 let, u kterých nemůže vzniknout odpovědnost za přestupek, neupravuje zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich žádná zvláštní opatření, jež by bylo možno těmto dětem uložit mimo přestupkové řízení za protiprávní čin, který by jinak byl přestupkem. Pokud však správní orgán příslušný k projednání přestupku **odloží usnesením věc z toho důvodu, že podezřelý z přestupku v době spáchání skutku nedovršil 15. rok svého věku, je povinen tuto skutečnost oznámit orgánu SPOD a zákonnému zástupci nebo opatrovníkovi dítěte** (§ 76 odst. 6). V oznámení o odložení věci pro nedostatek věku uvede informace o všech podstatných skutečnostech, které správní orgán při prověřování protiprávního skutku dítěte mladšího 15 let zjistil. Stejný postup je upraven i pro situaci,

kdy až po zahájení řízení správní orgán usnesením zastaví řízení o přestupku z důvodu nedostatku věku pachatele přestupku (§ 86 odst. 6 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich). Je pak na posouzení rodičů a příslušného orgánu SPOD, jak tyto informace vyhodnotí a zareagují na ně. Orgán musí v souladu s § 6 a § 10 odst. 3 zákona o SPO vyhodnotit, zda protiprávní skutek dítěte mladšího 15 let, který by jinak byl přestupkem, je způsobilý nepřiměřeně ohrozit vývoj dítěte. Jako postačující přitom mohou být posouzena výchovná opatření, k nimž přistoupí rodiče v rámci výkonu své rodičovské odpovědnosti podle § 857 a § 884 o.z. Pokud nikoliv, může orgán SPOD přistoupit k projednání věci s dítětem mladším 15 let, a jestliže by ani toto projednání nepostačovalo, může obecní úřad obce s rozšířenou v nejzávažnějších případech zahájit řízení o uložení výchovného opatření podle § 13 odst. 1 zákona o SPO.

9.4 Spolupráce obecního úřadu obce s rozšířenou působností s věznicemi

Základní pravidla pro spolupráci věznic s orgány SPOD ve vztahu k mladistvým, kteří se nacházejí ve věznici ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestního opatření odnětí svobody, jsou upravena v zákoně č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, a v zákoně č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve spojení s prováděcími vyhláškami k těmto zákonům. Hlavní principy výkonu vězeňství u nezletilých dětí, ze kterých musí vnitrostátní zákonná úprava vycházet, jsou však zakotveny již v čl. 37 Úmluvy o právech dítěte. Úmluva o právech dítěte zejména stanoví, že **uvěznění dítěte se používá pouze jako krajní opatření a na nejkratší nutnou dobu**. S každým dítětem zbaveným osobní svobody musí být zacházeno s lidskostí, s úctou k jeho vrozené důstojnosti a způsobem, který bere ohled na věk a potřeby dítěte. Nezletilé dítě musí být ve věznici umístěno odděleně od dospělých obviněných nebo odsouzených a musí mít právo udržovat písemný a přímý styk se svou rodinou. Každé nezletilé dítě zbavené osobní svobody má také zaručeno právo okamžitého přístupu k právní nebo jiné odpovídající pomoci.

Zákonná úprava platná v České republice plně respektuje principy vyjádřené v Úmluvě o právech dítěte, když z.s.m. uplatňuje zásadu **posloupnosti ukládaných opatření a způsobů řešení trestné činnosti mladistvých (tzv. zásada subsidiarity trestního postihu)**. Z této zásady vyplývá, že trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody představuje u mladistvých výjimečné a nejzávažnější opatření (*ultima ratio*) trestněprávního postihu, nelze-li sledovaného účelu dosáhnout uložením výchovných a ochranných opatření mladistvému anebo uložením alternativních trestních opatření, která nejsou spojena s omezením svobody mladistvého (např. obecně prospěšné práce, domácí vězení, podmíněné odsouzení). Trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku pro dospělé pachatele trestných činů se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let a dolní hranice jeden rok. Mladistvým nelze za jejich provinění uložit výjimečný trest (odnětí svobody na doživotí nebo odnětí svobody od 20 do 30 let), avšak v případě, že mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákoník dovoluje uložit dospělému pachateli výjimečný trest, může soud pro mládež namísto výjimečného trestu uložit mladistvému odnětí svobody v rozpětí 5 až 10 let. Uložení odnětí svobody mladistvému v trvání 5 až 10 let však musí být odůvodněno mimořádně vysokou závažností spáchaného provinění, a to vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo vzhledem k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku provinění.

Rovněž tak omezení svobody ve formě vzetí do vazby mladistvého je zákonem vnímáno jako krajní zajišťovací opatření na nejnutnější dobu, nelze-li účelu dosáhnout jiným opatřením, např. dohledem, slibem, peněžitou zárukou nebo umístěním mladistvého do péče důvěryhodné osoby. V souladu s tím podléhá i trvání vazby mladistvého striktním omezením, když vazba mladistvého nesmí zásadně trvat déle než 2 měsíce a v případě zvláště závažných provinění nejdéle 6 měsíců. Pouze výjimečně může být vazba mladistvého prodloužena až o další dva měsíce a v řízení o zvláště závažném provinění až o dalších šest měsíců, pokud nebylo možné pro obtížnost věci nebo z jiných závažných důvodů trestní stíhání v této lhůtě skončit a propuštěním mladistvého na svobodu hrozí, že bude zmařeno nebo podstatně ztíženo dosažení účelu trestního stíhání. K takovému prodloužení však může dojít pouze jednou v přípravném řízení a jednou v řízení před soudem pro mládež. Maximální doba trvání vazby u mladistvého tak činí 6 měsíců a v případě zvláště závažného provinění 18 měsíců. Státní zástupce a soud pro mládež jsou povinni při přezkoumávání důvodů vazby postupovat ve vzájemné součinnosti.

Mladiství obvinění a odsouzení musí být ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestního opatření odnětí svobody umístěni ve zvláštních odděleních věznic nebo ve specializované věznici pro mladistvé, tj. odděleně od dospělých obviněných nebo odsouzených. Soud pro mládež může rozhodnout o tom, že se mladistvý ve výkonu odnětí svobody přeřadí do oddělení nebo do věznice pro dospělé odsouzené nejdříve poté, kdy mladistvý dovrší 19. rok svého věku. Při rozhodování o případném přeřazení je soud pro mládež povinen přihlídnout zejména k dosaženému stupni převýchovy mladistvého a k délce zbytku trestního opatření odnětí svobody (§ 79 z. s. m.). I v případě, kdy soud pro mládež ukládá nepodmíněně odnětí svobody mladistvému, který již dovršil 19. rok věku, může být mladistvý zařazen k výkonu odnětí svobody do specializovaného oddělení nebo věznice pro mladistvé, ledaže soud s přihlídnutím k délce ukládaného odnětí svobody a ke stupni a povaze narušení mladistvého rozhodne, že mladistvý vykoná odnětí svobody ve věznici pro ostatní odsouzené.

V případě mladistvých ve výkonu vazby nebo výkonu trestního opatření odnětí svobody spolupracují obecní úřady obcí s rozšířenou působností zejména se sociálními zaměstnanci Vězeňské služby, kteří jsou ve věznicích vyčleněni pro poskytování sociálních služeb obviněným a odsouzeným. Tito sociální pracovníci věznic poskytují mladistvým zejména sociální poradenství, jsou v kontaktu s kurátory pro děti a mládež a samozřejmě úzce spolupracují také s rodiči mladistvého nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte.

Pokud jde o **vzdělávání mladistvého ve věznici**, věznice je zejména povinna zabezpečit mladistvému plnění povinné školní docházky, pokud ji mladistvý nedokončil. Ohledně dalšího vzdělávání mladistvého po ukončení povinné školní docházky se stanoví forma a zaměření přípravy mladistvého na budoucí povolání v rámci programu zacházení s mladistvým. Cílem je zabezpečit mladistvému získání takové pracovní kvalifikace, která je nezbytná pro jeho soběstačný život. K formě a obsahu přípravy mladistvého na budoucí povolání požádá věznice o vyjádření zákonného zástupce mladistvého, pokud s mladistvým ve výkonu trestu udržuje styk, a obecní úřad obce s rozšířenou působností. Vyjádření rodičů a orgánu SPOD však není pro věznici závazné. Možnosti přípravy na budoucí povolání z hlediska předpokladů a schopností mladistvého může kurátor pro děti a mládež projednat s mladistvým i během návštěvy ve věznici (viz níže komentář k odst. 3). Naopak k zařazení mladistvého do práce se vyjádření zákonného zástupce mladistvého ani orgánu SPOD již vůbec nevyžaduje. Pro mladistvého je účast

na stanovené formě vzdělávání a dalších určených aktivitách, které jsou obsaženy v programu zacházení s mladistvým, povinná, pokud to nevyklučuje zdravotní stav mladistvého. Po dobu plnění povinné školní docházky nebo po dobu další přípravy na budoucí povolání se mladistvý nezařazuje do práce a jeho vzdělávání se uskutečňuje formou denního studia.

Další skupinou dětí, které se nacházejí ve věznici a na které se zaměřuje pozornost obecního úřadu obce s rozšířenou působností, jsou **děti, o které ve věznici osobně pečuje odsouzená nebo obviněná žena**. V případě matek odsouzených k nepodmíněnému trestu odnětí svobody může ředitel věznice odsouzené ženě na její žádost povolit, aby ve výkonu trestu měla u sebe a starala se o své dítě zpravidla do 3 let věku, pokud takové dítě nebylo soudem svěřeno do náhradní péče jiné fyzické osobě a jestliže takový postup umožňují podmínky ve věznici a osobnostní předpoklady odsouzené ženy. Před rozhodnutím o žádosti odsouzené matky si ředitel věznice musí vyžádat posouzení lékaře, klinického psychologa a vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností orgánu SPOD, zda je takový postup ve prospěch dítěte. Při rozhodování o povolení odsouzené ženě mít u sebe a starat se o nezletilé dítě přihlíží ředitel věznice k tomu, zda matka o své dítě nebo jiné své děti předtím, než byla odsouzena, řádně pečovala, dále zda má dostatek vlastních finančních prostředků, aby o dítě mohla řádně pečovat, a rovněž k tomu, zda má možnost se o dítě starat po propuštění z výkonu trestu.

Proti zamítavému rozhodnutí ředitele věznice může odsouzená žena podat stížnost ke generálnímu řediteli Vězeňské služby. Ředitel věznice může následně rozhodnout také o zrušení povolení, aby odsouzená matka měla u sebe ve výkonu trestu své dítě a starala se o ně, a to na základě negativního vyjádření lékaře, klinického psychologa anebo orgánu SPOD k dalšímu pobytu dítěte s matkou ve věznici. O tomto rozhodnutí pak ředitel věznice musí neprodleně informovat okresní soud a orgán sociálně-právní ochrany dětí, v jejichž obvodu se věznice nachází, aby mohla být zajištěna návazná péče o dítě a aby v případě potřeby bylo vydáno rozhodnutí soudu o tom, že se dítě svěřuje do náhradní péče jiné osobě odpovědné za výchovu dítěte, případně do náhradní péče určeného zařízení.

Pokud se jedná o obviněnou ženu ve výkonu vazby, má tato žena právo osobně pečovat ve věznici o dítě, které se jí narodilo během výkonu vazby, není-li soudem rozhodnuto o svěřeni tohoto dítěte do náhradní péče jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu nebo do náhradní péče určeného zařízení. O narození dítěte během výkonu vazby obviněné ženy musí věznice neprodleně informovat okresní soud a orgán SPOD, v jehož obvodu se vazební věznice nachází. V ostatních případech může ředitel věznice na žádost obviněné ženy rozhodnout, že se jí povoluje mít u sebe své dítě a starat se o ně zpravidla po dobu do jednoho roku věku. Obdobně jako v případě odsouzených matek si ředitel věznice před svým rozhodnutím vyžádá posouzení ošetřujícího lékaře, psychologa a příslušného orgánu SPOD (obecní úřad obce s rozšířenou působností).

Odsouzená žena, která před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody řádně pečovala o své nezletilé dítě, může požádat o to, aby jí bylo prodlouženo přerušení výkonu trestu až o 10 dnů v kalendářním roce, a to za účelem návštěvy dítěte, které se nachází v náhradní péči jiné fyzické osoby nebo v péči zařízení. Doba přerušení výkonu trestu, kterou může ředitel věznice formou odměny standardně přerušit až na 20 dnů během kalendářního roku, tak může u odsouzené matky činit celkem až 30 dnů v kalendářním roce. Doba přerušení se přitom započítává do doby výkonu trestu. Rovněž k prodloužení doby přerušení výkonu trestu odnětí svobody u odsouzené matky z důvodu návštěvy dítěte si musí

věznice vyžádat předchozí vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který je příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte.

Mladistvý ve výkonu vazby má právo přijímat návštěvy ve věznici jednou za týden, zatímco mladistvý ve výkonu trestního opatření odnětí svobody má ze zákona právo přijímat návštěvy na dobu 5 hodin během jednoho kalendářního měsíce. Do rozsahu návštěv, na které má mladistvý ve věznici právo, se však nezapočítávají návštěvy pověřeného zaměstnance obecního úřadu obce s rozšířenou působností (kurátora pro děti a mládež), který je povinen navštěvovat mladistvého ve výkonu vazby a ve výkonu odnětí svobody nejméně jednou za 3 měsíce. Návštěvy zaměstnance orgánu SPOD mají specifický a nezastupitelný účel – návštěvy jsou součástí sociální práce s dítětem a umožňují v pravidelných intervalech projednat nejen aktuální potřeby a problémy dítěte, ale rovněž jeho vyhlídky a další osud po propuštění z vazby nebo z výkonu trestu. Během návštěvy zaměstnance orgánu SPOD u mladistvého ve věznici by měla být projednána zejména aktuální situace mladistvého, komunikace mladistvého s rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za výchovu, průběh a forma vzdělávání mladistvého ve věznici a v neposlední řadě také řešení situace mladistvého po jeho propuštění z výkonu vazby nebo z výkonu odnětí svobody z hlediska zajištění návazné péče o dítě, vhodného bydlení, přípravy na budoucí povolání, zaměstnání nebo uplatnění nároků v oblasti sociálního zabezpečení. Zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností je oprávněn při návštěvě ve věznici hovořit s mladistvým bez přítomnosti třetí osoby.

Vedle **návštěv** mladistvých ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody musí zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností sledovat vývoj dítěte, o které pečuje ve věznici odsouzená nebo obviněná matka, a dítě pravidelně navštěvovat. S matkou dítěte je během těchto návštěv probírán nejen průběh péče o dítě ve věznici a zdravotní stav dítěte, ale je s ní konzultována rovněž otázka dalšího zabezpečení péče o dítě, zejména po ukončení vazby nebo trestu odnětí svobody, včetně zabezpečení vhodného bydlení pro matku s dítětem, a matce se poskytuje rovněž poradenství a pomoc při uplatňování nároků v oblasti sociálního zabezpečení.

Věznice jsou za účelem realizace návštěvy mladistvých a dětí povinny zajistit zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností přístup do věznice a umožnit mu styk s mladistvým ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu, případně s dítětem v péči odsouzené či obviněné ženy. V rámci své návštěvy ve věznici může zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou působností požádat rovněž o nahlédnutí do dokumentace věznice týkající se vzdělávání dítěte (program zacházení s mladistvým) a do dokumentace vztahující se k péči odsouzené nebo obviněné matky o dítě. Zaměstnanec musí být pro účely návštěvy ve věznici vybaven služebním průkazem zaměstnance orgánu SPOD.

V souladu s § 32 odst. 4 písm. f) zákona o SPO je kurátor pro děti a mládež povinen při výkonu sociální kurately zajistit i po dosažení zletilosti návaznou péčí dětem, které byly ještě v době nezletilosti vzaty do vazby nebo nastoupily výkon odnětí svobody. Osobní působnost kurátora pro děti a mládež tak v tomto případě vybočuje z obecného kritéria stanoveného v § 2 odst. 1 zák. o soc.-práv. ochraně dětí, podle kterého se sociálně-právní ochrana poskytuje nezletilým dětem, tj. pouze osobám do dosažení 18 let věku. Při sociální práci se zletilým mladistvým ve výkonu vazby nebo ve výkonu odnětí svobody by však kurátor pro děti a mládež měl již úzce spolupracovat se sociálním kurátorem pro dospělé, který je zařazen v obecním úřadu obce s rozšířenou působností, a konzultovat s ním postup při zajištění

návazné péče o mladistvého po jeho propuštění z věznice a rovněž otázku toho, který z těchto zaměstnanců obecního úřadu obce s rozšířenou působností bude vykonávat návštěvy zletilého mladistvého ve věznici, jak často apod.

Vedle věznic se mohou mladiství starší 15 let nacházet rovněž v **ústavu pro výkon zabezpečovací detence se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy**, které je spravováno Vězeňskou službou České republiky, a to na základě rozhodnutí soudu pro mládež o uložení zabezpečovací detence jako ochranného opatření podle § 21 z. s. m. ve spojení s § 100 tr. zákoníku. Soud pro mládež může uložit zabezpečovací detenci v případě, že mladistvý spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo se ve stavu nepřičetnosti dopustil činu jinak trestného, a to za předpokladu, že je pobyt mladistvého na svobodě nebezpečný a nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení s přihlédnutím k povaze duševní poruchy a možnostem působení na pachatele vedlo k dostatečné ochraně společnosti. Zabezpečovací detence trvá, dokud to vyžaduje ochrana společnosti, avšak soud nejméně jednou za šest měsíců přezkoumává, zda u mladistvého trvají důvody pro její další pokračování. Soud také může zabezpečovací detenci změnit na ústavní ochranné léčení. Na rozdíl od mladistvých ve věznicích není příslušný orgán SPOD povinen provádět pravidelné návštěvy mladistvého chovance v detenčním ústavu nejméně jednou za 3 měsíce, nicméně ústav je povinen umožnit orgánu SPOD průběžný kontakt s chovancem mladším 18 let a umožnit zaměstnanci obce s rozšířenou působností zařazenému do obecního úřadu pověřenému zajišťováním sociálně-právní ochrany navštěvovat chovance mladšího 18 let v ústavu a hovořit s ním bez přítomnosti třetí osoby. Mladistvému chovanci, který dosud neukončil základní školní vzdělání, se v detenčním ústavu vždy umožní, aby získal základní vzdělání v kurzu pro získání základního vzdělání. Chovanci, u něhož to dovoluje jeho zdravotní stav, se rovněž umožní získání i středního vzdělání. Ředitel ústavu rozhoduje o zařazení mladistvého chovance do odpovídajícího vzdělávacího programu na základě písemného vyjádření lékaře nebo psychologa, přičemž vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí se v tomto případě nevyžaduje.

9.5 Formy týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte

Podle článku 19 Úmluvy o právech dítěte má každé dítě právo ochranu před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli jiných osob starajících se o dítě.

Týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte zahrnuje jakékoliv jednání nebo opomenutí povinností rodičů, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, které narušuje nebo ohrožuje příznivý tělesný, citový, rozumový nebo mravní vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt (Zdravotní komise Rady Evropy, 1992).

Může se jednat zejména o následující situace a případy:

- **Fyzické týrání:** jedná se o zlé nakládání s dítětem, tělesné ublížení dítěti nebo jeho nezabránění, které dítě pociťuje jako příkoří, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte; jde např. o surové bití dítěte rukou nebo různými předměty, kopání, bolestivé tahání za vlasy, nucení

dítěte k provádění těžkých prací nepřiměřených jeho věku a tělesné vyspělosti, přivazování dítěte ke stolu nebo k radiátorům ústředního topení, ponechání dítěte v chladném prostředí bez nutného oblečení, odpírání dostatečné stravy dítěti apod.

- **Psychické týrání a šikanování:** spočívá v útocích na citový vývoj, sebevědomí a důstojnost dítěte; má formu slovního napadání dítěte, opakovaného ponižování, nepřiměřeného kritizování, ponižování, odmítání či zavrhování dítěte nebo ukládání nevhodných trestů dítěti, které nemají povahu tělesného trestání (různé formy zákazů a omezení); za psychické týrání dítěte se považuje rovněž situace, ve které je dítě *přítomno domácímu násilí a konfliktům mezi rodiči nebo jinými osobami v domácnosti obývané dítětem*.
- **Sexuální týrání a zneužívání:** jde o vystavení dítěte jakémukoliv nepatřičnému jednání nebo vykořisťování se sexuálním podtextem; zahrnuje především pohlavní styk s dítětem, znásilnění, sexuálně motivované dotýkání či hlazení, exhibicionismus, nucení dítěte k obnažování nebo ke sledování pornografie apod.; specifickým typem sexuálního zneužívání dítěte je komerční sexuální zneužívání, které je definováno jako použití dítěte pro sexuální účely za peníze nebo jiné odměny či požitky a projevuje se ve zneužití dítěte k dětské prostituci, dětské pornografii nebo k jiným formám obchodu s dětmi.
- **Zanedbávání dítěte:** jedná se o zanedbávání péče o dítě, které ohrožuje život, zdraví a příznivý vývoj dítěte; může jít zejména o zanedbávání výživy dítě, hygieny, ošacení, zdravotní péče, vzdělávání nebo náležitého dohledu nad dítětem.

Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte se může u dítěte projevit vznikem **syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte** (syndrom CAN – **C**hild **A**buse and **N**eglect), který je souborem nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech zdravotní stavu a vývoje dítěte a jeho postavení ve společnosti, zvláště v rodině.

Jednání rodiče nebo jiné osoby, která se dopouští týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte, může být posuzováno a postihováno jako **spáchání trestného činu proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti dítěte** podle zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Může se jednat zejména o spáchání trestného činu **týrání svěřené osoby** (§ 198 trestního zákoníku), **zanedbání povinné výživy** (§ 196 trestního zákoníku), **ohrožování výchovy dítěte** (§ 201 trestního zákoníku), **pohlavní zneužití** (§ 187 trestního zákoníku), **sexuálního nátlaku** (§ 186 trestního zákoníku), **obchodování s lidmi** (§ 168 trestního zákoníku) **nebo zneužití dítěte k výrobě pornografie** (§ 193 trestního zákoníku).

Trestný čin **týrání svěřené osoby** postihuje všechny formy fyzického nebo psychického týrání, kterého se dopouští rodič nebo jiná osoba zajišťující péči o dítě, přičemž ke vzniku trestnosti tohoto jednání se nevyžaduje jeho soustavnost ani přítomnost zjevných následků na zdraví dítěte. Pro účely naplnění skutkové podstaty trestného činu je týrání definováno jako *zlé nakládání se svěřenou osobou, které vyznačuje vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti, a které týraná osoba pociťuje jako těžké příkoří*.

Trestný čin **obchodování s lidmi** zahrnuje případy, ve kterých pachatel přiměje, dopraví, ukryje nebo vydá dítě zejména za tím účelem, aby dítě bylo zneužito k pohlavnímu styku nebo jiným formám sexuálního zneužívání anebo k odběru orgánů z těla dítěte.

Trestného činu **pohlavního zneužití** se dopustí ten, kdo vykoná soulož s dítětem mladším 15 let nebo se dopustí jiného sexuálně motivovaného jednání vůči dítěti mladšímu 15 let.

Za trestný čin **zneužití dítěte k výrobě pornografie** se považují případy, kdy pachatel najme, přiměje, svede nebo zneužije dítě k výrobě pornografického díla.

Každý, kdo se hodnověrným způsobem dozví o tom, že byl na dítěti spáchán trestný čin týrání svěřené osoby, obchodování s lidmi, pohlavního zneužití nebo zneužití dítěte k výrobě pornografie nebo že se někdo těchto trestných činů na dítěti dopouští, je **povinen tuto skutečnost bezodkladně oznámit orgánu Policie České republiky nebo státnímu zastupitelství anebo jinak překazit spáchání takového trestného činu**. V případě nesplnění této oznamovací povinnosti se dotyčná osoba vystavuje nebezpečí postihu za trestný čin **nepřekazení trestného činu nebo neoznámení trestného činu podle § 367 a § 368 trestního zákoníku**.

10 ZAJIŠŤOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ VE VZTAHU K CIZINĚ

10.1 Působnost Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, mezinárodních smluv a právních předpisů EU

Agendu ÚMPOD jako orgánu SPOD pro zajišťování sociálně-právní ochrany dětí ve vztahu k cizině je možné rozdělit do tří základních oblastí:

- **vymáhání výživného** pro děti v České republice od povinných osob žijících v cizině a vymáhání výživného od povinných osob žijících v České republice pro děti v cizině; výživné představuje převažující část v činnosti ÚMPOD,
- řešení případů protiprávního přemístění dětí z České republiky do ciziny nebo z ciziny do České republiky (tzv. **mezinárodní únosy dětí**), a
- **zprostředkování mezinárodního osvojení**, tj. zprostředkování osvojení dětí z České republiky do ciziny a z ciziny do České republiky (viz § 25 zákona o SPO).

Důležitou součástí činnosti ÚMPOD je rovněž poskytování poradenství a právních konzultací, jejichž cílem je předejít řešení problémů soudní cestou a dosáhnout smírného řešení sporů mezi rodiči nebo jinými osobami (zajistit dobrovolné placení výživného, zprostředkovat dohodu o navrácení dítěte do péče oprávněné osoby nebo o úpravě styku oprávněné osoby s dítětem apod.). ÚMPOD jako orgán SPOD poskytuje primárně ochranu nezletilým osobám mladším 18 let. V některých specifických případech je v oblasti vymáhání výživného povinen zajišťovat pomoc i osobám zletilým uplatňujícím nárok na výživné (výživné náležející zletilému dítěti, výživné mezi manžely, výživné mezi osobami sešvagřenými), a to na základě mezinárodních smluv ratifikovaných Českou republikou (především tzv. newyorská Úmluva o vymáhání výživného v cizině a haagská Úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti) nebo na základě přímo použitelného předpisu Evropské unie.

Ve vztahu k zahraničí je ÚMPOD pověřen plnit za Českou republiku úkoly **přijímajícího a odesílajícího orgánu** a úkoly **ústředního orgánu** při provádění mezinárodních smluv týkajících se výživného, mezinárodních únosů dětí, mezinárodního osvojení, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti. Úřad plní funkci ústředního orgánu rovněž podle **právních předpisů Evropské unie**, které se vztahují k rodičovské zodpovědnosti a k výživnému, konkrétně podle:

- nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o soudní příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a věcech rodičovské zodpovědnosti,
- nařízení Rady (ES) č. 4/2009 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností, a
- nové nařízení Rady (EU) č. 2019/1111 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí (přepřpracované znění). Tento unijní předpis nahradí k 1. srpnu 2022 stávající nařízení Rady (EU) č. 2201/2003, které upravuje stejnou materii.

Úlohou ústředního orgánu podle příslušných mezinárodních smluv a předpisů Evropské unie je přijímání žádostí od oprávněných osob, odesílání žádostí oprávněných osob ústředním orgánům v jiných smluvních (členských) státech, poskytování poradenské pomoci, poskytování nezbytné součinnosti na dožádání partnerských ústředních orgánů, poskytování informací o platném právu a výměna informací a zkušeností ohledně uplatňování mezinárodních smluv v praxi.

ÚMPOD při zajišťování sociálně-právní ochrany ve vztahu k cizině dále plní podle § 35 zákona o SPO následující úkoly:

- vykonává funkci opatrovníka dítěte v řízeních se vztahem k cizině,
- vyžaduje od příslušných orgánů a dalších právnických a fyzických osob na žádost rodičů žijících v České republice nebo orgánů sociálně-právní ochrany zprávy o poměrech dětí, které jsou občany České republiky a nemají na jejím území trvalý pobyt,
- zprostředkuje zaslání osobních dokladů a jiných listin do ciziny a opatřuje doklady a jiné listiny z ciziny,
- spolupracuje se státními orgány nebo jinými organizacemi cizího státu obdobnými ÚMPOD, pokud jsou řádně pověřeny ve svém státě k činnostem sociálně-právní ochrany, a je-li to účelné, také s dalšími orgány, zařízeními a právnickými osobami,
- pomáhá pátrat po rodičích dítěte, pokud rodiče nebo jeden z nich žijí v cizině, rodinných příslušnících a osobách povinných výživou zjišťovat majetkové a výdělkové poměry pro stanovení výživného, zprostředkovává podávání návrhů směřujících k zabezpečení plnění výživovací povinnosti, a to zejména návrhů na úpravu výživovací povinnosti, výchovy a určení otcovství,
- pro účely osvojení v cizině a pro účely osvojení dítěte z ciziny zjišťuje, v jakém sociálním prostředí a v jakých rodinných poměrech dítě žije,
- plní úkoly vyplývající ze zprostředkování osvojení a jedná s příslušnými orgány, fyzickými a právnickými osobami, vyžaduje-li to plnění úkolů vyplývajících pro ÚMPOD ze zákona o SPO,
- rozhoduje o udělení souhlasu k osvojení dítěte do ciziny (viz též § 796 odst. 1 o.z.),
- vydává souhlas s umístěním dítěte do náhradní péče na území České republiky pro účely postupu podle přímo použitelného předpisu Evropské unie¹⁸,
- pomáhá pátrat po rodinných příslušnících dítěte, které podalo žádost o udělení mezinárodní ochrany, kterému byl udělen azyl nebo doplňková ochrana podle zvláštního právního předpisu a na území České republiky se nachází bez doprovodu osoby starší 18 let, která za dítě zodpovídá podle právního řádu platného na území státu, jehož občanství dítě má, nebo v případě, že je dítě osobou bez státního občanství, ve státě svého posledního bydliště,
- zajišťuje překlady listin potřebných pro výkon působnosti v sociálně-právní ochraně podle mezinárodních smluv a přímo použitelných předpisů Evropské unie.

▪ ¹⁸ Čl. 56 odst. 2 nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 a Čl. 82 odst. 5 nařízení Rady (EU) č. 2019/1111 ze dne 25. června 2019 o příslušnosti, uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské odpovědnosti a o mezinárodních únosech dětí..

Při výkonu působnosti ÚMPOD týkající se pátrání po rodičích nebo jiných rodinných příslušnících dítěte a zjišťování majetkových poměrů osob povinných výživnou dítěte jsou příslušné orgány a další fyzické a právnické osoby povinny poskytnout ÚMPOD v potřebném rozsahu požadovanou součinnost, přičemž platí přiměřeně ustanovení exekučního řádu o součinnosti třetích osob ve vztahu k soudnímu exekutorovi.¹⁹

Pokud jde o činnost ÚMPOD při výkonu opatrovnictví dítěte, v řadě případů soudy nesprávně jmenují ÚMPOD opatrovníkem dítěte i v soudním řízení, které žádný přímý vztah k cizině nemá. Jedná se o ryze vnitrostátní řízení, v nichž je soudem spatřován tzv. cizí prvek spočívající zejména v tom, že dítě nebo rodiče mají cizí státní občanství, anebo že dítě nebo rodiče měli v minulosti obvyklé bydliště v cizině. Nicméně pokud všichni účastníci řízení pobývají na území České republiky a soudní řízení probíhající v České republice nemá žádný dopad na poměry účastníků řízení v cizině, je zcela nedůvodné, aby opatrovníkem dítěte v řízení byl jmenován ÚMPOD, a nikoliv obecní úřad obce s rozšířenou působností. Nesprávný postup soudů v těchto případech řeší ÚMPOD podáním odvolání proti usnesení o jeho jmenování opatrovníkem, kdy se však jedná o zdoluhavý proces s nejistým výsledkem a kdy navíc podání odvolání proti usnesení soudu nemá odkladný účinek na jeho vykonatelnost. Proto je žádoucí zdůraznit, že ÚMPOD může vykonávat funkci kolizního opatrovníka dítěte jen v řízeních se vztahem k cizině.

10.2 Zajišťování návratu dítěte bez doprovodu zákonných zástupců z ciziny do České republiky

Úprava zákona o SPO ve věci zajišťování návratu dětí nacházejících se v cizině bez doprovodu rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte vymezuje nejen působnost orgánů SPOD v této oblasti, ale také úkoly některých dalších orgánů a institucí. Základní odpovědnost za zajištění návratu dětí nacházejících se v cizině bez doprovodu odpovědných osob zpět do České republiky nesou zastupitelské úřady ČR v cizině. Jakmile se zastupitelský úřad ČR v cizině dozví, ať už v rámci své vlastní úřední činnosti, anebo na základě oznámení příslušných orgánů cizího státu, orgánů České republiky, rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu, o nezletilém dítěti nacházejícím se na území cizího státu bez doprovodu odpovědné osoby, oznámí neprodleně tuto skutečnost obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností příslušnému podle místa trvalého pobytu dítěte. V případě dětí–cizinců s obvyklým bydlištěm na území České republiky se oznámení provede vůči obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, v jehož obvodu mělo dítě na území České republiky pobyt (např. v jehož obvodu se nachází sídlo zařízení nebo bydliště fyzické osoby, do jejichž péče bylo dítě–cizinec v České republice svěřeno).

Oznamovací povinnost zastupitelského úřadu ČR se neuplatní v případě, že:

- a) na nezletilé dítě bez doprovodu upozornil samotný obecní úřad obce s rozšířenou působností nebo
- b) se na území cizího státu sice nachází bez doprovodu dítě se státním občanstvím České republiky, které však nemá na území České republiky trvalý pobyt; nejedná se tak o dítě ve smyslu § 2

¹⁹ Viz § 33 až 34 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)

odst. 2 písm. a) zákona o SPO; v uvedeném případě však ÚMPOD může vyžadovat informace o poměrech tohoto dítěte v souladu s § 35 odst. 2 písm. c) zákona o SPO.

Pokud nejsou zastupitelskému úřadu ČR známy údaje o místě trvalého pobytu dítěte nebo o místě obvyklého bydliště dítěte na území České republiky, vyrozumí o nezletilém dítěti bez doprovodu MPSV, které na základě přijatého oznámení provede šetření za účelem zjištění adresy trvalého pobytu dítěte nebo obvyklého bydliště dítěte na území České republiky. Podle výsledků tohoto šetření pak MPSV postoupí oznámení zastupitelského úřadu ČR místně příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, aby zprostředkoval převzetí dítěte oprávněnou osobou nebo zařízením po jeho návratu z ciziny. Ačkoliv § 36 odst. 5 zákona o SPO hovoří o tom, že MPSV určí obecní úřad obce s rozšířenou působností, který bude povinen učinit opatření k zajištění převzetí dítěte na území České republiky, fakticky se v této věci nevydává žádné správní rozhodnutí a jedná se o postoupení věci věcně a místně příslušnému správnímu orgánu podle § 12 správního řádu, o kterém se pouze učiní záznam do spisu.

Kromě oznámení informací o nezletilém dítěti bez doprovodu příslušnému orgánu SPOD je zastupitelský úřad ČR povinen učinit kroky potřebné k zajištění návratu dítěte na území České republiky, zejména zabezpečit nebo zkoordinovat převoz dítěte do České republiky. Příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí pak zastupitelský úřad oznámí datum a místo návratu dítěte do České republiky. Odpovědnost zastupitelského úřadu za průběh repatriace končí příjezdem dítěte na státní hranice České republiky, případně přiletem dítěte na letiště nacházející se na území České republiky v případě návratu dítěte leteckou dopravou. Výjimku představuje situace, kdy se zastupitelský úřad ČR dohodne s příslušným orgánem SPOD na tom, že bezprizorní dítě si rodič nebo jiná odpovědná osoba převezme přímo na území cizího státu, kde se dítě nachází.

Příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností zajistí, aby dítě bylo po jeho návratu na území České republiky převzato rodičem, jinou fyzickou osobou odpovědnou za výchovu nebo zařízením náhradní péče o dítě, pro které povinnost k převzetí dítěte vyplývá z § 36 odst. 3 zákona o SPO. Zastupitelskému úřadu ČR následně obecní úřad obce s rozšířenou působností oznámí, která konkrétní osoba (osoby) na území České republiky, případně na hranicích, dítě převezme. Povinnost převzít nezletilé dítě, které se nacházelo v cizině bez doprovodu rodičů nebo jiných odpovědných osob, po návratu dítěte na území České republiky svědčí na prvním místě právě rodičům anebo jiným fyzickým osobám, kterým bylo dítě svěřeno do náhradní výchovy na základě rozhodnutí soudu [jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte ve smyslu § 4a písm. a) zákona o SPO. Za předpokladu, že dítě bylo rozhodnutím soudu umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, přechází povinnost k převzetí dítěte na příslušné ústavní zařízení. V případě, že dítě bylo před svým přemístěním nebo útekem do ciziny umístěno ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, přísluší převzetí dítěte navráceného z ciziny konkrétnímu dětskému domovu, dětskému domovu se školou nebo výchovnému ústavu, ve kterém bylo dítě s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou již dříve umístěno. Není-li to možné, zajistí na nezbytnou dobu péči o navrácené dítě diagnostický ústav s tím, že příslušný dětský domov, dětský domov se školou nebo výchovný ústav mají povinnost převzít dítě do 2 dnů od okamžiku, kdy bylo tomuto zařízení oznámeno přijetí dítěte diagnostickým ústavem, a to v souladu s úpravou § 6 zák. č. 109/2002 Sb.

Jestliže rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte poruší z nedbalosti nebo úmyslně svoji zákonnou povinnost k převzetí dítěte po jeho návratu na území České republiky, ačkoliv mu v tom nebrání žádná závažná překážka objektivního charakteru (nemoc, nepřítomnost na území České republiky nebo jiné vážné osobní důvody), dopustí se tím přestupku na úseku sociálně-právní ochrany dětí podle § 59d odst. 1 písm. b) zákona o SPO, za jehož spáchání je možné pachateli přestupku uložit pokutu až do výše 20 000 Kč. V případě, že dítě nemůže být převzato rodičem (jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte) z důvodu jeho zavinění nebo pro objektivní překážku, je ze zákona povinen zajistit převzetí dítěte obecní úřad obce s rozšířenou působností. Jelikož však tento orgán SPOD není způsobilý ani oprávněný vykonávat náhradní péči o dítě, anebo pouze na nezbytnou dobu v řádu několika hodin, musí obecní úřad obce s rozšířenou působností řešit tuto situaci bezodkladným podáním návrhu soudu na nařízení předběžného opatření podle § 452 z. ř. s., na jehož základě bude dítě předáno do péče určené vhodné fyzické osoby nebo zařízení, případně do pěstounské péče na přechodnou dobu.

10.3 Pravidla řešení protiprávního přemístění dítěte podle haagské Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí byla přijata Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého dne 25. 10. 1980 a v platnost vstoupila dne 1. 12. 1983. Pro Českou republiku vstoupila v platnost dne 1. 3. 1998 (vyhlášena pod č. 34/1998 Sb.) a aktuálně má již 101 smluvních stran ze všech částí světa.

Hlavním účelem této Úmluvy je **zajistit, aby dítě protiprávně přemístěné nebo zadržované v některém smluvním státě bylo bezodkladně navraceno do smluvního státu, ve kterém dítě mělo obvyklé bydliště před protiprávním přemístěním.**

Přemístění nebo zadržení dítěte se ve smyslu této Úmluvy považuje za protiprávní, jestliže:

- **bylo porušeno právo péče o dítě**, které má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně, nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením,
- v době přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění či zadržení.

Právo péče o dítě může vyplývat zejména ze zákonů nebo ze soudního nebo správního rozhodnutí nebo z dohody platné podle právního řádu daného státu. Úmluva se vztahuje na děti, které měly své obvyklé bydliště ve smluvním státě bezprostředně před porušením práva péče o ně nebo styku s ním, avšak Úmluva se nepoužije na případy protiprávního přemístění dítěte, pokud dotyčné dítě již dosáhlo věku 16 let.

Každý smluvní stát určí ústřední orgán k výkonu povinností uložených touto Úmluvou tomuto orgánu. V České republice je ústředním orgánem určen **ÚMPOD se sídlem v Brně.**

Osoba, instituce nebo jiný orgán, který tvrdí, že dítě bylo přemístěno nebo zadrženo jednáním porušujícím právo péče o dítě, může žádat buď ústřední orgán obvyklého bydliště dítěte, nebo ústřední orgán kteréhokoliv jiného smluvního státu **o pomoc při zajištění návratu dítěte.**

Ústřední orgán smluvního státu, v němž se dítě nachází, učiní nebo zařídí, aby byla učiněna všechna opatření potřebná k dosažení dobrovolného navrácení dítěte, zejména aby:

- a) zjistil místo pobytu dítěte, které bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo,
- b) uchránil dítě další újmy a zúčastněné strany poškození tím, že učiní předběžná opatření nebo zařídí jejich přijetí,
- c) zajistil dobrovolné vrácení dítěte, nebo aby usnadnily smírné řešení,
- d) v případě potřeby byly mezi ústřední orgány vzájemně sdělovány informace týkající se sociálního postavení dítěte,
- e) byly poskytovány obecné informace o právním řádu jeho státu, týkající se provádění Úmluvy,
- f) zahájil nebo usnadnil zahájení soudního nebo správního řízení za účelem nařízení návratu dítěte, případně umožnil úpravu nebo zajištění účinného výkonu práva styku s dítětem,
- g) zajistil nebo usnadnil, vyžadují-li to okolnosti, poskytnutí právní pomoci a porady, včetně účasti právního zástupce,
- h) učinil taková správní opatření, která jsou nutná a vhodná k zajištění bezpečného návratu dítěte,
- i) se ústřední orgány vzájemně informovaly o provádění této Úmluvy, a pokud je to možné, vyloučily jakékoliv překážky při jejím provádění.

Jestliže dítě bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo a v den zahájení řízení před soudním nebo správním orgánem smluvního státu, v němž dítě je, **uplynulo období kratší jednoho roku ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení**, nařídí příslušný orgán (zpravidla soud) bezodkladné navrácení dítěte, ledaže jsou zjištěny výjimečné důvody, pro které lze nařízení návratu odmítnout.

Nařízení návratu dítěte lze podle čl. 13 a 20 Úmluvy výjimečně odmítnout, pokud se v řízení prokáže, že:

- a) osoba, instituce nebo jiný orgán, který měl pečovat o osobu dítěte, ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době přemístění nebo zadržení nebo souhlasil či později se smířil s přemístěním nebo zadržením, nebo
- b) je vážné nebezpečí, že návrat **by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace**, nebo
- c) zjistí-li se, že **dítě nesouhlasí s návratem a dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům**, nebo
- d) nařízení návratu dítěte nedovolují základní zásady dožadovaného státu o ochraně lidských práv a základních svobod.

Důvodem pro odmítnutí nařízení návratu dítěte naopak nemůže být pouze skutečnost, že v dožadovaném státě již bylo vydáno vykonatelné rozhodnutí týkající se péče o dítě nebo v něm splňuje podmínky pro uznání.

V právním řádu České republiky je řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí z procesního hlediska upraveno v § 478 a násl. z.ř.s. Nepovažuje se za řízení sporné, ale za řízení zvláštní s převažujícími prvky řízení nesporného a se zvláštní úpravou výlučné místní příslušnosti soudu (okresní soud, v jehož obvodu na nachází sídlo ÚMPOD, tj. Městský soud v Brně), možností soudu rozhodnout o vhodných opatřeních, zákazem přerušování řízení, předběžnou vykonatelností meritorního rozhodnutí a nepřípustností mimořádných opravených prostředků (žaloba na obnovu řízení a žaloba pro zmatečnost).

Účastníky soudního řízení jsou:

- ten, kdo tvrdí, že jeho právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, bylo porušeno (navrhovatel),
- ten, o němž navrhovatel tvrdí, že právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, porušuje (odpůrce), a
- dítě, o jehož případném navrácení do státu obvyklého bydliště má být rozhodováno.

Dítě je v řízení zastoupeno vždy opatrovníkem, kterým soud jmenuje zpravidla orgán SPOD, tj. místně příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Jednání soudu musí být nařízeno obligatorně do tří týdnů od podání návrhu a soud na něm vyslechne navrhovatele a odpůrce a zjistí také zákonem stanoveným způsobem názor dítěte. Pokud se odpůrce k nařízenému jednání bez omluvy neodstává a nevyjádří se k návrhu ani v písemné podobě, má se za to, že k návrhu nemá námitek. Právní úprava také reaguje na situace, kdy v průběhu jednání navrhovatel a odpůrce dospějí k dohodě, pokud jde o péči o dítě, popř. styk s dítětem. Protože soud rozhodující o navrácení dítěte nebude zpravidla mít mezinárodní příslušnost k řízení ve věci péče soudu o nezletilé, může soud uložit povinnosti z této dohody vyplývající pouze formou předběžného opatření.

11 DÁVKY PĚSTOUNSKÉ PÉČE: DRUHY DÁVEK, OKRUH OPRÁVNĚNÝCH OSOB, ŘÍZENÍ O DÁVKÁCH

Pro účely dávek pěstounské péče se podle § 47a odst. 1 ve spojení s § 4a zákona o SPO za pěstounskou péči považuje péče o dítě poskytovaná **osobou v evidenci** (osobou vedenou v evidenci osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu) a **osobou pečující**, tedy osobou:

1. která je pěstounem,
2. která byla do dosažení zletilosti dítěte jeho pěstounem nebo poručníkem, a to po dobu, po kterou má nezaopatřené dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
3. které je před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče rozhodnutím soudu dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem, a to po dobu trvání takové péče (tzv. předpěstounská péče),
4. která je poručníkem dítěte, jestliže o dítě osobně pečuje, nebo
5. která má v osobní péči dítě, k němuž nemá vyživovací povinnost, a to po dobu, po kterou probíhá soudní řízení o ustanovení této osoby poručníkem.

O nároku na dávky pěstounské péče rozhoduje příslušná krajská pobočka Úřadu práce ČR dle zákona č. 359/1999 Sb. Místní příslušnost krajských poboček se řídí místem trvalého pobytu žadatele (osoba pečující/osoba v evidenci, zletilí nezaopatřené dítě – viz dále).

Dávkami pěstounské péče jsou (§ 47e zákona o SPO):

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- Odměna pěstouna
- Příspěvek při převzetí dítěte
- Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla
- Příspěvek při ukončení pěstounské péče (do konce roku 2021)
- Příspěvek při pěstounské péči (od ledna 2022)

Dávky pěstounské péče náleží nejdříve ode dne vykonatelnosti rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Nárok na odměnu pěstouna vzniká osobě v evidenci ode dne právní moci rozhodnutí krajského úřadu o zařazení této osoby do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu podle § 27a zákona o SPO.

K jednotlivým druhům dávek pěstounské péče lze uvést následující:

a) Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilí nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Nárok je zachován i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do dvacátého šestého roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě podle zákona upravujícího státní sociální podporu, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Od ledna 2022 bude příspěvek na úhradu potřeb dítěte náležet rovněž nezaopatřenému nezletilému dítěti, které bylo svěřeno do péče jiného člověka podle § 953 občanského zákoníku, a to ve

výši rozdílu mezi částkou příspěvku na úhradu potřeb a soudem stanoveného výživného pro toto dítěte, které má být povinnými osobami hrazeno k rukám pečující osoby.

Dávka pěstounské péče příspěvek na úhradu potřeb dítěte náleží nejdříve ode dne vykonatelnosti rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Nárok na příspěvek má nezletilé nezaopatřené dítě, které je svěřeno do péče osoby pečující nebo osoby v evidenci. Po dobu nezletilosti dítěte žádá o příspěvek osoba pečující nebo osoba v evidenci; této osobě je příspěvek rovněž vyplácen.

Nárok na příspěvek trvá i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do 26 roku jeho věku, pokud trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení jeho zletilosti osobou pečující. Pokud zůstává dítěti nárok na dávku zachován i po zletilosti (splněním podmínek § 47f odst. 2 zákona o SPO), náleží mu výplata dávky pěstounské péče příspěvek na úhradu potřeb dítěte po dovršení zletilosti, udělí-li zletilé dítě písemný souhlas s tím, aby státní orgány a další právnické osoby a fyzické osoby sdělily krajské pobočce Úřadu práce ČR skutečnosti prokazující nezaopatřenost dítěte, stupeň závislosti osoby na pomoci jiné fyzické osoby podle zákona o sociálních službách, údaje o přihlášení se k trvalému pobytu a další údaje, které tvoří náležitosti žádosti podle § 47w zákona o SPO, a to v rozsahu potřebném pro rozhodování o dávce pěstounské péče, její výši a výplatě.

Výši příspěvku na úhradu potřeb dítěte ovlivňuje také případný stupeň závislosti svěřeného dítěte na pomoci jiné fyzické osoby.

Jestliže dítě požívá důchod z důchodového pojištění, náleží příspěvek na úhradu potřeb dítěte, jen je-li vyšší, a to ve výši rozdílu mezi tímto příspěvkem a důchodem. Jestliže dítě požívá invalidní důchod pro invaliditu III stupně, není považováno za nezaopatřené a nemá nárok na dávku příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí soudu.

Výše **příspěvku na úhradu potřeb dítěte** činí za kalendářní měsíc:

- 4 950 Kč pro dítě ve věku do 6 let,
- 6 105 Kč pro dítě ve věku od 6 do 12 let,
- 6 985 Kč pro dítě ve věku od 12 do 18 let,
- 7 260 Kč pro dítě ve věku od 18 do 26 let.

Jde-li o dítě, které je podle zákona o sociálních službách osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby, činí příspěvek na úhradu potřeb dítěte:

Dítě ve věku	Dítě ve stupni závislosti I (lehká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti II (středně těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti III (těžká závislost) Kč	Dítě ve stupni závislosti IV (úplná závislost) Kč
Do 6 let	5 115	6 105	6 490	7 040
6 – 12 let	6 215	7 480	7 975	8 635
12 – 18 let	7 095	8 580	9 130	9 570
18 – 26 let	7 425	8 910	9 460	9 900

b) Odměna pěstouna

Nárok na odměnu pěstouna má **osoba pečující a osoba v evidenci** (osoba pečující i po dosažení zletilosti dítěte, pokud má dítě nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte – viz výše). Pokud jsou oba manželé osobou pečující nebo osobou v evidenci, náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich.

Jestliže je osobou pečující nebo osobou v evidenci prarodič nebo praprarodič svěřeného dítěte a pečuje o 1 nebo 2 děti, které nejsou osobami závislými na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni závislosti II až IV, náleží odměna pěstouna dle § 47j odst. 3 zákona o SPO pouze v případech hodných zvláštního zřetele. Pro účely rozhodnutí je příslušná krajská pobočka Úřadu práce povinna si vyžádat vyjádření od příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Na základě § 47k ZSPOD se odměna pěstouna považuje za příjem ze závislé činnosti pro účely daně z příjmů fyzických osob, pojistného na veřejné zdravotní pojištění, pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Odměna pěstouna nenáleží po dobu, po kterou je dítě v plném přímém zaopatření zařízení pro péči o děti nebo mládež nebo v péči jiné osoby na základě rozhodnutí soudu nebo pokud je přerušeno zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu osobě v evidenci.

Souběh pobírání odměny pěstouna se starobním důchodem právní úprava nevyklučuje, je tedy možný bez jakýchkoli dopadů na důchodové nároky. Avšak souběh pobírání odměny pěstouna a předčasného starobního důchodu není možný a osoba pečující nebo osoba v evidenci si tedy musí vybrat, zda bude pobírat předčasný starobní důchod nebo odměnu pěstouna.

Výše **odměny pěstouna** u osob pečujících činí za kalendářní měsíc:

- 12 000 Kč, je-li pečováno o 1 dítě,
- 18 000 Kč, je-li pečováno o 2 děti,
- 30 000 Kč,
 - o je-li pečováno alespoň o 3 děti,
 - o je-li pečováno alespoň o jedno dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost).

Za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se odměna pěstouna podle odstavce 1 písm. c) bodů 1 a 2 zvyšuje o polovinu částky uvedené v odstavci 1 písm. a).

V případě **osob v evidenci** (pěstounů na přechodnou dobu) činí odměna pěstouna 20 000 Kč za kalendářní měsíc, a to i v případě, že aktuálně nepečuje o žádné dítě. Pokud má osoba v evidenci svěřeno do jiné péče, než je pěstounská péče na přechodnou dobu, další dítě, odměna pěstouna se zvyšuje o 6 000 Kč.

Od ledna 2022 bude odměna pěstouna náležet pouze **osobám pečujícím, které vykonávají pěstounskou či poručnickou péči na základě zprostředkování krajským úřadem**, a to v následující výši:

- 1,0násobek minimální mzdy za měsíc při péči o 1 dítě,
- 1,2násobek minimální mzdy za měsíc při péči o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost),
- 1,5násobek minimální mzdy za měsíc při péči o 2 děti,
- 2násobek minimální mzdy za měsíc při péči o 3 děti nebo o 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost),
- za každé další dítě svěřené do péče osoby pečující se odměna pěstouna podle písm. b) a d) zvyšuje o 0,5násobek minimální mzdy za měsíc nebo o 0,7násobek minimální mzdy za měsíc, jde-li o dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost).

Osobám v evidenci bude od ledna 2022 náležet odměna pěstouna ve výši:

- 1,8násobek minimální mzdy za měsíc, jde-li o osobu v evidenci, která není zároveň osobou pečující, anebo je-li zároveň osobou pečující, které je do péče svěřeno 1 dítě,
- 2násobek minimální mzdy za měsíc, je-li osoba v evidenci zároveň osobou pečující, které je do péče svěřeno 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni I (lehká závislost),
- 2,2násobek minimální mzdy za měsíc, je-li osoba v evidenci zároveň pečující osobou, které je do péče svěřeno 1 dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost)
- za každé další dítě svěřené do péče osoby v evidenci se odměna pěstouna pro osobu v evidenci zvyšuje o 0,3násobek minimální mzdy za měsíc nebo o 0,5násobek minimální mzdy za měsíc,

jde-li o dítě, které je osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost).

c) Příspěvek při převzetí dítěte

Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má **osoba pečující**, která převzala dítě do pěstounské péče. Dávka pěstounské péče příspěvek při převzetí dítěte náleží nejdříve ode dne vykonatelnosti rozhodnutí soudu o svěření dítěte do péče osoby pečující. Příspěvek náleží oprávněné osobě, jde-li o totéž dítě jen jednou.

Výše příspěvku při převzetí dítěte činí, jde-li o dítě ve věku:

- do 6 let, 8 000 Kč,
- od 6 let do 12 let, 9 000 Kč,
- od 12 let do 18 let, 10 000 Kč.

Od ledna 2022 bude příspěvek při převzetí dítěte náležet také osobám v evidenci z důvodu přijetí dítěte do pěstounské péče po přechodnou dobu, ovšem s omezením, že součet příspěvků při převzetí dítěte u této osoby nesmí přesáhnout 40 000 Kč v období posledních 12 kalendářních měsíců předem dnem podání žádosti o tento příspěvek

d) Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Nárok na příspěvek má oprávněná osoba, která je osobou pečující a má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost.

Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla činí 70 % pořizovací ceny motorového vozidla nebo prokázaných výdajů na opravy, nejvýše však 100 000 Kč. Podmínkou dále je, že osoba pečující nesmí motorové vozidlo používat k výdělečné činnosti.

e) Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči, a to ke dni zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Výše jednorázového příspěvku činí 25 000 Kč. Oprávněné osobě náleží příspěvek jen jednou.

Od ledna 2022 bude jednorázový příspěvek při ukončení pěstounské péče zrušen a nahrazen úpravou jednorázového zaopatřovacího příspěvku.

Řízení o přiznání dávek pěstounské péče má povahu správního řízení, které se zahajuje výlučně na žádost oprávněné osoby nebo jejího zástupce. V souladu s § 47v odst. 2 a § 60 odst. 1 zákona o SPO musí být žádost o přiznání dávky vždy podána v písemné formě, a to výhradně na tiskopise předepsaném MPSV. O dávkách pěstounské péče rozhoduje a tyto dávky vyplácí **krajská pobočka Úřadu práce ČR, která je na základě § 61 odst. 6 zákona o SPO příslušná podle místa trvalého pobytu**

osoby pečující a osoby v evidenci. Pokud jde o nezaopatřené dítě, které má i po dosažení zletilosti nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte, anebo o zletilé dítě, které má po skončení nezaopatřenosti nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče, řídí se místní příslušnost krajské pobočky Úřadu práce místem trvalého pobytu této zletilé oprávněné osoby. Speciálně je pak upravena místní příslušnost krajské pobočky Úřadu práce pro případ žadatele o dávky pěstounské péče, který je cizincem nebo rodinným příslušníkem cizince, jemuž vyplývá nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropské unie (nařízení Evropského parlamentu a Rady EU č. 492/2011) podle § 47o odst. 1 písm. h) zák. o soc.-práv. ochraně dětí, neboť pro tohoto žadatele neplatí podmínka bydliště na území České republiky. Proto je u tohoto žadatele odvozena místní příslušnost krajské pobočky Úřadu práce České republiky od sídla jeho zaměstnavatele nebo od místa jeho podnikání na území České republiky.

Žádost o přiznání dávky pěstounské péče může žadatel podat na předepsaném tiskopise na kterémkoli kontaktním pracovišti krajské pobočky Úřadu práce. K žádosti je třeba doložit údaje a dokumenty podle § 47w zákona o SPO, které jsou potřebné pro rozhodnutí o nároku na příslušnou dávku, zejména skutečnosti prokazující nezaopatřenost dítěte, rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče osoby pečující, rozhodnutí krajského úřadu o zařazení žadatele do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu, nebo doklad prokazující stupeň závislosti svěřeného dítěte na pomoci jiné fyzické osoby). Krajská pobočka Úřadu práce musí o podané žádosti vždy vydat rozhodnutí, a to i v případě, že žádosti v plném rozsahu vyhoví.

Jak již bylo uvedeno výše, odměna pěstouna se pro účely daně z příjmů fyzických osob, pojistného na sociální zabezpečení a pojistného na veřejné zdravotní pojištění **považuje za příjem ze závislé činnosti**. Krajská pobočka Úřadu práce je tedy povinna z odměny pěstouna srážet a odvádět daň z příjmů a příslušné odvody na sociální zabezpečení a zdravotní pojištění. Pokud má osoba pečující nebo osoba v evidenci další souběžné příjmy, které se zdaňují podle zákona č. 586/1992 Sb., podává daňové přiznání k dani z příjmů sama. Úřad práce je povinen pro účely podání daňového přiznání vydat potvrzení o zdanitelných příjmech. Za předpokladu, že osoba pečující nebo osoba v evidenci nemá jiný zdaňovaný příjem, může podepsat na krajské pobočce Úřadu práce prohlášení k dani a o podání daňového přiznání za příslušný rok může požádat Úřad práce. V takovém případě bude osoba pečující nebo osoba v evidenci povinna také doložit potřebné doklady, zejména bude-li uplatňovat odpočty podle § 15 zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, případně slevy na dani podle § 35ba a § 35c téhož zákona. Úřad práce je povinen na žádost pěstouna prohlášení poplatníka daně z příjmů vždy přijmout a na základě doložených dokumentů provést zúčtování daně včetně daňových slev a bonusů.

12 POVĚŘENÍ K VÝKONU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

12.1 Rozsah činnosti pověřených osob

Pověřené fyzické nebo právnické osoby poskytují sociálně-právní ochranu dětí na základě rozhodnutí o pověření k výkonu takové činnosti (dále jen "pověření").

Pověřené osoby mohou v oblasti sociálně-právní ochrany na základě pověření vykonávat následující činnosti:

- a) vykonávat preventivní a poradenskou činnost podle § 10 odst. 1 písm. a) a § 11 odst. 1 písm. a) až c) zákona o SPO, tj. vyhledávání dětí, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje, pomoc rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytování nebo zprostředkování poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené a pořádání přednášek a kurzů,
- b) vykonávat činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku podle § 31 a 32 zákona o SPO,
- c) zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany uvedené v § 39,
- d) uzavírat dohody o výkonu pěstounské péče podle § 47b,
- e) převzít zajišťování přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče k přijetí dítěte do rodiny [§ 19a odst. 1 písm. c) zákona o SPO], kterou jinak zajišťuje krajský úřad (§ 11 odst. 2), provádět přípravy žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče a poskytovat odborné poradenství a pomoc těmto žadatelům a poskytovat fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny a osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče,
- f) poskytovat osobě pečující, s níž uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče (§ 47b zákona o SPO), výchovnou a poradenskou péči při výkonu pěstounské péče a sledovat výkon pěstounské péče; pokud osoba pečující o tuto službu požádá, je pověřená osoba povinna výchovnou a poradenskou péči poskytnout,
- g) vyhledávat fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- h) vyhledávat děti uvedené v § 2 odst. 2 zákona o SPO, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

Pověřené osoby jsou oprávněny vykonávat sociálně-právní ochranu pouze v rozsahu výše uvedených činností, k jejichž výkonu jim bylo příslušným orgánem vydáno pověření.

12.2 Podmínky pro vydání pověření

Podmínkou pro vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany je podle § 49 odst. 2 zákona o SPO:

- a) podání písemné žádosti, a to na tiskopisu předepsaném MPSV v souladu s podmínkami § 60 zákona o SPO,

- b) prokázání odborné způsobilosti podle § 49a zákona o SPO u všech osob, které budou sociálně-právní ochranu přímo poskytovat, předložení dokladu o ukončení jejich vzdělání a předložení seznamu jejich dřívějších zaměstnání a dalších pracovních činností;
- c) bezúhonnost
 - I. všech fyzických osob, které budou přímo sociálně-právní ochranu poskytovat,
 - II. právnické osoby, která bude sociálně-právní ochranu poskytovat,
- d) zajištění odpovídajících hygienických podmínek pro výkon sociálně-právní ochrany prokázané posudkem příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví, jde-li o pověření ke zřízení a provozování zařízení sociálně výchovné činnosti, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a výchovně rekreačního tábora,
- e) vlastnické nebo užívací právo k objektu nebo prostorám, v nichž bude poskytována sociálně-právní ochrana, prokázané příslušným dokladem,
- f) potřebné materiální a technické podmínky pro poskytování sociálně-právní ochrany a provozování zařízení sociálně-právní ochrany,
- g) předložení výroční zprávy o činnosti a hospodaření, a pokud pověřená osoba nevydává výroční zprávu, předložení jiného dokladu, který obsahuje popis její činnosti a pravidla hospodaření.

Pro účely řízení o pověření nepovažuje zákon za bezúhonného toho, kdo byl pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin nebo pro nedbalostní trestný čin související s činností blízkou sociálně-právní ochraně dětí (§ 49 odst. 8 zákona o SPO). Splnění podmínky bezúhonnosti se prokazuje prostřednictvím výpisu z evidence Rejstříku trestů (uvádí dosud nezahmlazená odsouzení), který se vyžádá krajský úřad rozhodující o vydání pověření v elektronické podobě přímo od Rejstříku trestů. Jde-li o osobu, která se v posledních 3 letech zdržovala nebo vykonávala činnost v cizině nepřetržitě déle než 3 měsíce, je žadatel o vydání pověření povinen k této osobě předložit výpis z cizozemské evidence obdobné Rejstříku trestů, který nesmí být starší než 3 měsíce.²⁰

V případě, že rozhodující orgán dostane v průběhu řízení o vydání pověření informaci o tom, že proti některé z fyzických osob, které by měly poskytovat sociálně-právní ochranu, nebo proti žadateli jako právnické osobě je příslušnými orgány vedeno trestní stíhání, je třeba řízení o vydání pověření přerušit až do pravomocného skončení trestního řízení. Skutečnost, zda probíhající trestní stíhání vyústí v pravomocné odsouzení, zde představuje předběžnou otázku, bez jejíhož zodpovězení nelze pokračovat v řízení o vydání pověření. Ve smyslu § 59 odst. 1 písm. c) správního řádu si správní orgán nemůže sám učinit úsudek o předběžné otázce spočívající v tom, zda a kým byl či nebyl spáchán trestný čin. Řešením je potom právě vydání usnesení o přerušování správního řízení podle § 49 odst. 8 zákona o SPO ve spojení s § 64 odst. 1 písm. c) správního řádu. Nepřípustným postupem by naopak bylo vydání rozhodnutí o zamítnutí žádosti o vydání pověření. Samotný fakt o probíhajícím trestním stíhání totiž neznamená, že by žadatel automaticky nesplňoval podmínku bezúhonnosti. Zároveň však nelze v takové situaci s odkazem na presumpci nevinu rozhodnout ani o vydání pověření, jelikož by tím mohl být ohrožen zájem a blaho dětí. Přerušování řízení plně respektuje presumpci nevinu, když žádným způsobem nepředjímá výsledek trestního stíhání, a zároveň chrání zájem dětí v postavení potenciálních

²⁰ Připouští se však nahrazení tohoto dokladu čestným prohlášením v případě, kdy cizozemský výpis z evidence trestů nelze získat vůbec nebo jen s těžko překonatelnými obtížemi.

klientů pověřené osoby. Je však třeba důsledně rozlišovat mezi zahájením trestního řízení a zahájením trestního stíhání proti určité osobě. Zatímco trestní řízení je zahájeno již úkony směřující k prověření podezření na spáchání trestného činu (typicky na základě podání tzv. trestního oznámení), trestní stíhání počíná až vydáním usnesení orgánu policie o jeho zahájení proti obviněné osobě, pokud zjištěné skutečnosti nasvědčují spáchání trestného činu konkrétní osobou.

O žádosti o vydání pověření rozhoduje krajský úřad příslušný podle místa sídla nebo trvalého pobytu žadatele. V případě, že žadatel žádá pouze o vydání pověření ke zřízení a provozování výchovně rekreačního tábora pro děti, rozhoduje o žádosti komise pro sociálně-právní ochranu dětí zřízená starostou obce s rozšířenou působností podle § 38 zákona o SPO.

V rozhodnutí o vydání pověření se uvede název a adresa sídla zařízení sociálně-právní ochrany, k jehož zřízení a provozování se pověření vydává, nejde-li o pověření ke zřízení a provozování výchovně rekreačních táborů pro děti (viz § 49 odst. 5). Jestliže pověřená osoba hodlá zřídit a provozovat nové zařízení sociálně-právní ochrany, musí krajský úřad požádat o vydání rozhodnutí o změně pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 49 odst. 6.

V případě, že pověřená osoba chce zřídit nové zařízení sociálně-právní ochrany anebo jiné pracoviště téhož zařízení sociálně-právní ochrany v obvodu jiného krajského úřadu, rozhoduje krajský úřad o změně pověření nebo o vydání nového pověření k výkonu sociálně-právní ochrany na základě závazného stanoviska krajského úřadu, v jehož obvodu má být zařízení nebo pracoviště zřízeno. Závazné stanovisko krajského úřadu musí být odůvodněno zejména potřebami poskytování sociálně-právní ochrany v jednotlivých typech zařízení sociálně-právní ochrany na území kraje, s přihlédnutím k dalším zařízením určeným pro poskytování péče a pomoci dětem na území kraje (§ 49 odst. 7).

12.3 Zařízení sociálně-právní ochrany dětí. Podmínky poskytování ochrany a pomoci dětem v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zákon o SPO obsahuje úpravu zařízení sociálně-právní ochrany a jejich činnosti v § 39 až 43. Tato zařízení mohou zřizovat fyzické osoby, právnické osoby nebo obce a kraje v samostatné působnosti na základě pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 49 zákona o SPO.

Zákon upravuje celkem 4 druhy zařízení sociálně-právní ochrany, kterými jsou:

- zařízení odborného poradenství pro péči o děti,
- zařízení sociálně výchovné činnosti,
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a
- výchovně rekreační tábory pro děti.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 zákona o SPO) představují formu azylu pro akutně ohrožené děti. Tato zařízení poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy anebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku, jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Ochrana a pomoc takovému dítěti spočívá v uspokojování základních životních potřeb, včetně ubytování, v zajištění zdravotních služeb a v psychologické a jiné obdobné nutné péči.

Dítě se do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc svěřuje:

- a) **na základě rozhodnutí soudu** – může se jednat o předběžné opatření soudu, rozsudek o nařízení výchovného zařízení podle § 13a zákona o SPO (nařízení pobytu dítěte na dobu 3 měsíců) nebo rozsudek o svěřením dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na dobu nejdéle 6 měsíců podle § 971 odst. 2 o.z.;
- b) **na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností** – dítě může být na žádost orgánu SPOD umístěno v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc po dobu 24 hodin, do té doby musí s dalším pobytem dítěte v zařízení vyslovit souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, anebo musí být podán návrh na nařízení předběžného opatření soudu;
- c) **na základě dohody se zákonným zástupcem dítěte** – dítě může být umístěno v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc na základě dohody se zákonným zástupcem nejdéle po dobu 3 měsíců, se souhlasem příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností je pak možné prodloužit pobyt dítěte v zařízení o další 3 měsíce;
- d) **na základě žádosti dítěte** – dítě může být na základě své žádosti umístěno v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc po dobu 24 hodin, do té doby musí s dalším pobytem dítěte v zařízení vyslovit souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, anebo musí být podán návrh na nařízení předběžného opatření soudu.

Od ledna 2022 budou pobytové titulu uvedené výše v písm. b) až d), tj. žádost orgánu SPOD, dohoda se zákonným zástupcem a žádost dítěte, nahrazeny úpravou smlouvy o poskytování ochrany a pomoci dítěti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, jejímiž stranami budou dítě a pověřená osoba provozující zařízení. Za dítě, které není způsobilé samo právně jednat ve věci uzavření smlouvy o poskytování ochrany a pomoci, bude tuto smlouvu uzavírat zákonný zástupce (rodič nebo orgán SPOD jako veřejný poručník), případně jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytuje dětem pobytovou službu, která zahrnuje zajištění plného přímého zaopatření (ubytování, stravování, ošacení) a zajištění odborné poradenské a psychologické pomoci dítěti. Vedle toho je zařízení povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany.

Zákon o SPO upravuje rovněž podmínky financování pobytu dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc prostřednictvím **příspěvku na úhradu pobytu a péče a státního příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**. Příspěvek na úhradu pobytu a péče (§ 42b – § 42f) jsou povinni na základě rozhodnutí ředitele nebo ředitelky zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc hradit rovným dílem rodiče dítěte, jejichž dítě bylo do zařízení umístěno rozhodnutím soudu nebo na žádost obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Výše příspěvku na úhradu pobytu a péče činí za kalendářní měsíc nejvýše 1,6násobek částky životního minima nezaopatřeného dítěte podle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Od ledna 2022 bude dosavadní úprava příspěvku na úhradu pobytu a péče nahrazena novou úpravou úhrady nákladů, kterou platí rodiče či jiné

osoby povinné výživou dítěte za poskytování ochrany a pomoci dítěti ze strany ZDVOP, s rozdělením úhrady za péči a úhrady za stravu (u zaopatřeného dítěte i za ubytování), jejíž max. výše bude stanovena vyhláškou. O stanovení úhrady se již nebude rozhodovat ve správním řízení.

Nárok na státní příspěvek pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42g – § 42n zákona o SPO) vzniká zřizovateli tohoto zařízení v případě, že je dítě umístěno do péče zařízení na základě rozhodnutí soudu nebo žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, a dále i v ostatních případech umístění dítěte do péče zařízení za předpokladu, že obecní úřad obce s rozšířenou působností považuje umístění dítěte do zařízení za důvodné. Výše státního příspěvku činí 22 800 Kč za kalendářní měsíc na každé dítě pobývající v péči zařízení v souladu se zákonem stanovenými podmínkami (od ledna 2022 se tato částka navyšuje na 36 000 Kč měsíčně). Státní příspěvek je určen na úhradu pobytu a péče poskytované dítěti v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zřizovatel zařízení je povinen využít státní příspěvek pouze pro zařízení, ve kterém je dítě umístěno. O přiznání státního příspěvku rozhoduje krajský úřad (Magistrát hl. města Prahy) příslušný podle místa sídla zařízení, a to na základě písemné žádosti podané zřizovatelem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo jím pověřenou osobou.

Je třeba zdůraznit, **státní příspěvek je ze své povahy určen pouze na úhradu části nákladů spojených s pobytem dítěte v péči zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a jeho účelem není hradit 100 % těchto nákladů**, neboť se předpokládá, že provoz těchto zařízení je financován vícezdrojově (obdobně i ve vztahu k financování sociálních služeb se předpokládá vícezdrojové financování), tj. vedle státního příspěvku také prostřednictvím příspěvku na úhradu pobytu a péče od rodičů, z dotací krajů a obcí a ze soukromých příspěvků a darů.

12.4 Ostatní zařízení sociálně-právní ochrany dětí

Zařízení odborného poradenství pro péči o děti (§ 40 zákona o SPO) poskytuje zejména poradenství zaměřená na řešení vzájemných vztahů rodičů a jejich dětí a na péči rodičů o děti se zdravotním znevýhodněním. V rámci odborného poradenství se poskytuje rodičům a dalším osobám poradenství ve věcech výchovy a výživy dětí a v dalších otázkách týkajících se jejich rodinných, sociálních a mezigeneračních problémů vyplývajících z péče o děti. Tato zařízení rovněž poskytují poradenství pro fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny.

Pověřená osoba je v souvislosti s provozováním zařízení odborného poradenství povinna přesně vymezit nabídku služeb poradenství, uvést časový rozvrh poskytování poradenství a zajistit vhodné prostředí pro poskytování poradenství – vybavení a úprava zařízení by měly navozovat uklidňující a vstřícnou atmosféru.

Zařízení sociálně výchovné činnosti (§ 41 zákona o SPO) jsou nezbytným nástrojem při práci s dětmi vyžadujícími zvýšenou pozornost (zejména § 6 odst. 1 písm. c, d) zákona o SPO). Jejich účelem je vyvést děti z rizikového prostředí ulice a odvrátit je od setkání s osobami, od kterých by mohly převzít nežádoucí návyky a postoje (požívání alkoholu a omamných látek, páchání trestné činnosti, xenofobní a rasistické názory, záškoláctví apod.). Předpokladem k tomu je, že tato zařízení nabídnou dětem poutavé a smysluplné využití volného času. Jde o zařízení obdobné činnosti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež (§ 62 zákona o sociálních službách), s nímž je v řadě případů provozována tzv. pod

jednou střešou (při souběhu pověření k výkonu sociálně-právní ochrany a registrace k poskytování sociálních služeb).

Programy realizované v zařízeních sociálně výchovné činnosti by měly odpovídat zájmům dětí a přihlížet k jejich dovednostem a možnostem dalšího rozvoje. V rámci zařízení by se zpravidla neměl utvářet uzavřený kroužek na striktně členském principu, vhodnější je naopak prosazovat přístup otevřených dveří pro všechny zájemce (s pochopitelným kapacitním omezením). Konkrétní forma tohoto zařízení může být velmi různorodá (klub, centrum, středisko, spolek), stejně jako jejich zaměření – sportovní činnost, amatérské umění (hudba, film, divadlo, literatura, tanec, výtvarné umění) a jakékoliv jiné zájmové aktivity (ekologie, turistika, internet, sběratelství apod.).

Výchovně rekreační tábory (§ 43 zákona o SPO, jejichž účelem je výchovné působení na děti k odstranění nebo potlačení poruch chování a k získání potřebných společenských a hygienických návyků. Pověřená osoba v souvislosti s přípravou a organizací tábora jmenuje vedoucího tábora a jeho zástupce, schvaluje obsazení dalších táborových funkcí (zejména zdravotníka), zajišťuje, aby bylo krajskému úřadu a krajské hygienické stanici alespoň měsíc předem oznámeno místo, termín a počet účastníků tábora, schvaluje rámcový program a rozpočet tábora, zajišťuje materiální a technické podmínky pro konání tábora, podle potřeby uzavírá s táborovými pracovníky dohody o provedení práce a zajišťuje, aby před zahájením tábora byli táboroví pracovníci proškoleni ze zásad bezpečnosti práce a požární ochrany, hygienických požadavků na provoz tábora a ze zásad poskytování první pomoci.

Na realizaci výchovně rekreačních táborů pro děti se vztahují hygienické požadavky, které zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, klade na zotavovací akce pro děti. Proto je k organizaci tábora nutné doložit zdravotní způsobilost dětí účastnících se tábora a fyzických osob činných na výchovně rekreačním táboře jako dozor, zdravotník nebo při stravování. Další hygienické požadavky týkají umístění stavby nebo stanového tábora, prostorových podmínek, ubytování, osvětlení, vybavení a úklidu (např. nepromokavé stanové plachty, možnost koupání či sprchování v teplé vodě alespoň jednou za týden, nejmenší plocha na jedno dítě 3 m² atd.), zásobování vodou, odstraňování odpadků, stravování a režimu dne (např. alespoň jedno teplé hlavní jídlo denně, nejméně 9 hodin vymezených v režimu dne pro spánek).

Dokumentace vedená pověřenou osobou v souvislosti s konáním výchovně rekreačního tábora zahrnuje zejména:

- seznam dětí: obsahuje základní údaje o jednotlivých účastnících tábora potřebné pro zdravotní, výchovné a ekonomické zajištění tábora,
- lékařská potvrzení o zdravotní způsobilosti dětí,
- prohlášení rodičů o bezinfekčnosti a zdravotním stavu dětí,
- průkazy pojištěnce zdravotní pojišťovny a očkovací průkazy,
- zdravotní deník,
- potvrzení o zdravotní způsobilosti pracovníků, kteří pracují s dětmi,
- zdravotní průkazy pracovníků činných v potravinářství,
- kopie oznámení hygienické stanici o konání tábora.

13 VEDENÍ EVIDENCE A SPISOVÉ DOKUMENTACE PŘI POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

13.1 Evidence dětí

Ustanovení § 54 zákona o SPO stanoví, že v evidenci obecního úřadu obce s rozšířenou působností jako orgánu SPOD **mohou být zařazeni výhradně děti, na které se zaměřuje sociálně-právní ochrana podle § 6, a vedle těchto dětí již pouze děti, u kterých byl obecní úřad obce s rozšířenou působností jmenován jejich opatrovníkem nebo poručníkem, nebo u kterých vykonává ze zákona poručenství jako veřejný poručník podle § 17.** Jen o těchto dvou skupinách dětí je také přípustné vést spisovou dokumentaci orgánu SPOD v souladu s § 55 odst. 1 zákona o SPO a v této dokumentaci shromažďovat, uchovávat a jinak zpracovávat údaje o dětech, rodičích, jiných osobách odpovědných za výchovu a dalších dotčených osobách.

Podrobnosti ohledně vedení evidence dětí obecními úřady obcí s rozšířenou působností a obecními úřady upravuje **směrnice Ministerstva práce a sociálních věcí č. j. 2013/26780-21 ze dne 19. září 2013 o stanovení rozsahu evidence dětí a obsahu spisové dokumentace o dětech vedené orgány sociálně-právní ochrany dětí a o stanovení rozsahu evidence a obsahu spisové dokumentace v oblasti náhradní rodinné péče, která nabyla účinnosti od 1. 1. 2014** (publikována byla dne 12. 12. 2013 ve Věstníku vlády pro orgány krajů a orgány obcí, částka č. 5/2013).

Na základě směrnice o vedení spisové dokumentace vede obecní úřad obce s rozšířenou působností o dětech **základní evidenci a tzv. pomocnou evidenci.** Základní evidenci tvoří **rejstřík dětí** označený písmeny Om („Ochrana mládeže“), **jmenná kartotéka a spisová dokumentace**, která je rovněž označena spisovou značkou Om (dále jen „spis Om“). Sourozenci, kteří mají společné oba rodiče, se v základní evidenci evidují pod stejnou spisovou značkou Om a je o nich veden jeden společný spis Om.

Pomocnou evidenci obecního úřadu obce s rozšířenou působností tvoří:

- a) rejstřík dětí označený písmeny „Nom“ (dále jen „Nepříslušná ochrana mládeže“) a spisová dokumentace označená spisovou značkou Nom,
- b) rejstřík dětí, kterým je třeba zprostředkovat osvojení,
- c) rejstřík dětí, kterým je třeba zprostředkovat pěstounskou péči,
- d) rejstřík dětí svěřených do výchovy jiné fyzické osoby odpovědné za výchovu dítěte,
- e) rejstřík dětí, u kterých obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává poručenství,
- f) rejstřík dětí, u nichž probíhá řízení o určení či popření rodičovství a u nichž byl obecní úřad obce s rozšířenou působností ustanoven opatrovníkem,
- g) rejstřík dětí, u nichž bylo rozhodnuto o výchovném opatření,
- h) rejstřík dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy anebo dětí umístěných ve středisku výchovné péče,
- i) rejstřík dětí svěřených do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc,
- j) rejstřík dětí, na které se zaměřuje sociální kuratela pro děti a mládež,
- k) rejstřík dětí mladších patnácti let podezřelých ze spáchání činu jinak trestného,
- l) rejstřík dětí, proti kterým bylo zahájeno trestní stíhání,

- m) rejstřík dětí ve výkonu trestního opatření odnětí svobody a ve výkonu vazby,
- n) rejstřík dětí, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu, jejich lidskou důstojnost, mravní vývoj nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu,
- o) rejstřík dětí vyřazených ze základní evidence.

Pokud jde o postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností při zařazování dětí do základní evidence, vychází úprava směrnice o vedení spisové dokumentace ze základního vymezení okruhu dětí vedených v evidenci orgánů SPOD, které je stanoven v § 54 zákona o SPO. Jako základní zásada vyjádřená v čl. 2 odst. 2 směrnice o vedení spisové dokumentace proto platí, že dítě je zařazeno do základní evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností po provedení základního vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny z toho hlediska, zda se jedná o ohrožené dítě uvedené v § 6 zákona o SPO, jak to obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností ukládá § 10 odst. 3 písm. c) zákona o SPO.

Vedle toho však směrnice o vedení spisové dokumentace v čl. 2 odst. 1 upravuje dalších 12 specifických situací, kdy dítě je do základní evidence orgánu SPOD zařazeno automaticky na základě rozhodnutí příslušného orgánu nebo oznámení příslušného orgánu, osoby nebo zařízení (např. oznámení o přijetí dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, oznámení zdravotnického zařízení o tom, že matka po narození dítěte opustila a zanechala je v porodnici apod.). Dítě je do základní evidence zařazeno vždy také na základě upozornění nebo oznámení o tom, že se jedná o dítě týrané nebo zneužívané. Je proto dostatečně zajištěno, aby z působnosti orgánu SPOD neuniklo žádné dítě, u kterého na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny existuje důvodná potřeba pro realizaci opatření na ochranu jeho práv a nejlepšího zájmu. Podle směrnice je však v zásadě vyloučeno, aby do základní evidence orgánu SPOD byly automaticky zařazovány děti na základě jakéhokoliv upozornění nebo oznámení o podezření na možné ohrožení dítěte podle § 7 odst. 2 a § 10 odst. 4 zákona o SPO, aniž by bylo provedeno alespoň prvotní vyhodnocení odůvodněnosti podnětu a skutečné situace dítěte (nejedná-li se o zmíněné oznámení o podezření na týrání nebo zneužívání dítěte).

Důvodem pro zařazení dítěte do základní evidence je vždy také rozhodnutí soudu, správního orgánu nebo státního zástupce o jmenování obecního úřadu obce s rozšířenou působností opatrovníkem dítěte a rozhodnutí soudu o jmenování obecního úřadu obce s rozšířenou působností poručníkem dítěte [viz čl. 2 odst. 1 písm. g) směrnice o vedení spisové dokumentace]. Úřad, který byl jmenován opatrovníkem nebo poručníkem dítěte o dítěti zakládá spis Om. Zároveň platí, že pokud byl opatrovníkem dítěte v soudním, správním nebo trestním řízení jmenován jiný obecní úřad obce s rozšířenou působností, než v jehož obvodu je dítě hlášeno k trvalému pobytu, musí se tento obecní úřad bezodkladně spojit s obecním úřadem obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu dítěte a projednat s ním další postup. Směrnice o vedení spisové dokumentace nevyklučuje, aby o tomtéž dítěti byly vedeny dva různé spisy Om dvěma různými obecními úřady obce s rozšířenou působností. Je proto možné, že dítě bude zařazeno v základní evidenci jak obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který je příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte, tak i obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který byl jmenován opatrovníkem nebo poručníkem dítěte, a oba tyto dotčené úřady povedou o dítěti vlastní spis Om. Vyloučeno je směrnicí pouze to, aby jeden obecní úřad obce s rozšířenou působností vedl současně o tomtéž dítěti dva různé spisy Om, což vyplývá z čl. 2 odst. 4 směrnice o vedení spisové

dokumentace (po vyřazení dítěte ze základní evidence a uzavření spisu Om je však možné založit o dítěti nový spis Om, bude-li dítě opětovně zařazeno do základní evidence).

Dojde-li ke změně místa trvalého pobytu dítěte, musí obecní úřad obce s rozšířenou působností podle čl. 9 směrnice o vedení spisové dokumentace postoupit spis Om nově příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností ve všech případech, kdy ke dni změny místní příslušnosti nebylo dítě ještě vyřazeno ze základní evidence a spis Om nebyl uzavřen. To znamená, že na základě čl. 9 směrnice o vedení spisové dokumentace je nutné postoupit všechny neuzavřené spisy Om, ačkoliv se s neuzavřeným spisem Om aktuálně aktivně nepracuje a ve vztahu k dítěti a jeho rodině se neprovádějí žádné úkony a opatření. Z důvodu postoupení spisu jinému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností v důsledku změny místní příslušnosti provede postupující úřad vyřazení dítěte ze základní evidence podle čl. 28 odst. 1 písm. o) směrnice o vedení spisové dokumentace. Obecní úřad obce s rozšířenou působností, jemuž byl spis Om postoupen, je naopak povinen zařadit dítě do své základní evidence a zapsat ho do rejstříku Om v souladu s čl. 2 odst. 1 písm. m) směrnice. Jestliže dojde ke změně místa trvalého pobytu dítěte v průběhu soudního řízení, ve kterém obecní úřad obce s rozšířenou působností vykonává funkci opatrovníka dítěte, ponechá si tento obecní úřad obce s rozšířenou působností originál spisové dokumentace o dítěti až do pravomocného skončení řízení, neboť úřad, který vykonává opatrovnictví dítěte v soudním, správním nebo trestním řízení, by měl mít zásadně k dispozici originál spisu Om. Teprve po ukončení výkonu opatrovnictví dítěte se dítě vyřadí ze základní evidence a spis Om se postoupí nově příslušnému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností podle čl. 9 směrnice o vedení spisové dokumentace.

Co se týká postupu při vyřazování dítěte ze základní evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností, směrnice o vedení spisové dokumentace v čl. 28 odst. 1 zakotvuje výčet případů, ve kterých by mělo dojít k vyřazení dítěte ze základní evidence (celkem 16 případů). Automaticky dochází k vyřazení dítěte ze základní evidence v případě dosažení zletilosti (s výjimkou dítěte, u kterého byla soudem prodloužena ústavní výchova nebo ochranná výchova do 19 let), v případě nabytí plné svéprávnosti ještě před dosažením zletilosti (uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti), v případě postoupení spisu Om jinému obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností v důsledku změny trvalého pobytu dítěte a v případě úmrtí dítěte.

Ve všech ostatních případech vyjmenovaných v čl. 28 odst. 1 směrnice o vedení spisové dokumentace musí být pro vyřazení dítěte ze základní evidence splněny dvě zásadní podmínky, a to že:

- a) podle individuálního plánu ochrany dítěte nejsou naplánována další opatření sociálně-právní ochrany k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině a k posílení funkcí rodiny a
- b) není dán jiný důvod pro vedení dítěte v základní evidenci v souladu s § 54 zákona o SPO.

Primárně se tak vyřazení dítěte ze základní evidence, stejně jako zařazení dítěte do evidence, opět odvíjí od vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny z hlediska § 6 zákona o SPO a od plánování dalších opatření ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí. To platí i pro vyřazení dítěte podle čl. 28 odst. 1 písm. n) směrnice o vedení spisové dokumentace, podle kterého se dítě vyřadí ze základní evidence, jestliže podle spisové dokumentace o dítěti nebyl obecním úřadem obce s rozšířenou působností proveden žádný úkon v době nejméně 6 měsíců. Stanovenou lhůtu 6 měsíců je třeba vnímat jako lhůtu minimální a závisí vždy na vyhodnocení příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, zda po uplynutí

této lhůty přistoupí k vyřazení dítěte ze základní evidence, anebo zda dojde k závěru, že pro vyřazení dítěte nejsou splněny základní podmínky podle čl. 28 odst. 2 směrnice o vedení spisové dokumentace.

13.2 Spisová dokumentace o dětech

Ve spisové dokumentaci o dětech jsou soustředěny zejména osobní údaje dětí, jejich rodičů a jiných osob odpovědných za výchovu, údaje o výchovných poměrech dětí, záznamy o výsledcích šetření v rodině a v jiném prostředí, kde se děti zdržují, záznamy o jednání s rodiči nebo jinými osobami, kopie podání soudům a jiným státním orgánům, písemná vyhotovení rozhodnutí soudů, orgánů činných v trestním řízení a správních orgánů (§ 55 odst. 2 zákona o SPO).

Podle čl. 6 směrnice o vedení spisové dokumentace se každý spis Om povinně skládá ze:

- a) spisového obalu,
- b) spisového přehledu,
- c) záznamu o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny podle § 10 odst. 3 zákona o SPO a § 1 prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb.,
- d) individuálního plánu ochrany dítěte podle § 10 odst. 3 písm. d) a odst. 5 zákona o SPO a § 2 prováděcí vyhlášky č. 473/2012 Sb.,
- e) přehledu návštěv u dětí svěřených do výchovy jiných fyzických osob než rodičů, u dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, u mladistvých ve výkonu vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody a u dětí, o něž pečuje odsouzená žena ve věznici,
- f) přehledu návštěv rodičů, jejichž dětem byla soudem nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova,
- g) záznamů a protokolů o jednání s dětmi, rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími osobami, včetně protokolů o případové konferenci podle § 10 odst. 3 písm. e) zák. o soc.-práv. ochraně dětí,
- h) správního spisu, který obsahuje písemnosti týkající se správního řízení vedeného obecním úřadem obce s rozšířenou působností podle článku 7 směrnice o vedení spisové dokumentace, a,
- i) dalších písemností týkajících se dítěte, popřípadě společně evidovaných sourozenců, které jsou uvedeny v § 55 odst. 2 zákona o SPO.

Jednotlivé písemnosti se do spisu Om zakládají v časové řadě podle data doručení nebo vyhotovení a musí být označeny spisovou značkou Om a pořadovým číslem. Jeden společný spis Om může být pod stejnou spisovou značkou veden o sourozencích, kteří mají společné oba rodiče a jsou zařazeni v základní evidenci obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Záznam o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny je nutné zpracovat u každého dítěte zařazeného do základní evidence obecního úřadu obce s rozšířenou působností, nicméně rozsah vyplňovaných údajů je možné přizpůsobit a omezit v závislosti na důvodu, pro který bylo dítě zařazeno do základní evidence (např. v případě jmenování orgánu sociálně-právní ochrany dětí opatrovníkem dítěte záleží na druhu a předmětu řízení, ve kterém je opatrovnictví dítěte vykonáváno). Na rozdíl od záznamu o vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny není třeba u každého dítěte zpracovávat IPOD. Rozhodnutí

o vypracování individuálního plánu závisí na závažnosti a povaze důvodů, pro které bylo dítě zařazeno do základní evidence, a na posouzení toho, zda důvody pro poskytování sociálně-právní ochrany dítěte mohou být dlouhodobějšího charakteru a je nutné do budoucna počítat s potřebou dalších opatření či zda jsou tyto důvody spíše jednorázové nebo dočasné (což může být právě případ výkonu opatrovnictví dítěte v určitém řízení).

Vedle spisu Om vedou obecní úřady obcí s rozšířenou působností o dětech rovněž spisovou dokumentaci označenou spisovou značkou Nom („Nepříslušná ochrana mládeže“) podle čl. 12 směrnice o vedení spisové dokumentace. Spis Nom se zakládá o dětech, které nejsou zařazeny v základní evidenci obecního úřadu obce s rozšířenou působností, ale u kterých byl obecní úřad obce s rozšířenou působností dožádán o zastoupení dítěte nebo o provedení jiného úkonu ze strany místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, soudu, policie nebo jiného orgánu. Stejně tak se spis Nom vede v případě dětí, které jsou zařazeny v rejstříku Nom obecního úřadu obce s rozšířenou působností z toho důvodu, že jsou ve vztahu k těmto dětem prováděny neodkladné úkony k zajištění jejich ochrany a k zajištění řádné péče o tyto děti podle § 10a odst. 1, § 15, § 16 nebo § 37 zákona o SPO.

Spisová dokumentace vedená o dětech obecním úřadem obce s rozšířenou působností (spis Om a spis Nom) se podle § 51 odst. 4 písm. c) zákona o SPO poskytuje na vyžádání nadřízenému krajskému úřadu nebo Ministerstvu práce a sociálních věcí pro účely výkonu jejich působnosti, tj. zejména pro potřeby kontroly a metodického vedení výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Vedle toho vyplývá povinnost k zapůjčení spisové dokumentace o dětech z některých zvláštních právních předpisů. Zapůjčení kompletního spisu Om nebo Nom je oprávněn požadovat zejména státní zástupce podle § 14 odst. 1 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství. Státní zástupce má právo v mezích výkonu působnosti státního zastupitelství do zapůjčených spisů nahlížet a pořizovat z nich opisy a výpisy. Pokud jde o orgány policie, podle zákona nemohou požadovat poskytnutí nebo zapůjčení celé spisové dokumentace vedené orgánem sociálně-právní ochrany dětí, nicméně v souladu s § 18 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, mohou od orgánů žádat „potřebné podklady a informace včetně osobních údajů“. Vzhledem k tomu je na základě dožádání orgánů policie možné, aby obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytl požadované údaje ve formě výpisu ze spisové dokumentace, anebo aby poskytl kopii vybrané části spisové dokumentace. Podstatné je, že policie by se měla na orgány SPO obracet s konkrétním dožádáním, ve kterém specifikuje požadované dokumenty nebo údaje, a nezasílat pouze obecnou žádost o poskytnutí spisové dokumentace.

Poskytnutí spisové dokumentace o dětech je oprávněn žádat rovněž veřejný ochránce práv, zástupce veřejného ochránce práv a pověřený zaměstnanci Kanceláře veřejného ochránce práv podle § 15 odst. 2 písm. b) zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, podle kterého jsou úřady povinny na žádost ochránce a ve lhůtě jím stanovené předložit spisy a jiné písemnosti pro potřeby jeho šetření. Dále je nezbytné respektovat speciální úpravu zákona č. 186/2011 Sb., o poskytování součinnosti pro účely řízení před některými mezinárodními soudy a jinými mezinárodními kontrolními orgány. V souladu s § 1, § 2 a § 6 zákona č. 186/2011 Sb. jsou všechny dotčené orgány, včetně orgánů sociálně-právní ochrany dětí, povinny poskytovat Ministerstvu spravedlnosti součinnost pro potřeby zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva ve Štrasburku podle Úmluvy

o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.) a pro účely řízení před Výborem OSN pro lidská práva podle Opčního protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech (č. 169/1991 Sb.). Tato součinnost zahrnuje i zaslání spisu vztahujícího se k projednávanému případu anebo jeho kompletní kopie nebo kopie příslušné části spisu. K poskytnutí spisu je příslušný ten orgán, o jehož spis se jedná. V případě spisové dokumentace vedené o dětech to znamená, že k poskytnutí spisové dokumentace Om je příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí podle místa trvalého pobytu dítěte a k poskytnutí spisu Nom je příslušný dožádaný orgán sociálně-právní ochrany, který spis Nom založil. Důležité je, že zákon č. 186/2011 Sb. dává dotčenému orgánu možnost, aby Ministerstvu spravedlnosti zaslal pouze kopii spisu. Obdobně se pak poskytování potřebné součinnosti podle zákona č. 186/2011 Sb. mohou domáhat i další orgány, které zastupují Českou republiku v řízení o individuálních případech před jinými mezinárodními orgány kontrolujícími dodržování mezinárodních závazků v oblasti lidských práv, vyplývají-li tyto závazky pro Českou republiku z mezinárodní smlouvy, která je součástí právního řádu-

Spisová dokumentace o dětech nebo její část mohou být vedeny rovněž v elektronické podobě, stejně jako rejstříky základní a pomocné evidence dětí, což vyplývá jak § 55 odst. 3 zákona o SPO, tak i z čl. 1 a čl. 27 směrnice o vedení spisové dokumentace. Součástí spisové dokumentace mohou být také zvukové, obrazové a zvukově obrazové záznamy na elektronických médiích.

Vedle spisové dokumentace může obecní úřad obce s rozšířenou působností uchovávat některé písemnosti odděleně mimo spis v rámci podkladů pro zpracování spisové dokumentace, které se podle § 55 odst. 4 zákona o SPO vedou odděleně v samostatné složce, která je označena spisovou značkou P/Om nebo P/Nom a není součástí spisové dokumentace o dítěti. Tato samostatná složka však může být založena ve stejném spisovém obalu jako spis Om. Údaje z podkladové složky ke spisové dokumentaci o dítěti nelze zpřístupnit žádnému jinému orgánu, fyzické nebo právnické osobě s výjimkou soudu a státního zastupitelství pro potřeby trestního stíhání podle § 55 odst. 4 zákona o SPO.

Podklad pro vedení spisové dokumentace tvoří podle čl. 8 směrnice o vedení spisové dokumentace:

- a) upozornění fyzické osoby, která upozornila orgán sociálně-právní ochrany dětí na skutečnosti nasvědčující ohrožení dítěte (§ 7 odst. 2 zákona o SPO),
- b) údaje o místě pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem, a jiné údaje, které by mohly vést ke zjištění místa pobytu tohoto rodiče,
- c) údaje o osobách, kterým bylo dítě svěřeno do péče před osvojením, jakož i údaje o místě pobytu tohoto dítěte,
- d) podrobný záznam nebo protokol o jednání orgánu sociálně-právní ochrany s dítětem, které bylo vedeno bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte podle § 8 odst. 2 zákona o SPO,
- e) detailní informace o průběhu týrání dítěte, pohlavního zneužívání nebo o jiné trestné činnosti, které jsou významné pouze pro soud či státní zastupitelství v souvislosti s trestním stíháním.

Jak bylo uvedeno, součástí podkladu pro vedení spisové dokumentace je rovněž podrobný záznam nebo protokol o jednání orgánu sociálně-právní ochrany dětí s dítětem, které bylo vedeno bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu. Podrobný záznam nebo protokol o jednání s dítětem je třeba založit do podkladu pro zpracování spisové dokumentace v těch případech, kdy obecní úřad obce s rozšířenou působností jedná s dítětem **cíleně** bez přítomnosti rodičů nebo jiných odpovědných osob za účelem zajištění práva dítěte na svobodné vyjádření svého názoru k významným záležitostem, které se ho týkají, a k ochraně důvěrnosti sdělení dítěte. Ve spisové dokumentaci o dítěti pak **musí být vždy založen záznam** o tom, že obecní úřad obce s rozšířenou působností jednal s dítětem, a to i v případě, že jednání s dítětem se uskutečnilo bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte v souladu s § 8 odst. 2 zákona o SPO.

Záznam ve spisové dokumentaci o jednání s dítětem, které bylo vedeno bez přítomnosti rodičů nebo jiných odpovědných osob, by měl obsahovat stručné vymezení **předmětu jednání**, tj. důvodu, pro který byl pohovor s dítětem uskutečněn (např. zjištění názoru dítěte pro účely soudního řízení, prověření podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte apod.), a **označení věci, které se jednání týkalo** (např. řízení o úpravě péče, řízení o úpravě styku s dítětem apod.). Dále je třeba v záznamu stručně shrnout průběh jednání s dítětem, aniž by se blíže popisoval obsah vyjádření dítěte nebo byla dokonce použita citace z vyjádření dítěte. Shrnutí může být provedeno např. slovy „S dítětem bylo hovořeno o jeho vztazích k rodičům a k dalším osobám z rodiny dítěte, o vzájemných vztazích mezi rodiči, o výchovných prostředcích, které rodiče používají při výchově dítěte, o školní docházce dítěte, jeho zdravotním stavu, o zájmech dítěte a jeho volnočasových aktivitách, o formě a průběhu kontaktů dítěte s rodičem, který nemá dítě v péči apod.“, v závislosti na předmětu a účelu jednání.

Podklady pro zpracování spisové dokumentace mají povahu písemností uchovávaných odděleně mimo spis z důvodu ochrany informací, na něž se vztahuje zákonem uložená nebo uznaná povinnost mlčenlivosti podle § 17 odst. 3 správního řádu, což znamená, že na tyto písemnosti se nepoužijí ustanovení správního řádu ani zákona o SPO o nahlížení do spisu. Nahlížení do písemností tvořících podklad pro zpracování spisové dokumentace (složka P/Om nebo P/Nom) je vyloučeno přímo ze zákona a není tak třeba vydávat usnesení o odmítnutí případné žádosti o nahlédnutí do těchto písemností.

Ačkoliv podle zákona o SPO nesmí orgán SPOD údaje tvořící podklad pro zpracování spisu předat nebo zpřístupnit žádné jiné osobě nebo orgánu, s výjimkou soudu a státního zastupitelství pro účely trestního stíhání, je třeba na základě zvláštní úpravy zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, dospět k závěru, že příslušný orgán SPOD je povinen zpřístupnit obsah podkladové složky také na žádost veřejného ochránce práv a zaměstnanců jeho kanceláře pro potřeby jejich šetření. Podle § 15 odst. 2 zákona č. 349/1999 Sb. totiž mají úřady povinnost na žádost ochránce předložit nejen spisy, ale i jiné písemnosti úřadu, přičemž podklady pro zpracování spisové dokumentace patří právě mezi ony „jiné písemnosti“.

Jak upozornil Nejvyšší správní soud ČR v rozsudku č.j. 4 Ads 194/2014 ze dne 19. 12. 2014, je nepřijatelné, aby některé písemnosti byly nejprve zařazeny ve spisové dokumentaci orgánu SPOD o dítěti, a teprve následně byly ze spisové dokumentace vyjmuty a vloženy do podkladu pro zpracování spisové dokumentace.

Nahlížen do spisové dokumentace vedené o dítěti, nejde-li o část týkající se správního řízení, je oprávněn na základě písemné žádosti pouze rodič dítěte, kterému náleží rodičovská odpovědnost, nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci. Nevidomé osobě bude obsah spisové dokumentace přečten a obecní úřad obce s rozšířenou působností umožní na požádání této osoby, aby do spisu nahlížel její doprovod. Rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci mají právo při nahlížení do spisové dokumentace činit si z ní výpisy a pořizovat za úhradu kopie spisové dokumentace nebo její části. Na nahlížení do spisové dokumentace se nevztahuje zákon o svobodném přístupu k informacím. Do spisové dokumentace týkající se osvojení dítěte je oprávněn nahlížet na základě písemné žádosti osvojenec starší 12 let; pokud bylo soudem rozhodnuto o utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení, může osvojenec nahlédnout do spisu až po nabytí plné svéprávnosti.

Probíhá-li soudní nebo trestní řízení, jehož účastníkem je jak nezletilé dítě, tak i jeho rodiče nebo jeden z rodičů, musí být dítěti pro takové řízení jmenován opatrovník z důvodu nebezpečí střetu zájmů mezi dítětem a jeho rodiči. V takovém případě je proto nutné rovněž přistoupit k odmítnutí žádosti rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o nahlédnutí do spisové dokumentace vedené o dítěti, a to ve vztahu k písemnostem týkajícím s probíhajícího řízení. Důvodem odmítnutí žádosti je rozpor se zájmem dítěte, jenž vyplývá z nebezpečí střetu zájmů mezi dítětem a rodičem, pro který je dítěti pro jeho zastupování v řízení jmenován opatrovník. Nezřídka je obecní úřad obce s rozšířenou působností, který spisovou dokumentaci o dítěti vede, zároveň také opatrovníkem dítěte v probíhající řízení. V takové situaci vedle rozporu se zájmem zastoupeného dítěte, který spočívá v kolizi zájmů dítěte a jeho rodičů, přistupuje jako další důvod pro odmítnutí žádosti o nahlédnutí do spisu o dítěti také porušení principu rovnosti účastníky řízení, když je nepřijatelné, aby jeden z účastníků řízení (rodič nebo oba rodiče) měl přístup ke spisu, který v souvislosti s probíhající řízením vede zástupce jiného účastníka řízení (dítěte). Je nutné zdůraznit, že spisová dokumentace o dítěti se primárně zakládá a vede pro potřeby příslušného orgánu SPOD při plnění jeho úkolů v rámci zajišťování sociálně-právní ochrany dítěte, nikoliv pro potřeby rodičů, kteří jako zástupci dítěte mají pouze oprávnění se s informacemi shromážděnými ve spisové dokumentaci seznámit. Jestliže je pro určité právní jednání nebo řízení zástupčí oprávnění rodičů vyloučeno, musí být logicky vyloučeno i oprávnění rodičů seznamovat se v zastoupení dítěte se spisem orgánu SPOD, obdobně jako v případě úplného zbavení rodičů jejich rodičovské odpovědnosti k dítěti nebo pozastavení jejího výkonu na základě rozhodnutí soudu

V případě, že dítě projeví přání, aby se o jeho rozhovoru s orgánem sociálně-právní ochrany dětí nedozvěděli rodiče nebo jiné odpovědné osoby, anebo kdy obecní úřad obce s rozšířenou působností dojde i z jiného důvodu k závěru, že není v zájmu dítěte, aby rodiče, byť jen na určitou omezenou dobu, měli k dispozici informace o tom, kdy, v jaké věci a kolikrát se uskutečnilo jednání orgánu sociálně-právní ochrany dětí, **může obecní úřad obce s rozšířenou působností rozhodnout usnesením o odmítnutí písemné žádosti rodiče o nahlédnutí do spisu Om podle § 55 odst. 6 písm. b) zákona o SPO.** Odmítnutí žádosti se může týkat nahlédnutí do celého spisu Om nebo jenom do vybraných částí spisu Om (označených prostřednictvím pořadových čísel písemnosti), které obsahují stručný záznam o jednání orgánu sociálně-právní ochrany dětí s dítětem. Jako důvod odmítnutí žádosti bude uvedeno, že spis Om nebo jeho označené části obsahují informace o jednání s dítětem, které bylo vedeno v nepřítomnosti rodičů, a že se nahlédnutí odmítá s ohledem na ochranu důvěrnosti sdělení dítěte

a s ohledem na skutečnost, že zpřístupněním informací ze spisu Om rodičům by mohlo být narušeno nebo ohroženo právo dítěte být slyšeno a svobodně vyjádřit vlastní názor.

Důvodem pro odmítnutí žádosti o nahlédnutí do spisu o dítěti může být rovněž obava, že by z obsahu spisu bylo možné nepřímou dovodit totožnost fyzické osoby, jež upozornila orgán SPOD na možné ohrožení dítěte (ačkoliv jinak jsou údaje o osobě oznamovatele vedeny odděleně mimo spis v podkladech pro zpracování spisové dokumentace), a rozhodnutí soudu o utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení podle § 837 o.z., pokud by osvojitelé žádali o nahlédnutí do spisu vedeného o osvojeném dítěti.

O odmítnutí žádosti rodiče nebo jiné oprávněné osoby o nahlédnutí do spisu o dítěti se rozhodne formou usnesení, které se oznamuje pouze žadateli, a to s ohledem na podpůrné použití § 38 odst. 5 správního řádu. Prvním úkonem v řízení o odmítnutí nahlédnutí do spisu bude zpravidla vydání usnesení, a to již vzhledem k zákonné lhůtě 15 dnů od podání žádosti, během které je buďto nutné nahlédnutí do spisu umožnit nebo alespoň určit přiměřený termín k nahlédnutí, anebo rozhodnout o odmítnutí žádosti. Proti usnesení o odmítnutí žádosti o nahlédnutí do spisu může žadatel podat odvolání ke krajskému úřadu, jehož podání však nemá odkladný účinek (viz § 76 odst. 5 správního řádu). V rámci odvolacího řízení pak může žadatel uplatnit procesní práva účastníka řízení, zejména právo činit návrhy a vyjádřit se k podkladům pro rozhodnutí.

Zákon SPO stanoví rovněž skartační lhůty, ve kterých musí být ve spisovně nebo správním archivu původce spisu uloženy vyřízené a uzavřené spisy vedené o dětech a o žadatelích o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. Teprve po uplynutí stanovené skartační lhůty může být u dotčených spisů provedeno skartační řízení na základě skartačního návrhu. Zákonem stanovené skartační lhůty jsou nicméně minimální, což znamená, že ve skartačním plánu obecního úřadu obce s rozšířenou působností lze stanovit i delší skartační lhůty pro spisy o dětech a o žadatelích o zprostředkování náhradní rodinné péče, což může být odůvodněné i s ohledem na délku skartačních lhůt u soudních spisů ve věci řízení o dětech (75 let – blíže viz Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 19. 12. 2008, č. j. 94/2007-OIS-ST, kterou se vydává skartační řád pro okresní, krajské a vrchní soudy). V praxi se možností stanovení delší, než 15leté skartační lhůty, využívá zejména u spisů vedených o osvojených dětech, a to s přihlédnutím k právu osvojení seznámit se po nabytí svéprávnosti s obsahem všech spisů, které byly vedeny v souvislosti s jeho osvojením, včetně spisu vedeného orgánem SPOD (§ 838 o.z. ve spojení s § 55 odst. 5 věta poslední zákona o SPO).

14 PŘESTUPKY NA ÚSEKU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Projednávání přestupků zakotvených v části deváté zákona o SPO není přímým poskytováním sociálně-právní ochrany dětí, ale výkonem správních činností upravených v tomto zákoně a podpůrně v zákoně č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Při projednávání přestupků podle zákona o SPO nejsou realizovány činnosti sociálního pracovníka podle § 109 zákona o sociálních službách. Projednáváním těchto přestupků tak mohou být pověřeni i zaměstnanci, kteří nejsou zařazeni v orgánu SPOD k výkonu sociálně-právní ochrany dětí a kteří nesplňují odbornou způsobilost k výkonu povolání sociálního pracovníka. Nicméně protože se jedná o správní činnost upravenou v zákoně o SPO, lze z účelové dotace na výkon agendy sociálně-právní ochrany dětí hradit i náklady spojené s projednáváním těchto přestupků jinými zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností, kteří jsou zařazeni mimo strukturu orgánu SPOD, nebo náklady spojené s projednáváním přestupků komisí pro projednávání přestupků zřízenou starostou obce s rozšířenou působností.

Přestupky upravené v části deváté zákona o SPO dětí může v přechodném období do 31. 12. 2022 projednávat několik kategorií oprávněných úředních osob.

Konkrétně se může jednat o úřední osobu, která:

1. Prokázala zvláštní odbornou způsobilost pro výkon správních činností při sociálně-právní ochraně dětí podle zákona č. 312/2002 Sb., o úřednících územních samosprávných celků, a prováděcí vyhlášky č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávných celků – pokud jde zaměstnance zařazené do obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, krajských úřadů nebo předsedy komisí pro projednávání přestupků zřízených starosty obcí s rozšířenou působností
2. Má vysokoškolské magisterské vzdělání v oblasti právo, jde-li o předsedu komise pro projednávání přestupků podle § 61 zák. o odpovědnosti za přestupky a řízeních o nich – pokud jde o přestupky, jejichž projednáváním byla pověřena komise pro projednávání přestupků zřízená starostou obce s rozšířenou působností v souladu s § 59h odst. 2 zákona o SPO.
3. Splňuje odborné požadavky pro výkon státní služby v oboru „Sociálně-právní ochrana dětí a rodinná politika“ podle zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě, a prováděcích právních předpisů – pokud jde o zaměstnance zařazené k výkonu státní služby na MPSV, Úřadu práce ČR a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.
4. Splní kvalifikační požadavky na oprávněnou úřední osobu podle § 111 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízeních o nich, tj. má vysokoškolské magisterské vzdělání v oboru právo nebo má jiné vysokoškolské vzdělání a současně vykoná zkoušku zvláštní odborné způsobilosti k provádění úkonů správního orgánu v řízení o přestupcích podle vyhlášky č. 172/2017 Sb., pokud jde o zaměstnance na všech úrovních orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Z přechodného ustanovení § 112 odst. 9 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich vyplývá, že do 31. 12. 2022 nemusí oprávněné úřední osoby (s výjimkou předsedy komise pro projednávání přestupků) splňovat žádné kvalifikační požadavky podle zákona o odpovědnosti za přestupky, respektive tyto požadavky mohou splňovat pouze fakultativně. Teprve po skončení tohoto

přechodného období, tj. od 1. 1. 2023, bude platit, že přestupky podle zákona o SPO budou oprávněny projednávat na všech stupních orgánů sociálně-právní ochrany dětí výlučně úřední osoby uvedené výše v bodě 4.

Tj. úřední osoby, které:

- splní kvalifikační požadavky na oprávněnou úřední osobu podle § 111 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich., nebo
- budou k 1. 1. 2023 úřední osobou starší 50 let a budou mít alespoň 10 let praxi s projednáváním přestupků (nebo též správních deliktů podle zákonné úpravy účinné do 30. 6. 2017).

Výjimka z kvalifikačních požadavků stanovených v zákoně č. 250/2016 Sb. dále platí pro úřední osoby projednávající přestupky na místě (uložení pokuty příkazem na místě) a pro ministry nebo jiné vedoucí ústředních správních úřadů (při rozhodování o rozkladu proti rozhodnutí o přestupku vydaném na prvním stupni ústředním správním úřadem nebo při rozhodování v přezkumném řízení). Pokud jde o komise pro projednávání přestupků na obcích s rozšířenou působností, kvalifikační požadavky musí splňovat pouze předseda této komise, nikoliv také ostatní členové komise.

Skutečnost, že do 31. 12. 2022 mohou přestupky podle zák. o soc.-práv. ochraně dětí projednávat na úrovni krajských úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností rovněž úřední osoby, které prokázaly zvláštní odbornou způsobilost pro výkon správních činností při sociálně-právní ochraně dětí, vyplývá z platného znění vyhlášky č. 512/2002 Sb., o zvláštní odborné způsobilosti úředníků územních samosprávních celků. V příloze k této vyhlášce je obecně stanoveno, že náplň správních činností zahrnují také případné rozhodování v příslušné oblasti, což platí i pro náplň správních činností při sociálně-právní ochraně dětí.

Přestupky na úseku sociálně-právní ochrany dětí v části deváté zákona o SPO byly nově upraveny s účinností od 1. 7. 2017 v souvislosti s přijetím zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákona o některých přestupcích. Došlo zejména ke zrušení dualistické úpravy přestupků fyzických osob a správních deliktů právnických osob a podnikajících fyzických osob, kdy nově jsou všechny protiprávní činy vymezené v části deváté zákona o SPO posuzovány a projednávány jako přestupky bez ohledu na to, zda je pachatelem protiprávního činu fyzická nebo právnická osoba, případně podnikající fyzická osoba.

Zákon o SPO vymezuje v jednotlivých ustanoveních části deváté několik kategorií skutkových podstat přestupků v závislosti na tom, které osoby mohou být v postavení pachatele jednotlivých přestupků. Většina skutkových podstat přestupků bezprostředně navazuje nebo výslovně odkazuje na úpravu povinností fyzických a právnických osob v předchozích částech zákona o SPO.

Konkrétně se jedná se o následující kategorie přestupků:

- **přestupky, jejichž pachatelem může být kterákoliv fyzická osoba, právnická osoba nebo podnikající fyzická osoba (§ 59 zákona o SPO),**
- **přestupky osob provozujících ústavní zařízení nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc spočívající v porušení povinností při spolupráci s orgány SPOD podle § 29 odst. 6 zákona o SPO (§ 59a zákona o SPO),**

- **přestupky fyzických, právnických osob a podnikajících fyzických osob, které nesdělí bezplatně údaje potřebné pro poskytování sociálně-právní ochrany dětí nebo pro účely rozhodování o pověření k výkonu sociálně-právní ochrany podle § 53 odst. 1 zákona o SPO (§ 59b zákona o SPO),**
- **přestupky fyzických, právnických a podnikajících fyzických osob, které nesplní oznamovací povinnost vůči orgánu SPOD podle § 10 odst. 4 zákona o SPO (§ 59c zákona o SPO),**
- **přestupky rodičů nebo jiných fyzických osob odpovědných za výchovu dítěte (§ 59d zákona o SPO),**
- **přestupky ředitelů zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 59e zákona o SPO),**
- **přestupky fyzických a právnických osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí (§ 59f zákona o SPO),**
- **přestupky fyzických a právnických osob provozujících zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 59g zákona o SPO).**

15 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Zákon o SPO – zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Orgán SPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

ÚMPOD – Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

z.s.m. – zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

z.ř.s. – zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

Komise – komise pro sociálně-právní ochranu dětí

o.z. – zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY

KONTAKTY

Ministerstvo vnitra

odbor strategického rozvoje a koordinace veřejné správy

náměstí Hrdinů 1634/3, 140 21 Praha 4

www.mvcr.cz/verejna-sprava

www.kvalitavs.cz

osr@mvcr.cz

ID datové schránky: 6bnaawp

Zadavatel publikace: Ministerstvo vnitra

Zpracovatelé publikace:

Mgr. Daniel Hovorka (autor)

Odbor rodinné politiky a ochrany práv dětí,
Ministerstvo práce a sociálních věcí (posouzení)

Ministerstvo vnitra (korektura a grafické zpracování)

Editoři publikace:

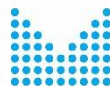
Ing. Mgr. David Sláma, PhDr. Dana Nekardová, Mgr. Filip Zavřel

2021

ISBN: 978-80-7616-105-4 (tisk) / 978-80-7616-106-1 (PDF)

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

MINISTERSTVO VNITRA
ČESKÉ REPUBLIKY